

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Ekonomikos augimo poveikis augalininkystės ūkių konkurencingumui

Baigiamasis magistro projektas

Dovilė Balvočiūtė

Projekto autorė

Prof. Valentinas Navickas

Vadovas

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

**Ekonomikos augimo poveikis augalininkystės ūkių
konkurencingumui**

Baigiamasis magistro projektas

Verslo ekonomika (6211JX042)

Dovilė Balvočiūtė

Projekto autorė

prof. Valentinas Navickas

Vadovas

doc. dr. Asta Baliūtė

Recenzentė

Kaunas, 2021

Kauno technologijos universitetas

Ekonomikos ir verslo fakultetas

Dovilė Balvočiūtė

Ekonomikos augimo poveikis augalininkystės ūkių konkurencingumui

Akademinio sąžiningumo deklaracija

Patvirtinu, kad mano, Dovilės Balvočiūtės, baigiamasis projektas tema „Ekonomikos augimo poveikis augalininkystės ūkių konkurencingumui“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Balvočiūtė, Dovilė. Ekonomikos augimo poveikis augalininkystės ūkių konkurencingumui. Magistro baigiamasis projektas /vadovas prof. Valentinas Navickas; Kauno technologijos universitetas, Ekonomikos ir verslo fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypčių grupė): Socialiniai mokslai, Ekonomika.

Reikšminiai žodžiai: *ekonominis augimas, konkurencingumas, konkurencinis pranašumas, vertinimo modelis.*

Kaunas, 2021. 69 p.

Santrauka

Žemės ūkio sektorius išgyvena didžiulę transformaciją – dėl nuolat augančio darbo našumo mažėja darbo jėgos poreikis, auga derliaus kiekis, ūkiai pereina prie gerosios valdysenos principų. Vis dėlto, stokojama informacijos, kaip prie šio reiškinių prisideda išores aplinka, o svarbiausiai – ekonominis augimas. Augant ekonomikai, atsiranda naujų galimybių auginti ir vystyti veiklą, tačiau augimo kryptys žemės ūkyje nėra aiškios. Tai susiję su žemės ūkio sektoriaus vertinimo sudėtingumu – žemės ūkio specifika reikšmingai priklauso nuo geografinių regiono charakteristikų – žemių derlingumo, apsirūpinimo darbo jėga galimybių, regiono (savivaldybės) nusistatymo ūkių klausimu. Žemės ūkio sektoriui nuolat augant, gebėjimas analizuoti sektoriaus specifiką ateityje bus dar svarbesnis.

Darbo tikslas – ištirti vyraujančio ekonominio augimo poveikį žemės ūkio sektoriaus dalyvių konkurencingumui.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti vyraujančią žemės ūkio sektoriaus problematiką;
2. Išnagrinėti konkurencingumo kryptis augalininkystės ūkių atveju;
3. Sudaryti ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelį;
4. Nustatyti šalies ekonominio augimo ir konkurencingumo ryšius Lietuvos augalininkystės ūkiuose.

Magistro darbą sudaro keturios pagrindinės dalys:

- *Pirmoje darbo dalyje* apžvelgiama bendroji žemės ūkio sektoriaus situacija, Lietuvos žemės ūkio sektoriaus transformacija ir išskiriamos pagrindinės žemės ūkio sektoriaus vystymosi ir vertinimo problemos;
- *Antroje darbo dalyje* pateikiami žemės ūkio sektoriaus (augalininkystės ūkio subsektoriaus), regiono ir šalies konkurencingumo bruožai. Skyriaus pabaigoje, remiantis teorine analize, pateiktas susistemintas ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis;
- Trečioje darbo dalyje pateikiama tyrimo metodologija, kurios svarbiausias elementas – duomenų gavimas remiantis anketinės apklausos metodu.
- *Ketvirtoje darbo dalyje* pateikiamas atliktas empirinis tyrimas, kuris atskleidžia ryšius tarp ekonominio augimo ir augalininkystės ūkių konkurencingumo. Tyrimas atliekamas remiantis tyrimo metodologijoje išdėstytais etapais.

Balvočiūtė, Dovilė. Impact of Economic Growth on the Competitiveness of Crop Farms Project. Master's Final Degree Project supervisor prof. Valentinas Navickas; School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

Study field and area (study field group): Social Science, Economics.

Keywords. *Economic growth, competitiveness, competitive advantage, evaluation model.*

Kaunas, 2021. 69.

Summary

The agricultural sector is undergoing a major transformation, with ever-increasing labor productivity reducing labor demand, increasing yields and shifting farms to the principles of good governance. However, there is a lack of information on how the external environment contributes to this phenomenon and, above all, economic growth. As the economy grows, new opportunities are emerging to grow and develop, but the direction of growth in agriculture is not clear. This is due to the complexity of the assessment of the agricultural sector – the specificities of agriculture depend significantly on the geographical characteristics of the region – land yields, labor supply opportunities, regional /municipal attitudes on farms. As the agricultural sector grows steadily, the ability to analyze the specificities of the sector will be even more important in the future.

The aim of the work is to examine the impact of prevailing economic growth on the competitiveness of agricultural participants.

Work tasks:

1. Present the prevailing problems of the agricultural sector;
2. Examine the direction of competitiveness in the case of crop farms;
3. Establish a model for assessing the impact of economic growth on the competitiveness of crop farms;
4. Establish links between the country's economic growth and competitiveness on Lithuanian crop farms.

The master's work consists of four main parts:

- The first part of the work provides an overview of the general situation of the agricultural sector, the transformation of the Lithuanian agricultural sector and distinguishes the main problems of development and evaluation of the agricultural sector;
- Part two of the work presents the characteristics of the agricultural sector (crop subsector), region and country competitiveness. At the end of the chapter, a structured model for assessing the impact of economic growth on the competitiveness of crop farms is presented on the basis of a theoretical analysis;
- The third part of the work provides a methodology for the study, the most important element of which is the obtaining of data based on the survey method.
- The fourth part of the work presents an empirical study which reveals the links between economic growth and the competitiveness of crop farms. The study shall be carried out on the basis of the steps set out in the study methodology.

Turinys

Lentelių sąrašas	7
Paveikslų sąrašas	8
Santrumpų ir terminų sąrašas	9
Įvadas.....	10
1. Žemės ūkio konkurencingumo problematika	12
1.1. Žemės ūkio sektoriaus apžvalga.....	12
1.2. Pagrindinės žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo problemos	17
2. Teoriniai žemės ūkio konkurencingumo vertinimo aspektai ekonomikos augimo sąlygomis.....	21
2.1. Konkurencingumo samprata.....	21
2.2. Augalininkystės sektoriaus konkurencingumą lemiantys veiksniai	27
2.3. Ekonominio augimo pasiekimo elementai ir indėlis į konkurencingumo augimą	36
2.4. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis...	40
3. Tyrimo metodologija	44
4. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui empirinio tyrimo rezultatai.....	48
4.1. Pradinė informacija apie ekspertus.....	49
4.2. Faktorių analizės rezultatai augalininkystės ūkių atveju	51
4.3. Regresinės analizės rezultatai augalininkystės ūkių atveju	54
IŠVADOS	59
Literatūros sąrašas	61
Informacinių šaltinių sąrašas	67
PRIEDAI	69
1 priedas. Apklausos anketa	69

Lentelių sąrašas

1 lentelė. Rizikos veiksniai bei rizikos veiksnių įtakos įvertinimas (sudaryta remiantis Kozlovskaja, 2014).....	17
2 lentelė. Regiono konkurencingumo požymiai (Žitkus ir Mickevičienė, 2013).....	23
3 lentelė. Konkurencingumo vertinimo metodika pagal IMD (IMD, 2020)	24
4 lentelė. Šalies galimybių pagreitinti ekonominį augimą priklausomybė nuo šalies išsivystymo lygio (Johnson, 2005)	26
5 lentelė. 2004–2014 m. tiesioginių išmokų sistemos tikslai (Volkov, 2018)	30
6 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje (Latruffe, 2010)	32
7 lentelė. Eksportui įtaką darančios ekonominės politikos priemonės (Snieska, Meilienė, 2005)....	37
8 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ekonomikos augimą (Zelionkaitė, Imbrasas, 2020)	38
9 lentelė. Konstruktai ir skalės, naudojami empiriniame tyrime.....	48
10 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas demografiniu aspektu.....	49
11 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas geografiniu aspektu	50
12 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo tipą.....	51
13 lentelė. Su ekonominiu augimu susijusių konstrukčių struktūra faktorių analizės atveju	52
14 lentelė. Su konkurencingumo atsiradimu susijusių konstrukčių struktūra faktorių analizės atveju.....	53
15 lentelė. Ekonominio augimo ir konkurencingumo sąsajos konstrukto struktūra faktorių analizės atveju	54
16 lentelė. Nepriklausomų kintamųjų įtakos ekonominiam augimui regresinės analizės rezultatai .	54
17 lentelė. Konkurencingumo įtakos pelningumo augimui regresinės analizės rezultatai.....	55
18 lentelė. Konkurencingumo įtakos galimybėms stiprinti kapitalo struktūrą regresinės analizės rezultatai	55
19 lentelė. Konkurencingumo įtakos įvairinant produkcijos pardavimą regresinės analizės rezultatai	56
20 lentelė. Konkurencingumo įtakos valdant ūkio veikloje galimas rizikas regresinės analizės rezultatai	57
21 lentelė. Ekonominio augimo augalininkystės ūkio konkurencingumui regresinės analizės rezultatai	57
22 lentelė. Tyrimo hipotezių apibendrinimas	58

Paveikslų sąrašas

1 pav. Ūkių pasiskirstymas pagal ekonomines rūšis 2019 metais, (sudaryta autorės, remiantis ūkininkų registro 2019 metų duomenimis).....	12
2 pav. Žemės ūkio bendrosios produkcijos vertė to meto kainomis (sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento 2015, 2016, 2017, 2018 ir 2019 metų duomenimis).....	14
3 pav. Žemės ūkio reikšmė pagal dimensijas (sudaryta pagal Stanytę, Makutėnienę, 2012)	15
4 pav. ES priklausančių valstybių ūkių konkurencingumo klasifikacija (Nowak, Kaminska, 2016) 16	
5 pav. Regiono konkurencingumo ir jo atributų (šaltinių) santykis (sudaryta autorės pagal Žitkų ir Mickevičiene, 2013).....	22
6 pav. Veiksniai, lemiantys regiono konkurencingumą (Drozd, Volkov 2012).....	23
7 pav. Tarptautinio konkurencingumo modelis pagal Porterį (Porter, 1990).....	25
8 pav. Konkurencingumą sąlygojantys veiksniai (sudaryta autorės remiantis Cem‘u, Suat‘u, Strele‘su, 2013).....	27
9 pav. Žemės ūkio sektorių konkurencingumo vertinimo schema (Gapšys, 2013).....	28
10 pav. Įmonės (ūkio) konkurencingumo sandara ir veiksniai (Makšeckas, 2018)	29
11 pav. Augalininkystės ūkių produkcijos struktūra (Lenk, Bröring, Herzog, Leker, 2007).....	33
12 pav. Principinė žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo ekonominio reguliavimo schema, sudaryta autorės remiantis Vaznonis, Startienė (2008).....	34
13 pav. Verslumo ir kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ryšys (Vaznonis, Čiūtaitė, 2010)	37
14 pav. Šalies ekonominio augimo dedamosios (Daugeliene ir Marcinkeviciene, 2009).....	39
15 pav. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis	43
16 pav. Empirinio augalininkystės ūkių konkurencingumo vertinimo, sąlygojamo ekonominio augimo, tyrimo modelis.....	45

Santrumpų ir terminų sąrašas

Santrumpos:

ŽŪIKVC (LŽŪMPRIS) – Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos informacinės sistema

VMVT – Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba

VIC – VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras

NACE – Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius

BŽŪP – Bendroji žemės ūkio politika

IMD – Tarptautinis vadybos plėtros institutas (angl. *International Institute for Management Development, IMD*)

IT – Informacinės technologijos

ES – Europos sąjunga

VŽF – Valstybės žemės fondas

PPO – Pasaulio prekybos organizacija

ELPA – Europos laisvosios prekybos asociacija

Terminai:

NACE 2-oji red. – nustato atskirų kategorijų veiklos sritis, kodus, pavadinimus, t.y. sekcijas, skyrius, grupes, klases, visoms Europos Sąjungos šalims narėms. Kadangi NACE siejasi su Tarptautiniu standartiniu gamybiniu visų ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriumi (ISIC 4 red.), jis yra svarbi statistinės informacijos pagal ekonominės veiklos rūšis palyginimo priemonė pasaulio lygmeniu.

Žemės ūkio ekonominės veiklos rūšies produkcija – visi per ataskaitinį laikotarpį pagaminti žemės ūkio produktai, išskyrus to paties veiklos vieneto pagrindinėse žemės ūkio veiklose pagamintą ir tarpiniam vartojimui skirtą produkciją (gyvuliams šerti naudojamą pieną ir per tą patį ataskaitinį laikotarpį išaugintas ir augalams auginti naudojamas sėklas), augalininkystės ir gyvulininkystės paslaugų veiklos ir neatskiriamos ne žemės ūkio nepagrindinės veiklos produkcija.

RAAKS (angl. *Rapid Appraisal of Agricultural Knowledge Systems*) - greito dalijimosi sistema. Įrankis, kuriame susisteminta visa informacija su gairėmis ir teorija, kaip panaudojama ši sistema. Tai metodika, palengvinanti žemės ūkio inovacijas ir kaimo plėtrą šiuo nauju požiūriu.

Ivadas

Šių dienų vis globalėjančioje ir nuolat tobulėjančioje visuomenėje konkurencija vyrauja tiek įvairių sektoriuje įmonių lygmenyje, tiek pasauliniu mastu. Sparčiai kintantys vartotojų poreikiai, priverčia verslo objektus nuolat ieškoti naujų būdų savo veiklai plėsti bei konkurencingumui didinti. Viena pagrindinių tikslų, kurių siekia organizacijos yra pelno bei konkurencingumo didinimas. Ne išimtis ir žemės ūkio sektorius. Ateinanti naujoji ūkininkų karta, kurianti ūkius arba paveldinti juos iš savo giminių tuo pačiu atsineša ir naują požiūrį, kuris žemės ūkio veiklą traktuoja kaip vieną iš verslo sektorių.

Temos aktualumas. Kad sektorius išliktų konkurencinga svarbu nuolat stebėti savo aplinką įmonės viduje ir už įmonės ribų, nes šių faktorių stebėjimas ir analizavimas leidžia rengti tinkamas konkurencingumo strategijas bei tobulinti pagrindinius veiksnius, kurie padeda didinti įmonės konkurencingumą. Konkurencinis pranašumas, didėjanti užimama verslo rinka sukuria sąlygas gauti didesnę pelną. Darbuotojų motyvavimas, naujos technologijos, prekių ir paslaugų kokybė, gamybos apimčių padidėjimas – pagrindiniai elementai, kurie padeda organizacijoms ar įmonėms plėsti savo veiklą ir išlikti konkurencingoms. Žemės ūkio sektorius išgyvena didžiulę transformaciją – dėl nuolat augančio darbo našumo mažėja darbo jėgos poreikis, auga derliaus kiekis, ūkiai pereina prie gerosios valdysenos principų. Vis dėlto, stokojama informacijos, kaip prie šio reiškinio prisideda išores aplinka, o svarbiausiai – ekonominis augimas. Augant ekonomikai, atsiranda naujų galimybių auginti ir vystyti veiklą, tačiau augimo kryptys žemės ūkyje nėra aiškios. Tai susiję su žemės ūkio sektoriaus vertinimo sudėtingumu – žemės ūkio verslo specifika reikšmingai priklauso nuo geografinių regiono charakteristikų – žemių derlingumo, apsirūpinimo darbo jėga galimybių, regiono (savivaldybės) nusistatymo ūkių klausimu. Žemės ūkio sektoriui nuolat augant, gebėjimas analizuoti šio sektoriaus specifiką ateityje bus dar svarbesnis.

Temos iširtumas. Darbe, analizuojant ekonominio augimo ir konkurencingumo sampratos aspektus bei konkurencingumą lemiančius veiksnius, buvo pasitelkta užsienio ir Lietuvos autorių darbai: Porter M.A (1990), Nowak, Kaminska (2016), Konstantinidis, Natos, Mattas (2019), Keršienė (2009), Mickevičienė (2013), Matuzevičiūtės, Vaitekūnaitės, Butkaus (2015), V. Navicko (2010), L. Žitkaus (2013). Pagrindinė problema kurią išskiria visi autoriai, kad konkurencingumas ganėtinai sunkiai įvertinamas. Dažniausiai vertinamas įmonių konkurencingumas, bet kartu apimama platesnė šalies situacija. Reikia identifikuoti naujus veiksnius, kurie leistu verslo organizacijoms stiprinti konkurencingumą ilguoju periodu, kad būtų pasiektos tvarios galimybės išlikti rinkoje ir sukurti aukštos pridėtinės vertės produktus, kurie neatsiliktu savo kokybe nuo užsienio valstybių, analizuojant ne tik mikro-lygmenį, bet ir makro-, nes visi veiksniai turi įtakos konkurencijos atžvilgiu. Vis dėlto, ypač trūksta žemės ūkio konkurencingumo tyrimų, kurie atsakytų į klausimą, kaip ekonominis augimas keičia žemės ūkio sektoriaus veidą. Įvertinant šią situaciją, tema yra santykinai menkai ištyrinėta.

Mokslinė problema. Kokią įtaką ekonominis augimas daro žemės ūkio sektoriaus dalyvių konkurencingumui?

Darbo tikslas – ištirti vyraujančio ekonominio augimo poveikį žemės ūkio sektoriaus dalyvių konkurencingumui.

Darbo objektas – sąsaja tarp ekonominio augimo ir žemės ūkio subjektų konkurencingumo.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti vyraujančią žemės ūkio sektoriaus problematiką;
2. Išnagrinėti konkurencingumo kryptis augalininkystės ūkių atveju;
3. Sudaryti ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelį;
4. Nustatyti šalies ekonominio augimo ir konkurencingumo ryšius Lietuvos augalininkystės ūkiuose.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė;
- Sisteminė analizė;
- Statistinė analizė.

Magistro darbą sudaro keturios pagrindinės dalys:

- *Pirmoje darbo dalyje* apžvelgiama bendroji žemės ūkio sektoriaus situacija, Lietuvos žemės ūkio sektoriaus transformacija ir išskiriamos pagrindinės žemės ūkio sektoriaus vystymosi ir vertinimo problemos;
- *Antroje darbo dalyje* pateikiami žemės ūkio sektoriaus (augalininkystės ūkio subsektoriaus), regiono ir šalies konkurencingumo bruožai. Skyriaus pabaigoje, remiantis teorine analize, pateiktas susistemintas ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis;
- Trečioje darbo dalyje pateikiama tyrimo metodologija, kurios svarbiausias elementas – duomenų gavimas remiantis anketinės apklausos metodu. Pateikiami tolimesni veiksmai, kurie bus atliekami statistinės analizės instrumentų pagalba;
- *Ketvirtoje darbo dalyje* pateikiamas atliktas empirinis tyrimas, kuris atskleidžia ryšius tarp ekonominio augimo ir augalininkystės ūkių konkurencingumo. Tyrimas atliekamas remiantis tyrimo metodologijoje išdėstytais etapais.

1. Žemės ūkio konkurencingumo problematika

Šiais laikais konkurencingumas ypač svarbus veiksnys, kuris lemia ar ekonominis objektas yra tarp lyderių mikro- ir makro-lygmenyse. Konkuruoja valstybės, miestai, ūkio ir pramonės šakos, rinkos segmentai, organizacijos ar asmenys. Visi siekia kuo geriau išreikšti gebėjimą greitai reaguoti į aplinkos pokyčius, prisitaikyti prie jų bei įgyti pranašumą prieš konkurentus. Pirmajame skyriuje siekiama pabrėžti žemės ūkio sektoriaus specifiką, veiklos požymius ir vyraujančias problemas.

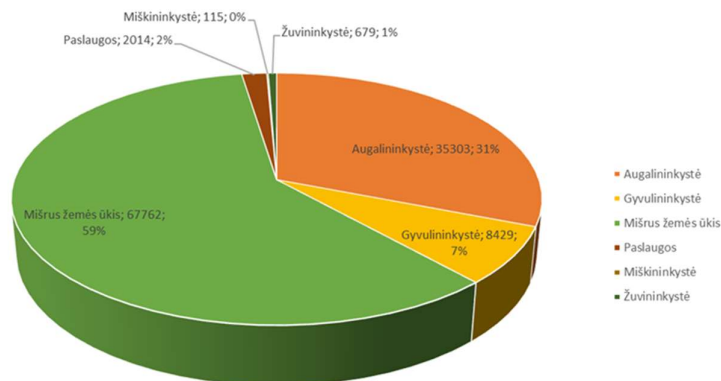
1.1. Žemės ūkio sektoriaus apžvalga

Europos Sąjungoje yra daugiau nei 500 mln. vartotojų, kuriuos reikia nuolat aprūpinti sveikais bei maistingais maisto produktais, kurie patenkintų būtiniausius gyventojų poreikius. Ekonominę aplinką sunku prognozuoti, nes žemės ūkio šakas apriboja pasaulinė konkurencija, galimos ekonomikos ir finansų krizės, klimato kaita ir nestabilios žemės ūkio gamybos priemonės.

Kadangi Lietuva yra ES narė, jai galioja tarptautiniai reglamentai, kurie remiasi Bendrąja žemės ūkio politika (BŽŪP). Jos tikslas remti ūkininkavimą, kuriuo užtikrinamas patikimas aprūpinimas maistu, tvarus ir darnus visos Europos kaimo vietovių vystymasis, nes ūkių veikla reikalauja daug investicijų ir nemažų žmogiškųjų išteklių, o veiklos rezultatai matomi tik po kelių mėnesių ar metų (Ratkevičienė, Kocai, 2013).

Lietuvoje žemės ūkio veikla reglamentuojama įvairių įstatymų: darbo teisės, mokesčių, žemės, žemės ūkio ir kaimo plėtros ir kt. Pagal Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymą (2018), žemės ūkis apibrėžiamas kaip „ūkio šaka, apimanti žemės ūkio veiklą“, kurios esmė produktų gamyba, žemės ūkio produktų perdirbimas, realizavimas, tam tikrų paslaugų teikimas.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento direktoriaus įsakymu (2007), žemės ūkio sektorius apibrėžtas pagal tarptautinio NACE klasifikatoriaus veiklas, kurį sudaro keturi subsektoriai: augalininkystė (AU, 01.1 veikla), gyvulininkystė (GY, 01.2 veikla), mišrusis žemės ūkis (MU, 01.3 veikla) ir žemės ūkio paslaugos (ZP, 01.4 veikla). 1 paveikslas atvaizduoja žemės ūkio struktūrą, kurioje 59 proc. verslo vienetų užsiima mišriuoju žemės ūkiu, kita didžioji dalis ūkininkų – 31 proc. plėtoja augalininkystę, likusios struktūros dalis užima: gyvulininkystę, miškininkystę, žuvininkystę ir paslaugos bendrai sudarydami tik 10 proc. ūkių pasiskirstymo.

Šaltinis: VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras

1 pav. Ūkių pasiskirstymas pagal ekonomines rūšis 2019 metais, (sudaryta autorės, remiantis ūkininkų registro 2019 metų duomenimis)

Žemės ūkio sektoriaus struktūra Lietuvoje išgyveno reikšmingus sukrėtimus. Tai susiję su santvarkų pasikeitimu. Carinės Rusijos valdymo pabaiga pažymi dvarų stambėjimo nutraukimą ir platesnio žemės valdytojų rato atsiradimą. Sovietų Sąjungos valdymo laikotarpiu smarkiai sumažėjo dirbamos žemės plotai, buvo vykdoma plataus masto melioracija, bet ūkininkų ūkiai buvo nacionalizuoti, smarkiai krito našumo ir derlingumo rezultatai. Aleknavičius, Aleknavičius ir Juknelienė (2014) nurodo, kad „per 40 metų laikotarpį (1949–1989) žemės ūkio paskirties žemėje esančių žemės ūkio naudmenų plotas Lietuvoje sumažėjo nuo 4 124,7 tūkst. ha iki 3 373,0 tūkst. ha, arba 741,7 tūkst. ha. 2009 m. naudojamų žemės ūkio naudmenų plotas sudarė tik 2 641,0 tūkst. ha, t. y. per 19 metų sumažėjo 732,0 tūkst. ha“ (Aleknavičius, Aleknavičius, Juknelienė, 2014, p. 80). Atkūrus nepriklausomybę, dirbamos žemės plotai drastiškai krito. Vėl grįžo privataus ūkininkavimo iniciatyva, o su šiuo reiškiniu atsirado būtinybė paskatinti tam tikrus ūkio vienetus. Taip šalies ūkiai pasiskirstė pagal tris ūkių tipus: šeimos ūkius, prekinčius ūkius ir juridinių asmenų ūkius (Aleknavičius, Aleknavičius ir Juknelienė, 2014). Melnikienė, Vidickienė (2019) pažymi, jog

„Statistikos departamentui 1996 m. pradėjus tirti namų ūkių pajamas, paaiškėjo, kad, net taikant tam tikras pajamų lygio palaikymo priemones, vidutinės žemdirbių namų ūkių pajamos tesudarė 76 proc. vidutinių Lietuvos namų ūkio pajamų. Gamybos intensifikaciją labiausiai paskatinti reikėjo mažuosiuose ūkiuose, kuriuose pajamos buvo gerokai mažesnės už vidutines. Lietuvos ūkiuose pasitelktas priemonės intensifikacijos strategijai skatinti galima suskirstyti į šias grupes:

1. priemonės, didinančios ūkio apyvartines lėšas ir skatinančios ūkininkus tęsti veiklą;
2. parama, padedanti pritaikyti ūkiuose intensyvias technologijas;
3. parama, skirta kartų kaitai paskatinti, tikintis, kad jaunieji ūkininkai bus labiau aktyvūs taikydami intensyvias technologijas“. (Melnikienė, Vidickienė, 2019, p. 54)

Baležentis, ir Štreimikienė (2015) pateikia trumpą šių laikų žemės ūkio sektoriaus Lietuvoje pokyčio analizę - „2003–2010 m. Lietuvoje vidutinis ūkio dydis padidėjo nuo 9,2 iki 13,7 ha žemės ūkio naudmenų. Šiuo laikotarpiu žemės ūkio naudmenų plotas padidėjo 10 proc., o ūkių skaičius sumažėjo 27 proc., t. y. nuo 272 tūkst. iki beveik 200 tūkst.“ (Baležentis, Štreimikienė, 2015, p. 235). Tuo tarpu šiuo metu Lietuvoje yra bemaž 300 tūkst. ha apleistos žemės (Valstybės žemės fondas (VŽF), 2020). Tai formuoja didžiulį veiklos potencialą, kadangi nauji žemės plotai leistų kiekybiškai išauginti derliaus rezultatus. Vis dėlto, tokie plotai yra apleisti, o jiems įsisavinti reikia papildomų išteklių. VŽF (2015, 2018) nurodo kad Lietuvoje apleistų žemės plotų per penkmetį sumažėjo 200 tūkst. ha. Tai yra tiesioginė ekonominio augimo pasekmė – ūkio subjektai, siekdami plėtros, turėjo lėšų įsisavinti sudėtingiau dirbamus žemės plotus, tuo pačiu didindami veiklos efektyvumo lygį. Augalininkystės ūkių efektyvumo siekio tendencija susiformavo anksčiau. Tai lėmė žemi istoriniai duomenys, liudijantys skirtingų ūkininkavimo tipų veiklos specifiką. Baležentis ir Štreimikienės (2015) atlikta programinio neefektyvumo analizė parodė, kad

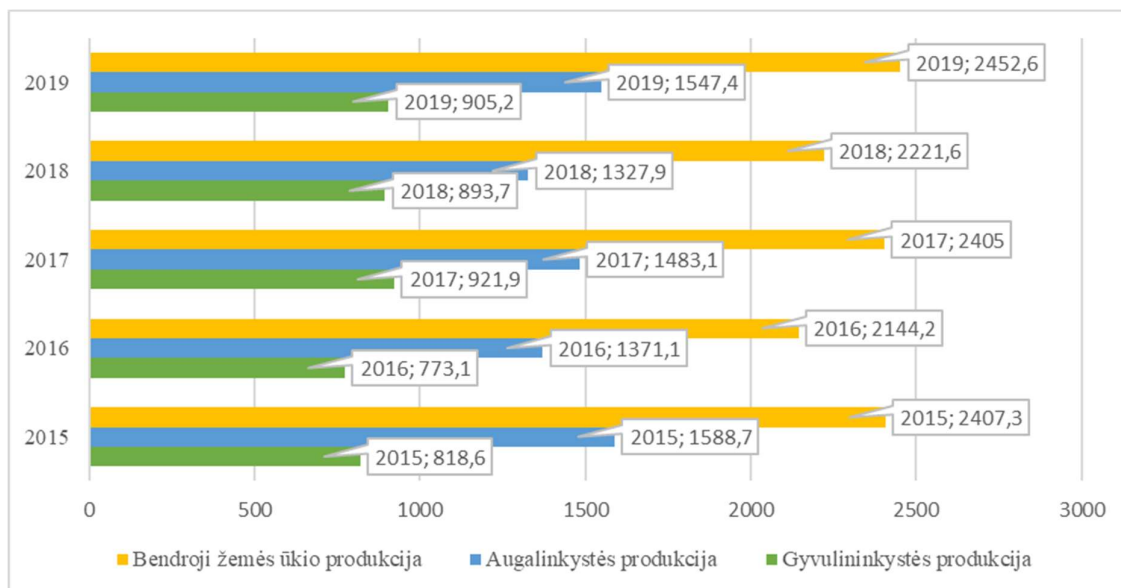
„bendroji gamybos galimybių riba yra daugiausia sudaryta iš augalininkystės ūkių stebėjimų. Taigi šie ūkiai pasižymi žemiausiu programiniu (ūkininkavimo tipo) neefektyvumu. Gyvulininkystės ūkiai taip pat sudaro atskiras gamybos galimybių ribos atkarpas, o mišrieji – tik kintančios masto grąžos gamybos galimybių ribos atkarpas. Žemiausias programinis efektyvumas buvo būdingas mišriesiems ūkiams. Žemiausias programinis efektyvumas yra

darbo jėgos ir turto sąnaudų kintamiesiems (visuose ūkininkavimo tipuose)“. (Baležentis, Štreimikienė, 2015, p. 256)

Ūkininkų ūkių registro duomenimis, Lietuvoje 2020 m. liepos 1 d. buvo registruota virš 85 tūkst. ūkininkų ūkių, o valdomas bendras žemės plotas sudarė 1 315 847,66 ha ir vidutinis ūkio dydis – 15,44 ha. 2019 metais beveik pusę (47 proc.) ūkių, ūkininkavo asmenys nuo 41 iki 65 metų amžiaus, 15 proc. sudarė jaunieji ūkininkai, kurie apibrėžiami kaip asmenys iki 40 m. amžiaus. 2019 metais 38 proc. ūkininkų – vyresni nei 65 m. amžiaus, lyginant su ankstesniais metais dirbančiųjų amžius senėja.

Analitikai žemės ūkį laiko stabiliu verslo vienetu, kuris išsilaiko net sudėtingose situacijose. Lietuvos statistikos departamentas nurodo, kad žemės ūkio indėlis į Bendrąjį vidaus produkto (BVP) struktūrą 2019 metais siekė 3,6 proc., kas rodo, jog šio sektoriaus svarba nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu yra svari. Remiantis 2019 metų Eurostato duomenimis, žemės ūkio sektoriaus pridėtinė vertė siekė – 1,8 proc. vidurkio Europos Sąjungos BVP struktūroje, kas rodo, jog žemės ūkis tarptautiniu lygmeniu prisideda prie šalies konkurencingumo pranašumo.

Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis (žr. 2 pav.), 2019 m. žemės ūkio produkcijos buvo pagaminta už 2,45 mlrd. EUR (10,4 proc. daugiau nei 2018 m). Didžioji dalis užauginamos produkcijos vyrauja augalininkystės sektoriuje. Lyginant su 2018 metais augalininkystės produkcijos vertė padidėjo 16,5 proc. Pagrindinės priežastys dariusios įtaką padidėjusiai produkcijai, – gausesnis žemės ūkio augalų derlius. Nurodoma, kad labiausiai išaugo rugių (95,7 proc.), kvietrugių (87,8 proc.) ir kviečių (31,2 proc.) derliai. Pagrindinis veiksnys, turintis įtaką produkcijos padidėjimui, yra supirkimo kainos, kurios didėjo 4,4 proc.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas

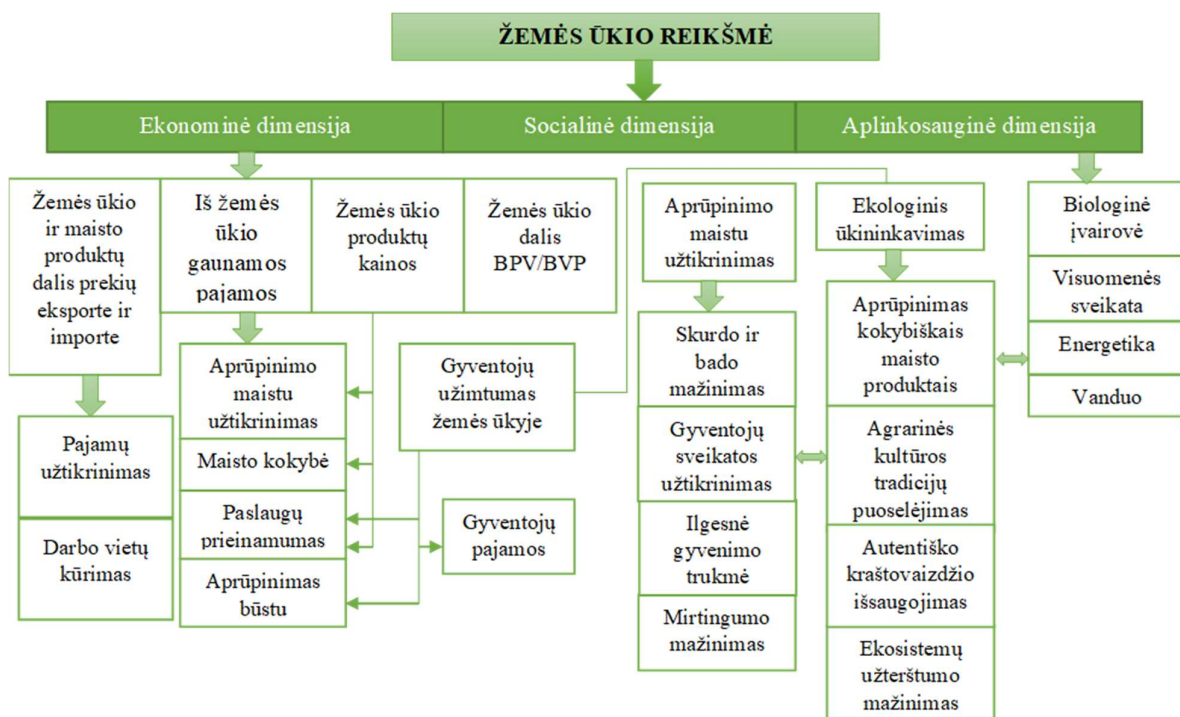
2 pav. Žemės ūkio bendrosios produkcijos vertė to meto kainomis (sudaryta autorės remiantis Lietuvos statistikos departamento 2015, 2016, 2017, 2018 ir 2019 metų duomenimis)

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis didžioji dalis produkcijos užauginama ūkiuose, kurie specializuojasi augalininkystės sferoje – javų pagaminama 27,6 proc., augalai skirsti perdirbti pramonėje užima 10,8 proc. augalininkystės sektoriaus, pašariniai augalai – 8,6 proc., o

vaisiai ir daržovės sudaro virš 5 proc. bendroje augalininkystės struktūroje. Gyvulininkystės sektoriuje pieno produkcija sudaro 14,7 proc. viso sektoriaus išgaunamų produktų. Remiantis ŽŪIKVC (LŽŪMPRI) Lietuvos grūdų supirkimo įmonės šių metų rugsėjį eksportavo 606,748 tūkst. t grūdų, kas yra 95 proc. didesnis grūdų kiekis lyginant su 2019 metų tuo pačiu laikotarpiu. VMVT duomenimis lietuviškos mėsos gaminių eksportas išaugo 56 proc. lyginant su 2019 m., o pieno produktų eksportuota daugiau nei 33 proc. (9,6 tūkst. t).

Pasak Stanytės, ir Makutėnienės (2012) žemės ūkis yra daugiafunkcinis verslo vienetas, nes gamina ne tik prekiinius, bet ir neprekiinius produktus, kuria prielaidas skurdui mažinti, padeda užtikrinti aplinkosaugą, gyventojų aprūpinimą maistu, tausoja ekosistemą, daro poveikį socialinei, ekonominei, aplinkosaugini žmonių gerovei.

Remiantis autorių išskirtomis dimensijomis (žr. 3 pav.), matyti, žemės ūkio poveikis visuomenės gerovei ir jos vystymuisi atsispindi ir vertinant gyventojų užimtumą, jų sveikatą, socialinę atskirtį, maisto kokybę ir saugą, ekologinio ūkininkavimo plėtrą. Galima daryti išvadą, jog agrarinio verslo reikšmė yra labai svarbi tiek valstybiniu, socialiniu, tiek aplinkosauginiu lygmeniu, nes sukuriama indėlis prisideda prie būtiniausių procesų, kurie užtikrina verslo augimą ir konkurencingumo pranašumą vietos, nacionaliniu ir pasauliniu aspektu.

3 pav. Žemės ūkio reikšmė pagal dimensijas (sudaryta pagal Stanytę, Makutėnienę, 2012)

Žemės ūkio veikla reikšmingai priklauso nuo vietos, kurioje ji yra vykdoma. Tai nėra vertinama vien šalies mastu – dažnu atveju matomi regioniniai dirvožemio, reljefo skirtumai. Šiuos skirtumus gali sušvelninti pasirinkta ūkio specializacija. Kai kurie žemės plotai gali būti netinkami augalininkystei, bet puikiai tiks uogininkystei ar sodininkystei (durpynų atvejais). Kalvotos vietovės gali būti puikiai panaudojamos gyvulininkystės ūkių vystymui, kadangi tokiose vietovėse yra sunku dirbti su žemės ūkio technika, bet jose netrūksta pašarui tinkamos žolės ir vandens gyvulių girdymui. Vertinant vieną iš didžiausių žemės ūkio produkcijos gamintojų – Europos Sąjungą – matomi aiškūs regioniniai

skirtumai, nulemti tiek geografinių ypatybių, tiek neatsakingos politikos žemės ūkio klausimu. 4 paveiksle atskleidžia ūkių situaciją Europos Sąjungoje konkurencingumo ir našumo aspektu.

4 pav. ES priklausančių valstybių ūkių konkurencingumo klasifikacija (Nowak, Kaminska, 2016)

Paveiksle matyti, kad konkurencingiausios ES valstybės ūkininkavimo požiūriu – Vokietija, Prancūzija, Danija, Nyderlandai. Toks rezultatas pasiektas dėl aiškios šių valstybių specializacijos – Prancūzija pasižymi vyno ir kviečių eksportu, Vokietija specializuojasi javų auginime, Danija – visų tipų gyvulininkystėje, Nyderlandai – gėlininkystėje. Šios šalys sugebėjo idealiai prisitaikyti prie turimų geografinių ypatybių. Paveiksle matoma aiški takoskyra tarp naujų ir senųjų ES narių – Rytų Europoje matomas didelis žemės ūkio neefektyvumas ir atsilikimas nuo Vakarų Europos valstybių. Išimtimi galima laikyti Suomiją ir Švediją. Jos neturi didelio kiekio žemės ūkiui tinkamų plotų, tačiau jose yra ypač stiprus miškininkystės sektorius.

Remiantis statistiniais duomenimis ir mokslininkų atliktais tyrimais galima daryti išvadą, jog žemės ūkio sektorius bendrame ekonominiame, socialiniame ir aplinkosauginiame kontekste užima svarią vietą, sąlygoja ekonominį augimą ir prisideda prie visuomenės gerovės didinimo. Vis dėlto, sunku tiksliai įvertinti žemės ūkio indėlį į bendrąją ekonominę struktūrą, kadangi žemės ūkio veikla yra ypač kompleksiška ir gali būti vykdoma keliomis kryptimis – veikiant kaip šeimos ūkiui, veikiant kaip ūkiui, turinčiam verslo apraiškų ir veikiant kaip žemės ūkio bendrovei. Ekonominis augimas kiekvieną ūkio tipą veikia skirtingai. Egzistuojant tokiai situacijai, kyla vertinimo problemos, kurios neleidžia pasiekti objektyvaus vertinimo rezultato.

1.2. Pagrindinės žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo problemos

Žemės ūkio sektorius dėl savo archajiškumo ir lėto progreso pasižymi tam tikromis problemomis. Esminė problemų priežastis – žemės ūkio veikla vykdoma išimtinai regionuose, o tai savaime formuoja situaciją, kai į regionus žinios, patirtys, kompetencijos, sukurtos miestuose ar kitose šalyse, ateina vėliau arba išvis neateina. Taip formuojasi ilgalaikės, chroniškos problemos, stabdančios proveržį tiek ūkiuose, tiek kaimo vietovėse.

Žemės ūkio sektorius patiria įvairių rizikų, kurios susijusios su ekonominiais, politiniais, geografiniais aspektais. Vis dėlto, ne šių veiksnių išskirtini keli ypač svarbūs aspektai – ūkininkų ir ūkių valdytojų išprusimo stoka ir išoriniai veiksniai, iš kurių išskirtina oro sąlygų pokyčių įtaka. Vis dėlto, mokslo lauke rizikos, kurias patiria žemės ūkio sektorius, yra vertinamos nevienareikšmiškai. Mokslininkai (Girdžiūtė, Slavickienė, Vaitkevičius, 2013) išskiria pagrindinę riziką su kuria susiduria žemės ūkis:

- *Ūkio gamybos ypatumai*. Dėl veiklos specifikos ūkių galimybės pagaminti norimą kiekį produkcijos ypatingai priklauso nuo vyraujančių oro sąlygų. Žiemos šalnos, drėgmės trūkumas pavasarį, sausros vasarą – tai tik keli veiksniai, kurie gali reikšmingai paveikti ūkių produktyvumą kiekvienais metais. Maksimalus ūkio rezultatas kasmet priklauso nuo tinkamų oro sąlygų, ūkininko patirties ir investicijų į pasėlius kombinacijos.
- *Darbas*. Ūkių specifika lemia tai, kad dažnu atveju šeimos ūkyje dirba tik šeimos nariai. Pastaraisiais metais matomos drąsesnės samdos tendencijos, tačiau dažnai ūkių progresą ir augimą riboja šeimos narių skaičius. Smulkesniems ūkiams dažnai yra sunku pasiekti masto efektą, nes gali būti sunku atrasti laikinų darbuotojų, kurie dirbtų derliaus nuėmimo laikotarpiu. Ūkiai gali būti nepajėgūs išlaikyti darbuotojų visus metus, o nesant padidinti darbininkų, ūkio kiekybinis progresas gali sustoti.
- *Biologinis turtas*. Ūkių turimas biologinis turtas yra sunkiai įvertinamas dėl savo įvairovės. Biologinis turtas gali būti įvairių tipų – skirtingų veislių gyvuliai, įvairūs javai, jų paruošimo laipsnis (valyti/nevalyti), maistinės savybės (tinkami maistui ar pašarui) ir kt. Biologinio turto vertinimo ypatybės trukdo ūkiams pritraukti finansavimą iš kredito įstaigų, ypač tais atvejais, kai ūkiai patiria laikinų finansinių sunkumų.

Remiantis Kozlovskaja (2014) atliktu tyrimu, respondentai nurodė, kad augalininkystės verslams didžiausią riziką turi supirkimų kainų kaita, kuri kinta nuo bendros rinkos situacijos. Supirkimo kainos padidėjimas didina ūkių pelną, o kainos sumažėjimas didina nuostolius ir generuoja mažas pajamas už parduotą pagamintą produkciją.

1 lentelė. Rizikos veiksniai bei rizikos veiksnių įtakos įvertinimas (sudaryta remiantis Kozlovskaja, 2014)

Rizikos veiksniai	Įvertinimas
Išorinės aplinkos – nulemti gamtos jėgų	
Klimatas	Aukštas
Žemės išteklių tinkamumas, derlingumas, pasiekiamumas	Aukštas
Biologinių procesų nenuospėjamumas ir sanitarijos tinkamumas	Aukštas
Išorinės aplinkos – nulemti žmonių veiklos	
Netikėti, nepalankūs įstatymai, norminiai aktai	Aukštas
Didelė supirkimo kainos	Aukštas

Didelė išteklių kainos	Aukštas
Technologiniai infrastruktūros	Vidutinis
Vidinės aplinkos	
Išteklių prieinamumas ir ribotumas	Vidutinis
Išteklių tinkamumas	Žemas
Išteklių panaudojimo galimybės	Žemas

Kiti mokslininkai kaip vieną iš svarbiausių barjerų, kurie trukdo vystyti augalininkystės ūkiams išskiria migraciją bei gyventojų senėjimą. Remiantis Gallard'o ir Sauer'o (2018) atliktu tyrimu, darbininkų polinkis išvykti uždarbiauti į kita užsienio šalis didina augalininkystės ūkių darbo pasiūlą šalyse, kuriose demografiniai pokyčiai ypač akivaizdūs, kartu sąlygojant darbininkų ir specialistų trūkumą. Išsivysčiusiose šalyse dėl demografiniu pokyčiu senėjimas darbo rinkai nedaro didelės žalos, nes emigrantai užpildo laisvas darbo vietas ir sukuria augalininkystės ūkiams pridėtinės vertės, nes minimalias darbo užmokesčio kaštais užsieniečiai prisideda prie verslo plėtojimo.

Žemės ūkio veikla priklauso nuo gamtinių sąlygų, aplinkosaugos reikalavimų ir sezoniškumo. Mokslininkai nurodo, kad žemės ūkio sektorius yra specifinis ir kai kurių veiksnių, kaip klimato, žaliavų kainų ir biologinio kintamumo, nėra galimybės nustatyti (Naylor, 2011). Ūkininkai neturi galimybės numatyti kokios kokybės produkcijos kiekį jie pagamins dėl oro sąlygų, galimų produkto ligų, pesticidų poveikio. Vazonis ir Vazonis (2012) atliktoje žemės ūkio išorės veiksnių analizėje nurodė, kad ūkiai sukuria neigiamą poveikį bioaplinkai, kas skatina vietines institucijas imtis priemonių, kurios pristabdytų intensyvų ūkininkavimą, kuris naikina nacionalinį kraštovaizdį. Esminės reguliavimo priemonės, kurios daro įtaką žemės ūkio pajėgumų didinimui:

1. institucinės, patariamąsios priemonės;
2. teisinės administracinės;
3. ekonominis reguliavimas.

Šių priemonių taikymas sukuria barjerus, kurie sulėtina žemės ūkio produktyvumą, nes veikla turi atitikti patvirtintas taisykles, turi atitikti normatyvinius aktus, o už nusižengimus skiriamos baudos. Kadangi žemės ūkio reikšmė valstybei pasireiškia per ekonominius, socialinius ir ekologinius aspektus, kurie ne visada yra suderinami – intensyvus žemės ūkis neekologiškas, o ekologiškas ne toks produktyvus. Ekologinės kilmės gamybos ūkiai privalo laikytis griežtų ekologinio žemės ūkio taisyklių, o šių ūkių produkcijai taikoma kilmės sertifikavimas, kas reikalauja didesnių finansinių šaltinių (Čiegis, 2009).

Svetikas, Dzemyda, ir Česonis (2010) pastebėjo, kad nepakankama finansinė parama kaimo vietovėse veikiančiose įmonėse lemia, jog ūkininkai neturi galimybės naudoti šiuolaikinę techniką, kas sąlygoja padidėjusias išlaidas, nepakankamą produktų gamybą, kas lemia menką konkurencingumą regione. Žemas finansinis išprusimas neleidžia pasinaudoti galimybėmis finansų rinkose, o prastesniais metais atsiradusios finansinės problemos dažnai ūkiams kelia net egzistencinę krizę.

Globalizacijos procesai, ypač įstojimas į Europos Sąjungą, padarė didelės įtakos Lietuvos demografiniams rodikliams. Dauguma regionų nukentėjo dėl emigracijos, jauni žmonės išvyko iš šalies. Mokslininkai pabrėžia, kad Lietuvos kaimo padėtis priklauso nuo socialinės ir ekonominės gyventojų gerovės, kuri apibrėžiama, kaip sveikatos apsaugos prieinamumas, švietimas, kultūrinių paslaugų prieinamumas, infrastruktūros tobulinimas, užimtumo galimybių (Jasaitis, Ratkevičienė,

2012). Tai pagrindinės aplinkybės, turinčios didelės įtakos kaimo patrauklumui, investicijoms ir verslo plėtrai.

Vyraujant ekonominiam augimui, ne visais atvejais ūkiai gali pasinaudoti šio reiškinio teikiamais pranašumais. Galimybės susijusios su ūkio specializacija, ūkio mastu, kapitalo struktūra. Kalbant apie pastarąją dimensiją, svarbu įvertinti, kaip valdomi ūkio naudojami žemės plotai. Egzistuoja du pagrindiniai valdymo tipai – nuosavybės teisė ir nuoma. Nuomojant žemės plotus galima greitesnę verslo plėtra, tačiau susiduriama su tam tikromis problemomis, kurios absorbuoja teigiamą ekonominio augimo įtaką. Aleknavičius, Aleknavičius, ir Juknelienė (2014) nurodo šias problemas, kurios kyla nuomojant žemės plotus iš kitų subjektų:

1. *„nėra galimybių planuoti ūkio plėtros perspektyvas, ilgesnį laikotarpį negarantuojamas žemės naudojimo išsaugojimas;*
2. *žemės savininkai neinvestuoja lėšų privažiavimo keliams ir sausinimo sistemų įrenginiams pagerinti, jų gautos lėšos iš žemės nuomos panaudojamos ne žemės ūkyje. Privačios žemės nuomos mokestis yra iki 10 kartų didesnis nei savininko mokamas valstybei žemės mokestis;*
3. *žemės kainos ir nuomos mokestis kasmet didėja, todėl augančios žemės pirkimo ir nuomos išlaidos sulėtina ūkių ekonominį augimą;*
4. *valstybės parama žemės gerinimo darbams yra tik minimali, neužtikrinanti infrastruktūros įrenginių renovacijos poreikio“.* (Aleknavičius, Aleknavičius, Juknelienė, 2014; p. 81)

Dar viena reikšminga problema, veikianti žemės ūkio sektorių – vyraujantis gyventojų skaičiaus mažėjimas. Tai formuoja problemas, susijusias su apsirūpinimu darbo jėga, socialinių neramumų atsiradimo galimybe, ilguoju laikotarpiu atsirandančia rizika dėl infrastruktūros palaikymo sutrikimų. Pagal Aleknavičių (2014), gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija suaktyvėjo XX a. pabaigoje dėl priežasčių, susijusių su urbanizacija, aktyvios prekybos žemės sklypais, nuolat prastėjančiomis sąlygomis gyventi ir vykdyti veiklą kaimo vietovėse ir iš to kylančia mažėjančio gimstamumo tendencija. Tai skatina tolimesnius procesus kaime, kurie susiję su ūkių stambėjimu, infrastruktūros lygio augimu, bet tai vyksta netolygiai – Rytų Lietuvoje pastebimos problemos, susijusios su ūkių transformacija ir kaimo augimu.

Nagrinėjamuose tyrimuose nagrinėjama problematika, susijusi su ūkių ir regionų gyvybingumu, galimybėmis išlikti ir progresuoti. Egzistuoja tyrimai, kurie analizuoja žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą, tačiau stokojama tyrimų, kurie nagrinėtų ūkių galimybes konkuruoti esant ekonominio augimo laikotarpiui. Ekonominis augimas gali reikšmingai prisidėti prie ūkių augimo, kadangi atsiranda sąlygos didėti pajamoms, gauti prieigą prie naujų technologijų, plėsti prekybos geografią tiek vietiniu, tiek tarptautiniu lygiu. Augant pajamoms paprasčiau suvaldyti sąnaudas, kadangi technologijų panaudojimas leistų sėkti pagrindines kaštų kryptis.

Ekonominio augimo poveikis žemės ūkio sektoriaus konkurencingumui yra įvairialypis, priklausomai nuo pasirinktos nagrinėti žemės ūkio šakos. Šiame magistro darbe pasirenkama nagrinėti augalininkystės ūkio sektorių. Sprendimas atliktas dėl kelių priežasčių. Pirmiausia, augalininkystės sektorių reikšmingiausiai veikia išorės veiksniai, ypačingai – oro sąlygos. Esant nepalankioms klimatinėms sąlygoms atsiranda rizika prarasti didelę pajamų dalį. Be to, augalininkystės ūkiams svarbi geografinė padėtis – ūkininkaujantys mažiau palankiose vietovėse uždirba mažiau pajamų, tad jiems neišvengiamai tenka keisti specializaciją, gaminti nišinius produktus siekiant išlyginti pajamas lyginant su našesnėse žemėse veikiančiais ūkiais. Apibendrinant jau nagrinėtus mokslinius tyrimus,

išskiriamos pagrindinės problemos, su kuriomis susiduriama vertinant ekonominio augimo įtaką vertinant žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą:

- **Neįvertinama apleistų žemės plotų panaudojimo įtaka.** Augalininkystės ūkiai geba panaudoti iki tol nenaudojamus išteklius, tačiau tam reikalingos palankios ekonominės sąlygos. Moksliniuose šaltiniuose trūksta tyrimų, kurie atsakytų į klausimą, kada ūkiai pasiekia tašką, kuris leidžia rentabiliai įsisavinti tokius plotus. Darytina prielaida, kad ekonominis augimas gali padėti įsisavinti apleistas žemes, kadangi ūkiai, siekdami veiklos efektyvumo didinimo, gali skirti lėšas panaudoti tuos plotus, kurie šiuo metu neneša jokios vertės, o mokestiniu požiūriu jie gali būti sąnaudų centrais. Apleistos žemės gali būti dviejų tipų kilmės – nuosavų žemės plotų dalys, kurios šiuo metu nėra įdirbtos arba nuomojami laukai iš asmenų, kurie ilgą laiką nesirūpino savo turtu. Ekonominis augimas gali padėti sukurti lėšas probleminiams laukams įsisavinti, taip ilgainiui pasiekiant masto efektą.
- **Negebėjimas pasinaudoti ekonominio augimo galimybėmis dėl žinių stokos.** Ekonominio augimo reiškinys sudaro sąlygas kurti papildomas pajamas pasitelkiant paklausos augimu. Svarbi ekonominio augimo išnaudojimo sąlyga – prieiga prie informacijos apie naujausias auginimo technologijas, aktualias rinkas, rizikos valdymo priemones. Ūkiai dėl savo veikimo regionuose, intensyvaus tiesioginio darbo ir, dažnu atveju, nenoro ūkio paversti šiuolaikiškai valdomu verslu, nesiima tobulinti verslo procesų, ieškoti naujų rinkų ir naujų produktų auginimo galimybių. Šiuo atveju nepaisant ekonominio augimo, tam tikra ūkių dalis augtų lėčiau nei rinka, nes jie praleistų progą modernizuoti ir kokybiškai auginti savo verslą. Tuo tarpu gilėtų takoskyra tarp efektyviausių ir stagnuojančių ūkių, kadangi ekonominis augimas sudarytų sąlygas pro aktyviems ūkiams transformuoti ūkį į verslo principais valdomą ūkio subjektą.
- **Ypač gili išorinių veiksnių įtaka.** Augalininkystės ūkiai geba valdyti vidines rizikas, tačiau išorinės rizikos, tokios kaip besikeičiančios trąšų ir produkcijos kainos, politiniai veiksniai ir oro sąlygų pokyčiai kasmet daro lemtingą įtaką ūkių pelningumui ir ekonominiam gyvybingumui apskritai. Oro sąlygų įtaka traktuotina kaip pagrindinė ūkių pelningumą apsprendžianti dedamoji. Išorinius veiksnius iš esmės galima sušvelninti vieninteliu įrankiu – pasėlių draudimu. Šis reiškinys, nepaisant savo logikos, turi spragų – ne kiekvienoje rinkoje egzistuoja kritinė masė draudėjų, kurie konkurencingomis kainomis galėtų apdrausti ūkininko valdomus pasėlius.

Žemės ūkio sektoriaus specifika orientuota į veiklą regionuose. Bent jau artimiausiais metais situacija neturėtų keistis, nes vertikalios žemdirbystės idėjos dar nepasiekė reikalingo masto, tad iš esmės pagrindinė maisto žaliavų dalis pagaminta regionuose. Dėl būtinybės prižiūrėti turimą biologinį turtą ūkių valdytojai turi nuolat būti regione. Iš vienos pusės, tai leidžia giliai įsitraukti į ūkio veiklą, tačiau nuolatinis įsitraukimas trukdo įsisavinti naujas idėjas, technologijas, profesionaliau valdyti ūkį ir pasinaudoti ekonomikos pokyčių teikiamomis galimybėmis. Ūkiai, sekantys rinkos tendencijas, turi sąlygas kokybiškai pasinaudoti ekonominiu augimu siekiant sutvirtinti turimą verslo vienetą. Ekonomikos teorijoje egzistuoja skirtingi konkurencingumo vertinimo aspektai, kurie gali būti pritaikomi skirtingo dydžio, valdymo, geografinės padėties ūkiams.

2. Teoriniai žemės ūkio konkurencingumo vertinimo aspektai ekonomikos augimo sąlygomis

Antrajame skyriuje nagrinėjami konkurencingumo vertinimo teoriniai sprendimai, kurių pagalba galima įvertinti ekonominio augimo poveikį augalininkystės ūkio šakai priklausančių ūkių konkurencingumui. Pirmiausiai apžvelgiama konkurencingumo samprata apskritai, vėliau pereinama prie galimybių, kaip didinti augalininkystės ūkių konkurencingumą, nagrinėjimo. Galiausiai, sudaromas modelis, kurio pagalba bus tiriamos galimybės auginti augalininkystės ūkių konkurencingumą ekonomikos augimo sąlygomis.

2.1. Konkurencingumo samprata

Šių dienų globalioje aplinkoje, konkurencingumas yra ypač svarbus veiksnys, kuris lemia ar verslo subjektas geba apginti savo užimamas pozicijas ir išlaikyti savo vartotojus. Kadangi konkuruojama visuose lygmenyse svarbu apibrėžti konkurencingumo sampratą, kuri siejama su žemės ūkiu ir išsiaiškinti, kokie pagrindiniai veiksniai turi įtakos augalininkystės ūkių konkurenciniam pranašumui.

Konkurencija yra rinkos ekonomikos komponentas ir ekonomikos augimo bruožas. Ji apibrėžiama kaip varžymasis siekiant gauti naudos iš ekonomine veiklos. Dėl tarptautinės verslo aplinkos plėtros ir didėjančio globalizacijos spaudimo šio reiškinio svarba taip pat auga visuose ekonomikos sektoriuose, įskaitant žemės ūkį. Pagal Nowak'ą, ir Kaminską (2016), žemės ūkio sektoriuje konkurencingumas yra priklausomas nuo jo gamybos potencialo ir turimų gamybos išteklių panaudojimo efektyvumo, nes skirtingose valstybėse yra skirtingas išsivystymo lygis, kuris lemia ir žemės ūkio sektoriaus plėtros ir pajėgumų didinimo galimybes.

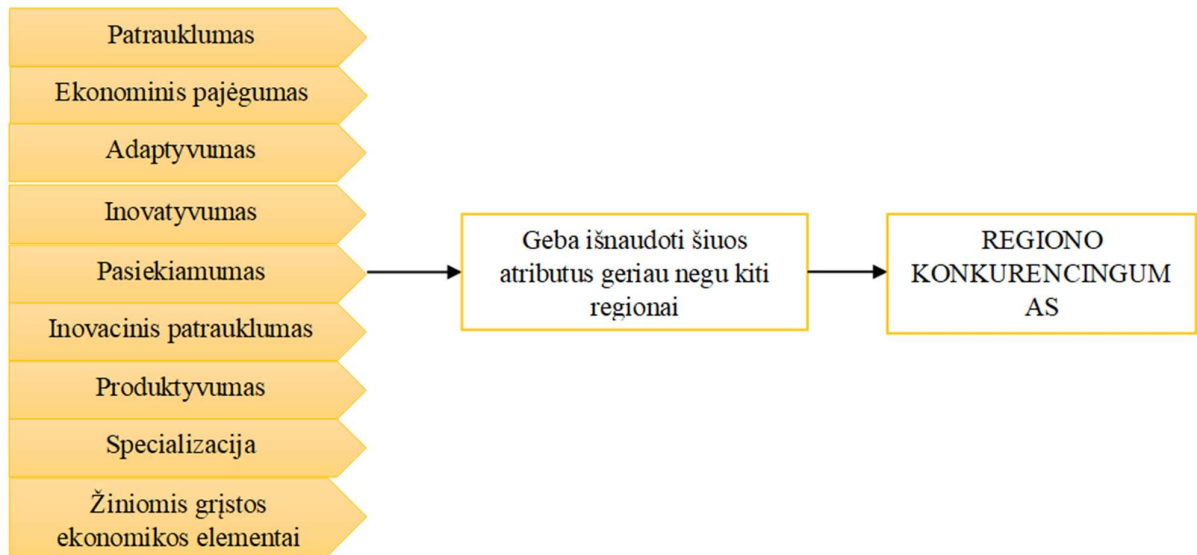
Navickas, ir Malakauskaitė (2010) nurodo, kad konkurencingumas yra santykinis ir jis lyginamas tam tikroje pozicijoje. Autorių aiškinimu, konkurencingumas apibrėžiamas, kai objekto gerovės siekis, kas sąlygoja ekonominį augimą (Matuzevičiūtė, Vaitekūnaitė, Butkus, 2015). Remiantis užsienio autoriais, žemės ūkio konkurencingumas vertinamas tik vidiniais ar išorės elementais, nes gana sudėtinga apibrėžti sąvoką dėl specifinės veiklos sferos (Konstantinidis, Natos, Mattas, 2019).

Keršienė (2009) tyrinėdama konkurencingumo išsaugojimo veiksnius, pabrėžia, kad pagrindinės problemos, kurios neleidžia įmonėms išlikti konkurencingoms yra geografinė vieta. Dauguma stambių įmonių įsikūrusios regionuose, jos siekdamos pelningumo kuria specializuotus rajonus, bet kartu turi atsižvelgti į regionų valdžios barjerus ir nustatytus vietos reglamentus.

Taip pat norint išlikti konkuruojančia verslo įmone globalioje rinkoje, reikia atsilaikyti prieš vis didėjančią konkurencijos spaudimą, kuris atsiranda dėl prekių ir paslaugų rinkų liberalizavimo, sugebėti patenkinti vis griežtėjančias veiklos sąlygas ir aplinkos apsaugos normatyvus ir sugebėti pasinaudoti politikų sukuriamomis sąlygomis verslui, bei pritraukti investicijas tiek iš užsienio tiek nacionalines.

Regionų konkurencingumas gali būti apibūdinamas ir abstraktesniais matais. Vertinant regionus tokiu būdu, svarbus palyginamasis aspektas – kaip vertinamasis regionas (ar jame veikiantis ūkis) atrodo kitų regionų (ūkių) kontekste. Žitkus, ir Mickevičienė (2013) regiono konkurencingumą perteikia per tam tikrus kriterijus, kurių reikšmės dydis turi paaiškėti palyginant norimus tirti regionus su kitais, likusiais regionais (žr. 5 pav.). Į lyginamuosius kriterijus įtraukti tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai kriterijai. Visgi būtina pabrėžti, kad kai kurie iš įtrauktų kriterijų yra subjektyvūs, sunkiai apčiuopiami, o tai sunkina galimybes sukurti palyginamąją regionų bazę. Smulkinant analizę iki ūkio

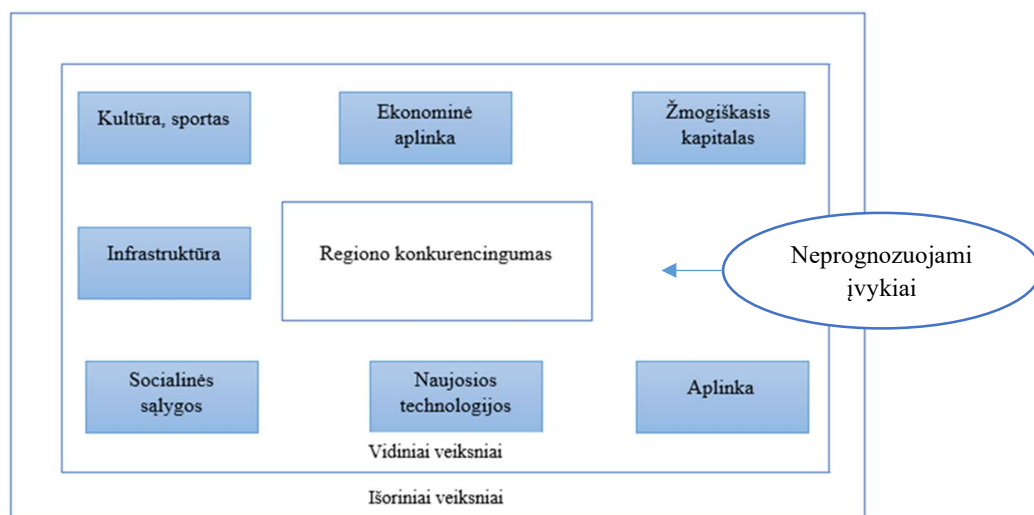
lygio, susiduriama su dar didesnėmis problemomis – ne visi ūkiai vysto prekinę gamybą, turi labiau tradiciniam verslui būdingų tikslų, tad jų palyginimas remiantis pateiktais kriterijais nebūtų prasmingas. Naudojant pateiktą paveikslą, derėtų lyginti tuos regionus, kurie turi surinkę pakankamai informacijos apie pateiktus kriterijus taip išlaikant palyginimo objektyvumą.

5 pav. Regiono konkurencingumo ir jo atributų (šaltinių) santykis (sudaryta autorės pagal Žitkų ir Mickevičiene, 2013)

Dėl žemės ūkio vieneto buvimo integralia regiono dalimi atsiranda būtinybė įvertinti regiono konkurencingumą. Veikimas tam tikro regiono viduje gali atnešti tam tikrus privalumus arba sunkumus, kurie susiję su geografiniu palankumu žemės ūkiui, palankia mokesčių sistema ūkininkavimui, politiniu palaikymu kuriantiems pridėtinę vertę žemės ūkyje. Drozdž'o, ir Volkov'o (2012) pasiūlyta veiksnių vertinimo struktūra apima vidinius ir išorinius veiksnius, tačiau šalia jų įtraukiami neprognozuojami įvykiai. Modelį galima adaptuoti ir ūkio vieneto konkurencingumo vertinimui regiono viduje (žr. 6 pav.).

Vidiniai veiksniai apibūdina tuos aspektus, į kuriuos regionas gali investuoti lėšas eliminuojant galimą neigiamą šių veiksnių įtaką. Dėl išorinių veiksnių kompleksškumo jie yra atskirai nevertinami, išlaikant bendrąją mintį – regionai gali prisitaikyti prie šių pokyčių, tačiau jų nuspėti ir eliminuoti nėra įmanoma. Neprognozuojami įvykiai susiję su vienkartiniais, platų pasekmių mastą formuojančiais įvykiais – pandemijomis, regioniniais konfliktais, ypač plataus masto stichinėmis nelaimėmis arba visuotiniu staigiu ekonominiu nuosmukiu.

6 pav. Veiksniai, lemiantys regiono konkurencingumą (Drozd, Volkov 2012)

Vertės kūrimas regionuose gali būti vertinamas pagal aiškius veiklos regione kriterijus. Žitkus, ir Mickevičienė (2013) klasifikavo regiono bruožus (žr. 2 lent.), sugretinant juos su konkurencingo regiono požymiais. Analizuotu atveju drąsiai pateikiamos eksporto veiklos, taip pabrėžiant regionų būtinybę patenkinti ne vien šalies poreikius. Dar viena aiški ašis – pelno auginimas per pagamintų produktų kainų augimą ir specializacijų plėtrą. Regiono konkurencingumą apibendrina gebėjimas regiono viduje telkti žinias, įdirbį, vėliau tai paverčiant pinigine nauda. Pabrėžiamas informacinių technologijų (IT) naudojimas apibūdina pagrindinę žemės ūkio veiklos tendenciją šiandien – procesų skaitmenizavimas, siekiant nustatyti pagrindinius sąnaudų taškus ir optimizacijos galimybes. Siekiant auginti žemės ūkio veiklos našumą regionuose, IT sistemų pasitelkimas ir IT specialistų poreikis yra neišvengiamas.

2 lentelė. Regiono konkurencingumo požymiai (Žitkus ir Mickevičienė, 2013)

Regiono bruožas	Konkurencingo regiono požymiai
Regionas kaip eksporto specializacijos vieta	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eksporto augimas; ▪ Eksporto kaštų mažėjimas; ▪ Įplaukų iš kitų regionų (šalių) rinkų augimas; ▪ Eksportuojamų prekių kokybės ir su jomis susijusių aptarnavimo paslaugų apimties augimas; ▪ Mažesnis negu kitų regionų darbo jėgos, kapitalo, žaliavų, netiesioginių išlaidų kaštai; ▪ Aukštesnis negu kituose regionuose technologinis lygis; ▪ Augantis užimtumas ir gyventojų pajamos.
Regionas kaip augančio pelno šaltinis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eksportuojamų prekių paklausos ir kaitos didėjimas pasaulinėse rinkose; ▪ Darbo jėgos kaštų vienam produkto vienetui pagaminti mažėjimas; ▪ Kvalifikuotas darbo jėgos dalies rinkoje augimas; ▪ Regiono įmonių specializacijos augimas; ▪ Specializuotų paslaugų verslas -verslui apimčių augimas.
Regionas kaip žinių ašis	<ul style="list-style-type: none"> ▪ „kolektyvinio mokymosi“ tinklo, jungiančio įmones, darbuotojus ir regiono institucijas, formavimasis; ▪ IT naudojimo (ypač versle) augimas; ▪ Klasterių formavimasis, apjungiant inovacijų kūrimą, realizavimą ir vartojimą.

Ūkio veiklos sėkmė priklauso tiek nuo regiono, tiek nuo visos valstybės konkurencingumo lygio. Valstybės solidumas, teigiama reputacija gali padėti atrasti naujus produkcijos pardavimo kelius,

sertifikuoti produkciją tose valstybėse, kurios vertina išskirtinę kokybę ir kurios negaili piniginių lėšų šiam tikslui. Valstybių konkurencingumą nagrinėja skirtingos pasaulinės institucijos, tokios kaip Pasaulio bankas, Pasaulio ekonomikos forumas, Tarptautinis valiutos fondas. Magistro darbo atveju pateikiama metodika, kurią sukūrė Tarptautinis vadybos plėtros institutas (angl. *International Institute for Management Development, IMD*). Šią metodiką su keliomis išimtimis galima transformuoti tiek į regiono, tiek į ūkio lygį. Šalių palyginimas leidžia joms panaudoti tokius metodus, kurie yra aprobuoti kitose šalyse, taip padedant savivaldai ir verslo vienetams didinti efektyvumą, mažinti institucines kliūtis, tuo pačiu išlaikant kaip įmanoma stabilesnę mokesčių sistemą. Šalių vertinimui renkami keturių veiksmų grupių duomenys (žr. 3 lent.), apibūdinančios plataus masto ekonominius – politinius veiksmus. Pagal gautus duomenis juos normalizuojant gaunama palyginamoji bazė, kurios pagalba galima palyginti valstybių galimybes pasinaudoti ekonominiu augimu ir konkuruoti dėl viena kitos vartotojų. Lentelėje matyti, kad ypatingas dėmesys skiriamas vyriausybės veiksmų efektyvumui, kuris apima fiskalinės drausmės palaikymą ir reguliavimo sąžiningumo užtikrinimą.

3 lentelė. Konkurencingumo vertinimo metodika pagal IMD (IMD, 2020)

Veiksmų grupės	Veiksniai
Ekonominės veiklos rezultatai	Vidaus ekonomika (dydis, augimas, gerovė, prognozė); Tarptautinė prekyba; Tarptautinės investicijos (investicijos; finansai); Užimtumas, kainos
Vyriausybės efektyvumas	Viešieji finansai; Fiskalinė politika, institucinė sistema (centrinis bankas; valstybės efektyvumas); Verslo teisinė aplinka (atvirumas; konkurencija ir reguliavimas; darbo jėgos reguliavimas); Visuomenės struktūra
Verslo efektyvumas	Našumas; darbo rinka (išlaidos; santykiai; žinių prieinamumas); Finansai (bankų efektyvumas; vertybinių popierių rinkos efektyvumas; finansų valdymas); Valdymo praktika; Požiūris ir vertybės
Infrastruktūra	Pagrindinė infrastruktūra; technologinė infrastruktūra; Mokslinė infrastruktūra; sveikata ir aplinka; švietimas

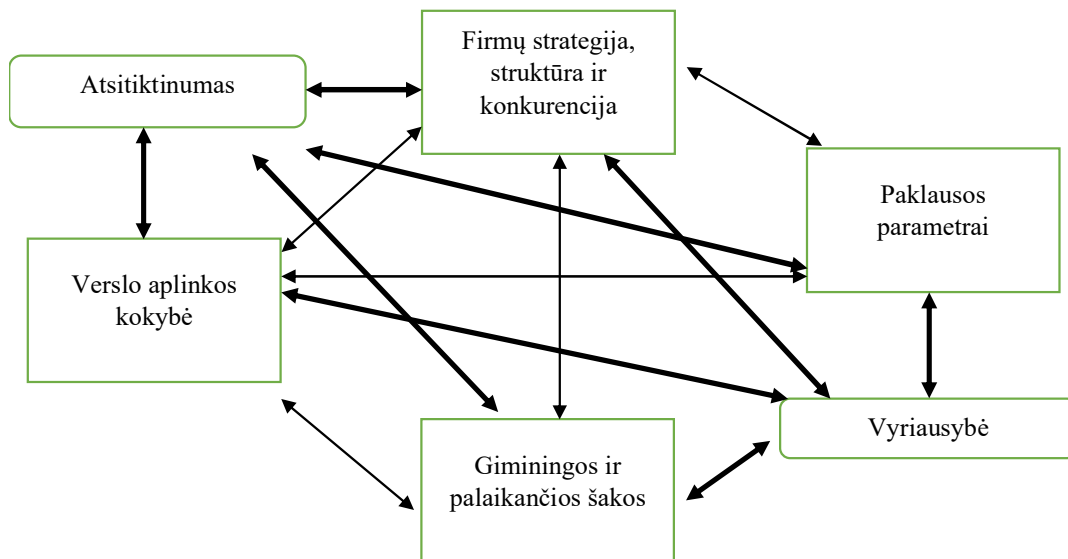
Ūkis, kaip veiklos vienetas, veikia išimtinai regioninėje vietovėje, vienu ar kitu veiklos tikslu naudojant žemės išteklius. Ūkiui esant integraliai regiono daliai, pastarojo konkurencingumas atsiliepia ir ūkio galimybėms kurti ekonominę gerovę. Regiono konkurencingumas nėra susijęs vien tik su geografinėmis savybėmis – politiniai veiksmai (arba politinio nestabilumo tikimybė) neretai vaidina didesnę vaidmenį kuriant vertę regione. Pastaroji problema Lietuvoje yra aktuali iki šiol. Ji gali būti išsprendžiama pasitelkiant mokslo institucijas, bet tik keletas ūkių Lietuvoje inicijuoja bendradarbiavimą su mokslo institucijomis. Be kita ko, tai yra iš esmės visos Lietuvos pramonės sektoriaus problema. Pagal Valodkienę, Sniešką ir Gaidelį (2011),

„Lietuvos pramonės įmonių sėkmingai konkurencijai užsienio rinkose kelių užkerta tai, jog palyginti nemaža dalis šalies įmonių savo konkurencingumą grindžia ne MTTP bei inovacijų sklaidos pagrindu, tačiau neretai remiamasi pažangiose pasaulio šalyse jau seniai atgyvenusiais metodais, tokiais kaip: žemesnis darbo užmokestis darbuotojams, pigesnės

žaliavos, neretai, dar ankstesnės ekonomikos palikimas - atgyvenusios senos technologijos. Vienas iš svarbiausių inovacijų plėtros veiksnių yra išlaidų Moksliniams tyrimams ir technologijų plėtrai (MTTP) lygis, kuris apibūdinamas išlaidų MTTP santykiu su BVP“ (Valodkienė, Snieška ir Gaidelis, 2011; p. 415).

Šalių konkurencingumo vertinimui dažnu atveju tebenaudojami tradiciniai vertinimo metodai. Vienas tokių – Porterio šalių tarptautinio konkurencingumo modelis (žr. 7 pav.). Jo pagalba galima nagrinėti tiek verslo aplinkos kokybę, tiek giliau tirti atskirų dominančių sektorių struktūrą, esamą konkurenciją ir galimybes konkuruoti ateityje. Paveiksle matyti, kad kiekviena iš pateiktų dedamųjų pasižymi priežastiniais ryšiais su didžiąja dalimi kitų elementų, taip atsirandant progai iškilti kompleksiniam skirtingų reiškinų poveikiui. Viena pagrindinių schemos ašių yra vyriausybė, kuri turi priežastinius ryšius su verslo šakomis, paklausos parametrais, verslo aplinkos kokybės užtikrinimu, ir kompanijų strategija, struktūra ir konkurencija. Schema rodo, kad vyriausybės veiksmai reikšmingai veikia visą verslo aplinką ir neefektyvi valstybės veikla atsiliepia viso šalies verslo konkurencingumui. Ne išimtis ir žemės ūkis – kuriant kokybišką verslo aplinką sudaromos sąlygos plėtoti tvarią ūkių struktūrą, plėsti giminingas žemės ūkio verslo šakas – plėtoti perdirbimo pajėgumus, ieškoti naujų rinkų tikrinant paklausą.

7 pav. Tarptautinio konkurencingumo modelis pagal Porterį (Porter, 1990)

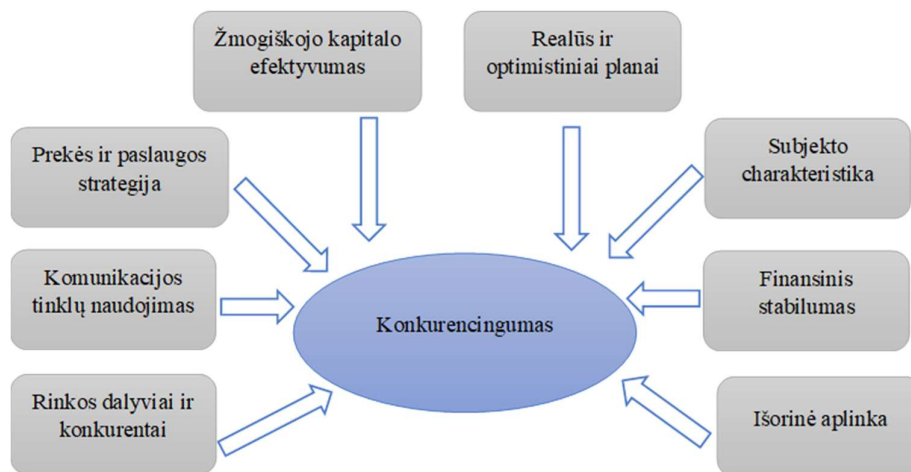
Šalies konkurencingumo vertinimas šiuo metu tampa nebeatsiejamas nuo bendrosios aplinkos vertinimo. Kompleksinio vertinimo siekis neleidžia šalims akcentuoti tam tikrų sektorių lyderystės tuo atveju, jei tai pasiekama neefektyviu ar net žalingu darbu, neapbruotomis technologijomis ar autoritariniu valdymu. Pagal Kim'ą ir Law'ą (2012), remiantis politine, socialine, ekonomine ir technologinio progreso analize tiriamos šalies charakteristikos ir jos gebėjimas pasinaudoti ekonominio augimo galimybėmis. Tyrimui gali būti pasitelkta atskirų sektorių informacija, kurios pagalba būtų nustatomi sektoriai – lyderiai ir tos verslo šakos, kurioms reikalinga tam tikra valstybės pagalba. Išskiriama, kad ekonominis augimas gali būti išreiškiamas dviem kryptimis – regionų augimu ir verslo sektorių progresu. Taip norima patvirtinti, kad ekonomikos progresas suvokiamas kaip daugiakryptis reiškinys, kuris įvertina besikeičiančią pasaulinę ekonominę situaciją – augantį darbo produktyvumą ir našumą, besiplečiančią prieigą prie kapitalo išteklių per naujus finansinius instrumentus, darbo išteklių naudojimo ekonomiją.

Šalis, siekianti inicijuoti tam tikro sektoriaus ar ekonomikos augimo veiksmus, turi imtis plataus masto veiksmų, apimančių tiek technologinės pažangos skatinimą, tiek kapitalo pritraukimą. Johnson'o (2005) atliktas tyrimas leidžia teigti, kad išsivysčiusių ir besivystančių valstybių atveju tokie šalių veiksmai pritraukiant minėtuosius išteklius yra skirtingi. Tai priklauso nuo augimo bazės, t.y. kiek tam tikra valstybė ar jos regionas yra santykinai atsilikęs, kad būtų galima padaryti augimo šuolį. 4 lentelėje matyti, jog technologinės pažangos atveju išsivysčiusios šalys su jau turimais technologiniais ištekliais gali nuolat palaikyti aukštą veiklos efektyvumo ir pridėtinės vertės kūrimo lygį, tačiau galimybės atlikti ženklų technologinį progresą yra iš esmės prarastos. Atvirkštinė situacija yra besivystančių šalių atveju – dėl žemesnio technologinio lygio galimas greitas ir staigus progresas, tačiau bent jau pradiniu laikotarpiu dėl kapitalo ir žmogiškųjų išteklių trūkumo šalis tegalės perimti tik dalį jai siūlomų technologijų. Skaidri kapitalo rinka sudaro sąlygas išsivysčiusiose valstybėse gauti nors ir mažesnę, bet stabilią kapitalo grąžą. Besivystančių valstybių atveju grąža yra didesnė, bet yra būtina įvertinti galimus politinius pokyčius, ekonominį nestabilumą, investicijų likvidumo problematiką.

4 lentelė. Šalies galimybių pagreitinti ekonominį augimą priklausomybė nuo šalies išsivystymo lygio (Johnson, 2005)

Poveikis augimui	Išsivysčiusi šalis	Besivystanti šalis
TECHNOLOGINĖ PAŽANGA	+ Aukštos kvalifikacijos darbo jėga ir aukštas įmonių potencialas leidžia perimti naujausias technologijas ir gauti maksimalia naudą <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jau esantis aukštas technologinis lygis neleidžia pasiekti didelių technologinių šuolių 	+ Žemas technologinis lygis leidžia padaryti žymia technologinę pažangą <ul style="list-style-type: none"> ▪ Žemas absorbcinis potencialas leidžia perimti tik dalį naujų technologijų
FIZINIO KAPITALO ATĖJIMAS	+ Rinkos ekonomikos sąlygos leidžia gauti didesnę investicijų grąžą <ul style="list-style-type: none"> ▪ Aukštas apsirūpinimo kapitalu lygis lemia mažesnę investicijų grąžą 	+ Žemas apsirūpinimas kapitalu lygis leidžia gauti didesnę investicijų grąžą <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tyrimai rodo, kad besivystančiose šalyse investicijų grąžą nėra linkusi didėti

Šakos (šiuo atveju – žemės ūkio sektoriaus) konkurencingumą sąlygoja kompleksiniai veiksniai, kurie kiekviename regione gali turėti skirtingą reikšmę. Remiantis tam tikrais veiksniais nustatomas ūkių konkurencingumas ir galimos ateities perspektyvos prisitaikant prie pokyčių veikimo aplinkoje. Cem'o, Suat'o, ir Strele'o (2013) pasiūlytuose konkurencingumą sąlygojančiuose veiksmuose žemės ūkio sektorius sugretinamas su kitais tradiciniais verslo sektoriais pagal turimų vykdyti veiksmų seką (žr. 8 pav.). Žemės ūkio versle, kaip ir kitų verslų atveju, būtina turėti prekės strategiją (ką auginti, kur parduoti), žmogiškojo kapitalo efektyvumo planus (kaip suvaldyti darbo jėgos poreikį derliaus nuėmimo metu), realius ir optimistinius planus (vertinant galimybes kilti/leisti kainoms biržose, oro sąlygų įtaką), taip pat nuolat stebėti finansinius rodiklius ir išorės pokyčius (politinius suvaržymus/lengvatas, pasėlių situaciją po skirtingų metų laikų pabaigos. Šiuo atveju kiek stokojama geografinės dimensijos, bet tai galima interpretuoti kaip orientaciją į operacinio lygio veiksmus, su kuriais ūkio vienetas susiduria kasdienėje veikloje.

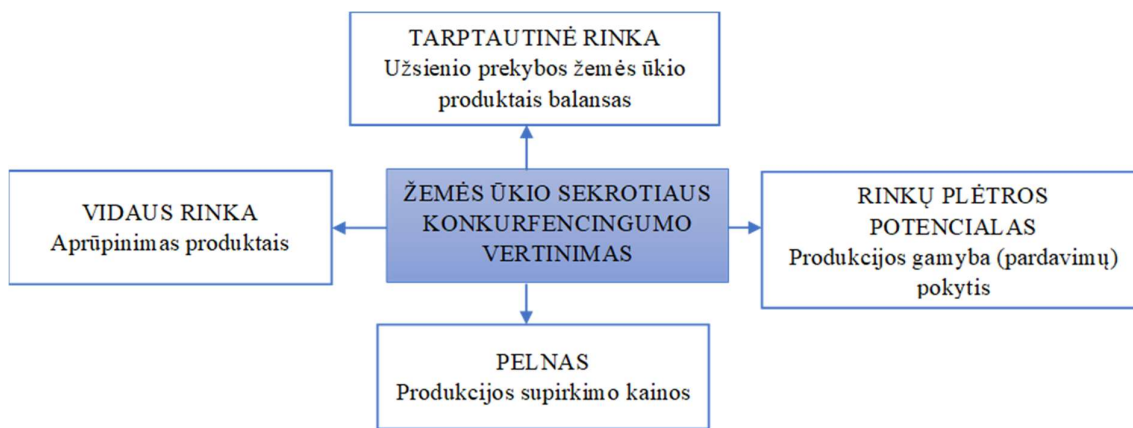
8 pav. Konkurencingumą sąlygojantys veiksniai (sudaryta autorės remiantis Cem'ū, Suat'ū, Strele'su, 2013)

Su konkurencingumo samprata susiję tyrimai daugiausiai apima šalies ir regionų veiklos tyrimus. Nors egzistuoja nemažai tyrimų verslo sektorių tematika, žemės ūkio sektoriaus tyrimų stokojama. Tai galima pateisinti tuo, kad žemės ūkio sektorius yra menkai standartizuotas, sektoriaus veikla yra pritaikoma prie tam tikro veiklos regiono geografinių sąlygų. Augalininkystėje konkurencingumas susideda iš skirtingų dedamųjų, kurios gali būti kylančios tiek iš regiono, tiek iš šalies specifikos. Pagrindinės veiksmų grupės, su kuriomis tenka dorotis ūkiams yra apibendrinamos vidinių ir išorinių veiksmų sąvokomis.

2.2. Augalininkystės sektoriaus konkurencingumą lemiantys veiksniai

Augalininkystės, kaip žemės ūkio subsektoriaus, konkurencingumas yra vertinamas tiek pagal ūkininko patirtį vystyti verslą, tiek pagal geografinį veiklos regioną. Ūkio įkūrimas iš esmės nusprendžia ūkio veiklos vietą dešimtmečiams, ar net keičiantis kartoms. Negalėjimas perkelti pagrindinio veiklos išteklius – žemės – verčia ieškoti kompleksinių sprendimų siekiant veiklos pelningumo. Visgi, net ir eliminavus vidinių veiksmų įtaką, ūkio metinį įdirbį gali nubraukti nepalankūs išoriniai veiksniai.

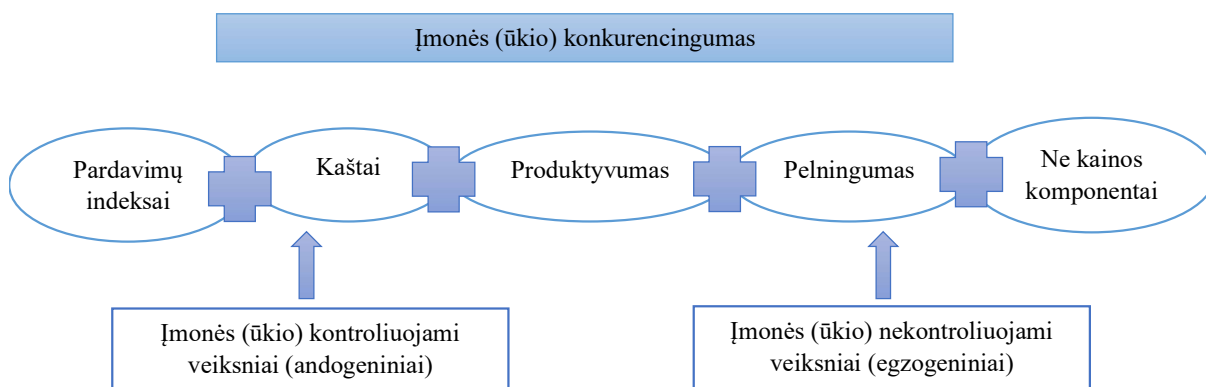
Žemės ūkio konkurencingumas vertinamas tiek pagal vidaus, tiek per tarptautinės rinkų prizmę. 9 paveiksle matyti, jog žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas bendrai susideda iš keturių dedamųjų. Šalia tarptautinės ir vidaus rinkos išskiriamas bendrasis plėtros potencialas ir gautinas pelnas. Pastarosios dedamosios gali reikšmingai keisti ūkių konkurencingumą. Deja, jos yra ypač neapibrėžtos ir lemiamos galybės išorinių veiksmų – oro sąlygų, besikeičiančių kokybinių produkcijos reikalavimų, kuriuos nustato valstybės, galiausiai – galimybės apskritai pagaminti rinkų pageidaujamus produkcijos kiekius. Dėl nepalankių oro sąlygų, augančių produkcijos kiekius galinčių padidinti produktų kainų (trąšų, kitų preparatų), galutinis pagamintos produkcijos kiekis augalininkystės ūkiuose paaiškėja tik tuo momentu, kai yra nuimamas derlius. Ekonominio augimo poveikis žemės ūkio sektoriaus konkurencingumui šiuo atveju nėra tiesiogiai vertinamas. Nuo aukščiau išvardytų priežasčių priklauso ir ūkių pelningumas. Šiuo atveju galima netiesiogiai įžvelgti ekonominio augimo įtaką – atsiranda daugiau valstybių, kurios gali konkuruoti perkant aukštesnės kokybės maisto produktus, taip skiriant daugiau lėšų šiam tikslui. Visgi, tokių produktų gamyba ypač priklauso nuo minėtų palankių oro sąlygų, tad sektoriui gali nepavykti pasinaudoti ekonominio augimo teikiamais pranašumais.

9 pav. Žemės ūkio sektorių konkurencingumo vertinimo schema (Gapšys, 2013)

Augalininkystės ūkių konkurencingumą gali auginti aiškiai pasirinkta specializacija. Pastarosios turėjimas leidžia susikoncentruoti į tam tikrą tikslinę rinką, tuo būdu išnaudojant ir ekonominio augimo įtaką. Parduodamų nišinių produktų paklausa dažnu atveju yra reikšmingai susijusi su vyraujančiu ekonominiu augimu ar nuosmukiu. Viena iš opcijų augalininkystės ūkių konkurencingumui pagerinti – perėjimas link ekologinės gamybos. Tokio tipo gamyba nereikalauja mineralinių trąšų, minimizuoja žemės dirbimo poreikį, o tai savo ruožtu mažina sąnaudas. Vis dėlto, nepaisant produkcijos auginimo supaprastinimo, esminės įtakos turi išoriniai veiksniai. Ramanauskienė, ir Arys (2009), nurodo, jog siekiant, kad „žemės ūkis, taip pat ir ekologinis, funkcionuotų stabiliai, ypatingą reikšmę įgyja konkurencinės aplinkos plėtojimo klausimai, nes joje formuojasi ekonominiai, mokslo ir technikos, gamybos, rinkodaros galimybės tiek atskirų ūkio subjektų, tiek ir nacionalinės ekonomikos apskritai“ (Ramanauskienė, Arys, 2009, p. 1). Šiuo atveju akcentuojama tai, kad siekiant verslo sėkmės būtinas visuotinis verslo subjektų (ūkių) ir valstybės veiksmų sutelktumas. Mokslo išteklių svarba akcentuojama ir kituose mokslo darbuose. Eidukevičienė, ir Bučienė (2005) papildo, jog žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą daugiausiai lemia „turi integraliniai veiksniai ir pirmiausia inovaciniai, investiciniai ir finansiniai. Pagaminti ir parduoti aukštos kokybės produktus ir su mažesnėmis sąnaudomis galima tik taikant naujas technologijas ir mokslo pasiekimus“ (Eidukevičienė, Bučienė, 2005, p. 45). Naujų technologijų įdiegtis neišvengiamai susijusi su ekonominio augimo kuriamomis galimybėmis. Augant ekonomikai, sudaromos sąlygos daugiau išteklių skirti mokslo plėtrai. Žemės ūkio sektorius ilgai buvo inovacijų ir mokslo pažangos paraštėse, tačiau nuolat augantis maisto poreikis keičia inovacijų plėtros padėtį visame pasaulyje. Tai padeda auginti šį archajišką sektorių ir iš esmės didinti jo produktyvumą. Kriščiukaitienė (2008) pabrėžia šio veiksnio svarbą siekiant bendrojo konkurencingumo augimo. Mokslininkės teigimu, „atviroje rinkoje ūkis vertinamas kaip konkurencingas, jei jis yra pajėgus pasiūlyti savo produktus pasaulinės rinkos kainomis, o kompensuojamieji gamybos veiksniai bent jau kompensuojami rinkos lygiu. Todėl gamybos veiksmų produktyvumas yra svarbus, kartu įvertinant žemės ūkio sektoriaus gaunamą valstybės paramos lygį“ (Kriščiukaitienė, 2008, p. 86). Syvenson’as (2011) papildo, jog produktyvumas yra pagrindinis gamybos efektyvumo įvertinimo matas – pagal tai vertinama gamybos išeiga turint tam tikrą medžiagų kiekį. Produkcijos konkurencinga kaina pasiūlymas yra tiesiogiai susijęs su stipriu žemės ūkio sektoriumi šalyje, o jį užauginti gali tik nuolatinis ekonominis augimas. Būtina akcentuoti, kad šalia kainos konkurencingumo būtina ir kokybės dedamoji, kuri leidžia atskirti pigius produktus nuo iš tiesų kokybiškų produktų.

Esama ir kitų ūkio konkurencingumo struktūros interpretacijų. Šalia ekonominių veiksnių konkrečiai įvertinami ir tie veiksniai, kurių neįmanoma kontroliuoti, ir tiek, kuriems ūkio subjektas gali daryti įtaką. Makšecko (2018) pateiktoje ūkio konkurencingumo sandaros struktūroje (žr. 20 pav.) aiškiai atsispindi ūkio veiklos prasmė ir ūkio konkurencingumą veikiantys aspektai. Struktūros ašis – endogeniniai ir egzogeniniai veiksniai, kurių veikiamas ūkis funkcionuoja rinkoje. Šiuo atveju akcentuoti egzogeniniai veiksniai, bene labiausiai veikiantys tiek ūkio konkurencingumą, tiek bendruosius finansinius rezultatus apskritai. Endogeniniai veiksniai didžiojoje dalyje Lietuvos ūkių taip pat menkai kontroliuojami, bet taip yra todėl, kad jie yra menkai išvystyti. Retas iš ūkių turi suformuotą strategiją, aiškią veikimo struktūrą, o patirtis apsiriboja agronominiais, o ne verslo operacijų vykdymo sprendimais. Taip ūkiai sunkiai gali pasinaudoti ekonominio augimo teikiamais pranašumais, kadangi laikomasi iš esmės stagnatyvios politikos.

10 pav. Įmonės (ūkio) konkurencingumo sandara ir veiksniai (Makšeckas, 2018)

Lietuvos žemės ūkio vienetų konkurencingumą reikšmingai veikia Europos Sąjungos Bendroji žemės ūkio politika (BŽŪP). Šios politikos smaigalyje yra tiesioginių išmokų ūkininkams išmokėjimas. Jos mokamos tiek už pasėlius, tiek už ūkinius gyvūnus. Tiesioginių išmokų skyrimas ūkininkams turi kompleksinius tikslus, iš kurių svarbiausias – konvergencijos tarp skirtingose šalyse veikiančių ūkių užtikrinimas, taip keliant regionuose esančių gyventojų gerovę. 5 lentelėje pateikiama platesnės BŽŪP tikslų, susijusių su tiesioginių išmokų mokėjimu interpretacija rodo, kad tiesioginės išmokos prisideda prie dar vienos ypač svarbios šių laikų dedamosios – tvarumo. Tai pasireiškia pagrindinėmis dimensijomis – ekonomine, socialine, aplinkosaugine. Naujas požiūris – socialinės ir ekonominės tvarumo dimensijų dubliavimas – leidžia aiškiau identifikuoti tiesioginių išmokų mokėjimo tikslus ir poveikį ūkių ir regionų konkurencingumui. Konkurencingumas įsivaizduojamas kaip stipri decentralizuota struktūra, dislokuota regionuose, kurią sudaro atskiri, ekonomiškai pajėgūs ūkiai arba kooperuotos ūkių struktūros.

Aplinkosaugos dimensijos paminėjimas brėžia naują kryptį – ekonominės gerovės siekis neturi pažeisti aplinkosaugos pusiausvyros ir ateities kartų lūkesčių, susijusių su švaria aplinka. Iš dalies tai sunkina konkurenciją su tomis valstybėmis, kurios nesilaiko griežtų aplinkosaugos standartų, arba atvirkščiai – jau jų laikosi, taip pritraukdamos aukštesnę pridėtinę vertę vertinančius vartotojus. Vis dėlto, šis politinis – ekonominis pokytis yra neišvengiamas, taip atsirandant būtinybei prie jo prisitaikyti. Tvaraus vystymosi idėjų plėtra žemės ūkyje dažnai apsiriboja pavienių elementų akcentavimu. Jie gali būti susiję su ekologija žemės ūkyje, maisto saugos užtikrinimu, tausiu ūkininkavimu (Čiegis, 2009). Šiuo atveju siekiama platesnio tvarumo apibrėžimo, kuris padeda atskleisti reiškinių kompleksškumą.

5 lentelė. 2004–2014 m. tiesioginių išmokų sistemos tikslai (Volkov, 2018)

BŽŪP TI sistemos tikslai	Tvarumo dimensijos
ES žemės ūkio konkurencingumo užtikrinimas	Ekonominė
Ūkininkų pakankamo pajamų lygio užtikrinimas ir pajamų rėmimo stabilizavimas (t.y ūkių gyvybingumo užtikrinimas garantuojant vidines paramos lygio konvergencijos užtikrinimą ir pajamų stabilumą)	Socialinė/ekonominė
Į rinką orientuoto tvaraus žemės ūkio skatinimas. Saugaus, sveiko ir kokybiško maisto tiekimo užtikrinimas	Ekonominė/socialinė
Tvarus gamtos išteklių naudojimas ir valdymas, aplinką alinančių žemės ūkio veiklų ekstensyvinimas	Aplinkosauginė

Tvarumas ūkiuose nemažina galimybių siekti konkurencinio pranašumo. Siekiant konkurencingumo, pereinama į kitą kryptį – aukštesnės pridėtinės vertės produktų kūrimą, taip padidinant ūkio vieneto gaunamas pajamas. Tai esmingai keičia nusistovėjusį suvokimą apie žemės ūkio veiklą, kadangi sudaromos sąlygos panaudoti visus ūkininkavimo metu gautus produktus – ne tik maistines žaliavas, bet ir atliekas. Tvaraus konkurencinio pranašumo sąvoką suformulavo Kniūkšta (2015). Mokslininko teigimu, „*tvarus konkurencinis pranašumas yra ilgo laikotarpio konkurencinis pranašumas, kurio negali nukopijuoti ar pranokti konkuruojančios įmonės ar šalys. Vertinant įmonės lygmeniu konkurencinis pranašumas formuoja įmonės gebėjimą sukurti pirkėjui pridėtinę vertę, kuri pranoksta įmonės patiriamas produkto ar paslaugos sukūrimo sąnaudas*“ (Kniūkšta, 2015; p. 284). Žemės ūkio sektoriaus atveju produkto sukūrimo sąnaudas mažina susidarančių atliekų panaudojimas. Atliekos gali būti augalinės ar gyvulinės. Tai leistų maksimizuoti ūkio sukuriamą naudą iš esmės nedidinant sąnaudų lygio, o ypač kokybiški ir tvarūs produktai pasižymi žemesniu elastingumu ekonomikos nuosmukiui.

Žemės ūkio sektorius nuo kitų verslo sektorių skiriasi tuo, kad yra iš esmės priverstinai sėslus – žemės, skirtingai nei gamybinių įrengimų, negalima perdislokuoti į kitas veiklos vietas, todėl tai verčia ūkių valdytojus būti įsipareigojusius tam tikrai geografinei vietai. Tai ūkius daro pažeidžiamus prieš galimus išorinius pokyčius – politinės valios nebuvimą progreso skatinimui, besikeičiančią mokesstinę sistemą ar teisinį reglamentavimą regione, trukdymą pasinaudoti tam tikromis ekonominio augimo suteikiamomis galimybėmis rinkų plėtrai. Žemės, kaip darbo išteklių, svarba yra aiškiai matoma mokslo bendruomenėje. Walther’as (2014), žemę kaip veikloje naudojamą turtą laiko esminiu ištekliumi ir iškart išskiria jos specifiškumą – tam tikrame sąlyginiame regione tiek ūkininkai, tiek žemės ūkiu užsiimantys juridiniai asmenys turi vienodas konkurencines galimybes, kurias nulemia vienodas žemės našumas geografinėje vietovėje. Šiuo atveju esminės svarbos veiksmu laikomas veiklos efektyvumo principų laikymasis, stengiantis išvengti lėšų ir išteklių švaistymo. Kadangi žemės ūkis pasižymi aiškiais taršos šaltiniais, autoriaus nuomone, būtina užtikrinti tvarią konkurenciją, tuo būdu būnant atskaitingiems veiklos aplinkai.

Tvarumo idėjos pasireiškia per tvarios vertės kūrimą. Proceso metu produkto kūrimo procesas vyksta maksimaliai sumažinant galimą neigiamą poveikį aplinkai. Žemės ūkio sektorius yra vienas iš geriausių minimizacijos pavyzdžių – ūkiuose galima vykdyti ekologinę gamybą, gamyba be atliekų, sunaudojant minimalius kuro kiekius. Vlachvei’jus ir Notta’s (2017) pateikia ekologinio efektyvumo strategiją, kuri nukreipta į atliekų, kurios susidaro vykdant verslo veiklą, sumažinimą arba visišką jų išvengimą. Taip mažėja sąnaudos atliekų utilizacijai, o kai kuriais atvejais atliekos gali tapti ekonomine verte turinčiu produktu. Ši strategija taip pat orientuota į kokybiškų produktų gamybą.

Kadangi ekologiški produktai yra brangesni nei įprasti, tai gerina ūkių pardavimų rezultatus ir sudaro sąlygas naujoms investicijoms į žemę ar į įrangą.

Ūkių konkurencingumą, skirtingai nei kitų verslų atveju, reikšmingai lemia ūkio geografinė vieta ir su ja susijęs žemės plotų našumas. Esant mažesniai žemės našumui atitinkamai mažėja ir kiekybiniai augalininkystės ūkių rezultatai. Tai mažina tokiose žemėse veikiančių ūkių pajamas ir konkurencingumą apskritai. Šiuo atveju egzistuoja du keliai, kaip gali būti sprendžiama ši situacija. Vienu atveju, tokio tipo ūkiai gali pakeisti specializaciją, daugiau svorio suteikiant gyvulininkystės vystymui. Kitu atveju, valstybė gali kompensuoti negautų pajamų dalį, siekiant palaikyti kaimo vietovių ekonominį gyvybingumą. Kriščiukaitienė, ir Tamošaitienė (2006) nurodo, kad ekologinių ūkių steigimas tokio tipo vietovėse gali ne tik padidinti ūkiuose sukuriama pridėtinę vertę, tačiau ir padėti ūkiams konkuruoti rinkoje. Vis dėlto, pabrėžiama, kad subsidijos mažiau palankiuose žemės plotuose ūkininkaujantiems ūkio vienetams taip pat yra būtinos. Autorės prideda, jog „*optimizavus ūkių gamybos struktūrą pagal vietovės sąlygas, kai derinamos kelios agrarinės aplinkosaugos priemonės, gerėja jų finansinė padėtis bei ūkio narių užimtumas ir suderinami du skirtingi veiksniai - gamybos plėtra ir aplinkos kokybė. Be valstybės paramos ūkiai būtų nepajėgūs konkuruoti rinkoje*“ (Kriščiukaitienė, Tamošaitienė, Andriekienė 2006; p. 35). Vertinant ekologinį ūkininkavimą kaip naują ūkių veiklos opciją, akcentuotinas ES BŽŪP dėmesys ekologiniam ūkininkavimui kaip ekonominės, socialinės ir aplinkosauginės naudos kūrimo veiksmui (Čiegis, 2009). Ūkinės veiklos vykdymas mažiau palankiose vietovėse aktyviai palaikomas ir Europos Sąjungos lygiu. Baležentis, ir Baležentis (2010) nurodo, jog „*žemas bendrosios žemės ūkio rinkos konkurencingumas stebimas tiek globalios ES erdvės, tiek ir Lietuvos kontekste. Neatsitiktinai ES skiriamas ypatingas dėmesys žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo skatinimo politikai*“ (Baležentis, Baležentis, 2010, p.1). ES lygiu traktuojama, kad BŽŪP leidžia drastiškai neauginti žemės ūkio produkcijos kainų, tuo pačiu palaikant normalų kaimo vietovių ekonominį ir socialinį lygį. Tuo pačiu skatinama inovuoti šią sritį, daugiau dėmesio skiriant mokslo pažangai, naujų kultūrų auginimui, taip pat atsižvelgimui į valdomų žemių struktūrą ir galimybes. Tam reikalingas nuolatinis bendradarbiavimas tarp ūkininkų struktūrų, mokslo ir valstybės institucijų, tačiau tai gali būti sudėtinga dėl ūkių neveiklumo ir ekonominio švietimo stokos. ES siekiai didinti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą ir įtaką bendroje ekonominėje struktūroje buvo apibrėžti specialiais dokumentais. Kaip teigia Aleknevičienė, Skulskis, Šarauskis Kriaučiūnienė, ir Šakickienė (2015), ES parengtoje žemės ūkio skatinimo strategijoje „Europa 2020“ išryškintas siekis ūkius plėtoti tvariai, integraliai, siekiant plataus progreso. „*Strategijoje suformuoti penki pagrindiniai tikslai:*

1. *naujų darbo vietų sukūrimas užimtumui padidinti;*
2. *inovacijų plėtra, investuojant lėšas į mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą;*
3. *efektyvus energetikos vystymas iš atsinaujinančiųjų šaltinių;*
4. *klimato kaitos problemų sprendimas, siekiant sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį;*
5. *švietimo vystymas ir skurdo mažinimas tarp socialiai atskirtų žmonių*“ (Aleknevičienė, Skulskis, Šarauskis Kriaučiūnienė ir Šakickienė, 2015; p. 156)

Strategijos metmenys įtraukia ir tikslą palaikyti ekonominį gyvybingumą tose kaimo vietovėse, kurios turi gamtinių ar kitų specifinių kliūčių. Skatinant kaimo vietovių konvergenciją subsidijuojami mažiau našūs ūkiai, taip eliminuojant socialinių problemų atsiradimo galimybę. Lietuvos atveju, tai yra ypač svarbu. Kriščiukaitienė, ir Tamošaitienė (2006) pažymi, kad „*Lietuvoje beveik pusę žemės ūkio naudmenų užima mažo nepalankumo ūkininkauti vietovės. Gamtinės, socialinės, ekonominės,*

tradicinės ir kitos aplinkybės lėmė ryškius Lietuvos regioninius skirtumus. Augalininkystės, gyvulininkystės gamybos apimtys bei pajamų lygis tarp regionų skiriasi keletą kartų. Mažiau palankiose ūkininkauti vietovėse prastesni demografiniai rodikliai, vyksta intensyvesnė žmonių migracija iš šių regionų, todėl kai kuriose vietovėse gyventojų depopuliacijos lygis tampa kritiškas“ (Kriščiukaitienė, Tamošaitienė, Andrikienė 2006; p. 36). Mažiau palankiose kaimo vietovėse vyrauja kiek kitokie konkurencingumo dėmenys nei tose vietose, kuriose ūkiai gali konkuruoti be ženklesnių subsidijų. Tad bendrasis ekonominis augimas skirtingose šalies kaimo vietovėse gali būti skirtingai traktuojamas ir jaučiamas. Melnikienė, ir Vidickienė (2019) papildo, jog

„Remiant ūkininkus, taikančius ekstensyvaus augimo strategiją, svarbiausia priemone laikoma finansinė pagalba įsigyjant daugiau gamybai industrializuoti reikalingų išteklių – žemės ūkio technikos, nes mechanizmai, galintys pakeisti fizinį žemės ūkio mechanizavimo priemonės įsigyti ir valstybės inicijuojamas kreditavimas, taip sudarant sąlygas ūkininkams gauti trūkstamų lėšų ūkiui modernizuoti“. (Melnikienė, Vidickienė, 2019, p. 62)

Valstybės funkcija šiuo atveju – išlyginti galimus netolygumus taip išvengiant socialinio kolapso. Visos priemonės – pradedant tiesiogine parama ūkininkams, baigiant mokesčių lengvatomis – turi reikšmingą indėlį ūkių gyvybingumui. Vis dėlto, svarbu užtikrinti paskatų monitoringą, kad jomis galėtų pasinaudoti tik tie ūkio vienetai, kurie savo ekonominiais rodikliais atsilieka nuo sektoriaus vidurkio.

Endogeniniai ir egzogeniniai veiksniai gali būti nagrinėjami ir gilesniu požiūriu. Augalininkystės ūkio vienetų atveju endogeniniai veiksniai reikšmingai priklauso nuo to, kokia forma yra valdomi žemės plotai – nuosavybės teise, ar nuoma. Tai iš esmės keičia įmonės sąnaudų lygį, apmokestinimą, bet tuo pačiu gali padėti trumpuoju laikotarpiu reikšmingai išauginti ūkio disponuojamą žemės ūkio paskirties žemės plotą. Latruffe'o (2010) (žr. 6 lent.) pateiktoje veiksmų klasifikacijoje nurodo, jog žemės plotų valdysenos būdas gali būti priskirtas tiek prie endogeninių, tiek prie egzogeninių veiksmų. Būtent nuosavybės teise valdomų plotų gausa gali padėti egzogeninį veiksmą paversti endogeniniu. Šiuo atveju pasigendama oro sąlygų pokyčių svarbos išskyrimo – tai laikytina vienu pagrindinių šios lentelės trūkumu. Oro sąlygos, ne mažiau nei politiniai ar ekonominiai veiksniai gali nulemti ūkio gyvybingumą. Be to, oro sąlygų pokyčiai yra iš esmės nekontroliuojami. Pažymėtina, kad paminimas kitas svarbus aspektas – ūkio geografinė vieta. Mažiau našiose žemėse ūkininkaujantys ūkio subjektai turi mažesnes galimybes pasinaudoti ekonominio augimo teikiama galimybėmis, kadangi jie geografinė vieta. Mažiau našiose žemėse ūkininkaujantys ūkio subjektai turi mažesnes galimybes pasinaudoti ekonominio augimo teikiama galimybėmis, kadangi jie geografinė vieta. Visgi, šiuo atveju problema gali būti išspręsta pasirenkant atitinkamą specializaciją pagal turimų žemės plotų struktūrą ir našumą.

6 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje (Latruffe, 2010)

Endogeniniai veiksniai (ūkio kontroliuojami)	Egzogeniniai veiksniai (ūkio nekontroliuojami)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ verslo dydis ▪ teisinis statusas (nuosavybės teisė) ▪ gamybos išteklių intensyvumas (kapitalo ir darbo santykis, žemės ir darbo santykis) ▪ gamybos specializacija ir diversifikacija ▪ gamybos ir prekybos charakteristikos ▪ gamybos išteklių (žemės, darbo, kapitalo) struktūra ▪ ūkio darbo jėgos charakteristikos 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ iš išorės pasitelktų išteklių indėlis (darbo jėgos, kapitalo, kapitalo ir žemės) ▪ vartotojų paklausa ▪ valdžios intervencija į žemės ūkį per politiką, mokesčius, taisykles ▪ moksliniai tyrimai ir eksperimentiniai tyrimai ▪ investicijos į infrastruktūrą ▪ ūkio geografinė vieta

Augalininkystės ūkių konkurencingumas neišvengiamai susijęs su jų galimybėmis gaminti atitinkamą produkciją, patrauklią rinkai. Veikimo Europos Sąjungoje atveju atsiranda galimybė gaminti įvairaus

spekto produktus, kurie galutiniame etape nebūtinai yra susiję su maistu. Vis dėlto, pozicija šiuo metu yra keičiama – biodegalų atveju siekiama pereiti prie maisto atliekų panaudojimo, siekiant išvengti etinių nesusipratimų su vartotojais. Lenk‘as, Bröring‘as, Herzog‘as ir Leker‘is (2007) nurodo, jog augalininkystės produkciją sudaro dvi pagrindinės dalys – biomasė ir maistiniai elementai (žr. 11 pav.). Pateikta struktūra yra ženkliai supaprastinta, kadangi skirtingų medžiagų perdirbimas vyksta remiantis skirtingomis technologijomis, priklausomai nuo galutinio produkto gamybos tikslo. Galiausiai, pereinama prie galutinių produktų. Atsinaujinančias žaliavas atstovauja energija (šiluma, elektra, garas, biodegalai), chemijos produktai, taip pat nemaistinės žaliavos (techninis krakmolas, įvairūs komplektuojamieji gaminiai ir kt.). Tuo tarpu tvari maisto pasiūla susijusi su visų tipų augintu maistu. Augalininkystės ūkio atveju tai gali būti skirtingų kultūrų javai, jų mišiniai, taip pat sėklos. Nuo ūkio sprendimo priklauso tai, ar bus užsiimama žaliavų (javų) auginimu, ar iš jų bus kuriami aukštesnės pridėtinės vertės maisto produktai.

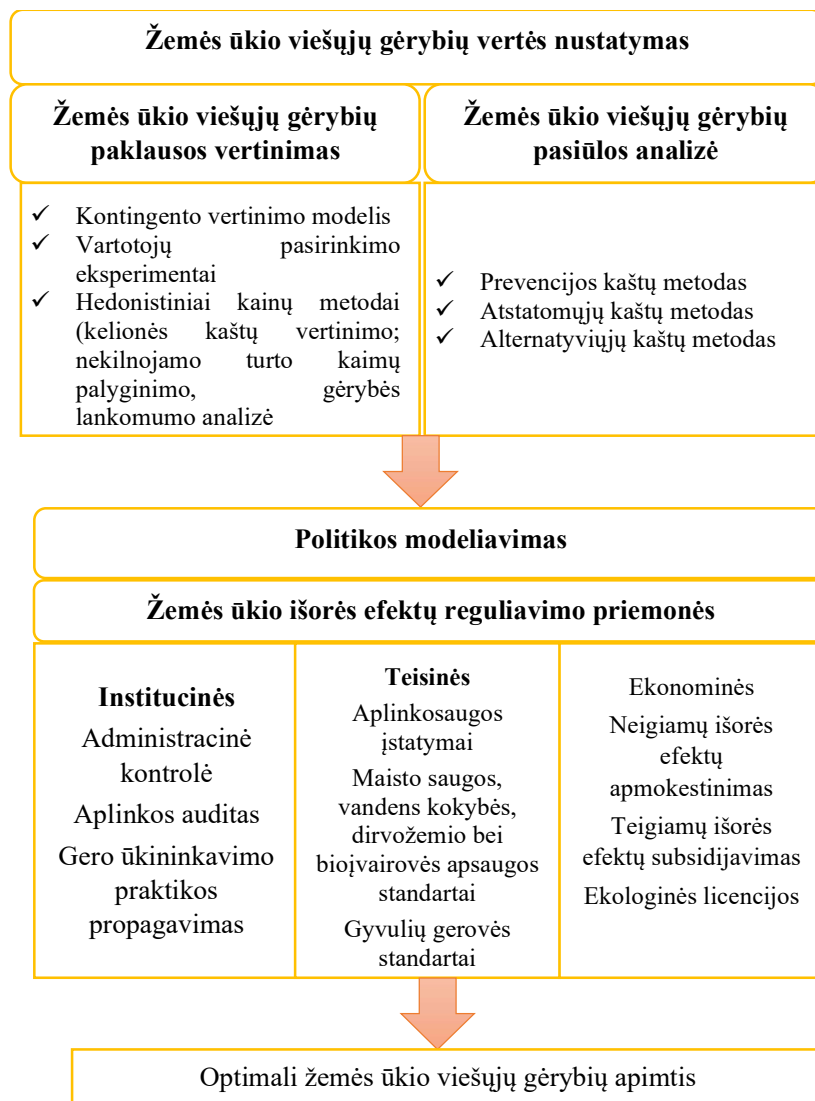
11 pav. Augalininkystės ūkių produkcijos struktūra (Lenk, Bröring, Herzog, Leker, 2007)

Lyginant istorinius duomenis ir statistiką, galima teigti, kad apleistų žemės plotų įsisavinimas augina visų specializacijų ūkių veiklos efektyvumą, o didžiausią sinergiją pasiekia mišrūs ūkiai – jie gali augalininkystei netinkamus plotus panaudoti pašarų gyvuliams gamybai. Statistikos departamento (2020) duomenys atskleidžia susiformavusią tendenciją – tam tikrose savivaldybėse (Švenčionių, Mažeikių, Skuodo, Raseinių rajonų), mažėjęs apleistos žemės plotas koreliuoja su augusių ekologinių žemės plotų skaičiumi. Vis dėlto, esamas apleistos žemės plotas šiuo metu vis dar yra nepateisinamai didelis. Vertės sukūrimo požiūriu akcentuotina, kad apleisti žemės plotai neprisideda prie bendrosios ekonominės gerovės kūrimo, o juose augantys menkaverčiai augalai ir žolė menkai prisideda prie aplinkosaugos plėtros. Kuliešis, ir Šalengaitė (2010) savo mokslo darbe siūlo apsvarstyti kompleksines priemones dėl apleistų žemės plotų mažėjimo. Mokslininkai siūlo apsvarstyti šias veiksmų opcijas siekiant minėtojo tikslo

- „žemės mokesčio mokėjimo tvarkos pakeitimo, pereinant prie jo apskaičiavimo nuo žemės rinkos vertės;
- privalomo pasėlių deklaravimo ir negaunantiems tiesioginių išmokų įvedimo;
- ES paramos priemonių lėšų perskirstymo, numatant daugiau paramos priemonėms, susijusioms su žemės jų naudojimu šalies miškingumo padidinimui iki 38 proc;
- Paramą administruojančių institucijų metodikos netinkamai naudojamai žemei taikymo visai apleistai žemei“. (Kuliešis, Šalengaitė, 2010; p. 126)

Siekiant auginti žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą išnaudojant ekonominio augimo galimybes būtina ne tik subalansuoti gamybą, bet tuo pačiu pasiekti objektyvios kainos nustatymo tikslus. Vertės nustatymas svarbus tiek siekiant realizuoti produkciją platesniu mastu, tiek norint valdyti sąnaudas produkcijos gamybos procese. Tuo pačiu tai sudaro sąlygas įvertinti galimybes valstybei finansuoti tam tikras žemės ūkio šakas, kurių konkurencingumui išplėsti reikalinga trumpalaikė valstybės

parama. Vaznonis, ir Startienė (2008) siūlo principinę žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo ekonominio reguliavimo schemą (žr. 12 pav.), kurioje įtraukiamas gėrybių vertės nustatymas, politikos modeliavimas ir pagrindinės reikalingos reguliavimo priemonės. Schema siekiama parodyti, kad ekonominio augimo poveikis žemės ūkiui neišvengiamai susijęs su atitinkamais politiniais sprendimais, kurie leistų supaprastinti žemės ūkio veiklą, tuo pačiu išlaikant tvaraus vystymosi idėjas. Vis dėlto, ši schema yra teorinė, nes yra ypač sunku nustatyti išorinių veiksnių įtaką, o kasmet besikeičiantys kiti aktualūs veiksniai kuria nestabilumą rinkose.

12 pav. Principinė žemės ūkio viešųjų gėrybių teikimo ekonominio reguliavimo schema, sudaryta autorės remiantis Vaznonis, Startienė (2008)

Žemės ūkio produkcijos vertės nustatymas gali būti atliekamas pasitelkus tradicinius vertės nustatymo metodus, kurie jau taikomi kituose verslo sektoriuose. Biologinio turto vertinimo atveju neretai susiduriama su problema, kaip objektyviai įvertinti tikrąją tokio turto vertę. Ekonominis augimas kuria dar daugiau iššūkių nustatant atskirų ūkio produkcijos dalių, kurių kainos nėra kotiruojamos žaliavų biržose, vertę. Zinkevičienė, ir Stončiuvienė (2004), vertės nustatymui siūlo pasitelkti tikrosios vertės metodą. Mokslininkų nuomone, „tikroji vertė nustatoma kaip tikėtina biologinio turto ar žemės ūkio produkcijos pardavimo kaina, šį turtą parduodant įprastu įmonei būdu.

Patikimiausias biologinio turto ar žemės ūkio produkcijos tikrosios vertės nustatymo matas yra aktyviosios rinkos kaina. Biologinio turto ar žemės ūkio produkcijos tikrąją vertę nustatyti lengviau, sugrupavus šį turtą pagal reikšmingus požymius“ (Zinkevičienė ir Stončiuvienė, 2004; p. 66). Išsprendus biologinio turto vertės nustatymo problemą, ūkių konkurencingumas pasireikštu dviem kryptimis:

- objektyvesnės kainos už pagamintą produkciją nustatymu;
- atsiradusiomis galimybėmis gauti paskolas įkeičiant biologinio turto vienetus.

Kozlovskaja (2014) papildė mintį apie žemės ūkio rizikas ir jų sąsają su biologiniu turtu. Autorė teigia, kad nors žemės ūkis ir laikytinas verslo sektoriumi su visomis iš to išplaukiančiomis operacijomis – pinigų srautų balansavimas, likvidumo užtikrinimas, kreditų poreikis, teisiniai aspektai – dėl savo specifikos ši verslo šaka patiria ypatingą riziką. Pagrindinė šio reiškimo priežastis – gamtos sąlygų įtaka, biologinio turto apskaita, naudojimas ir vertės nustatymas. Tuo pačiu kainų rizika atsiranda dėl ūkių gaminamos produkcijos – dažnu atveju gaminami biržose kotiruojami produktai, kurių kaina kinta atsižvelgiant į pasaulinius, bet ne į vietos veiksnius. Nuosavybės valdymo atveju atsiranda turto problema – turtas, dalyvaujantis versle, laikytinas ūkininko asmeniniu turtu, tad nesėkmės atveju atsiranda rizika prarasti turtą užstato atidavimo ar išvaržymo atvejais. Nuomojamo ploto atveju rizika kyla iš nuomos kainos augimo ir ūkių negebėjimo absorbuoti šias išlaidas.

Augalininkystės ūkio konkurencingumas gali būti reikšmingai veikiamas inovacijų diegimo. Diegiant veiklos inovacijas atsiranda galimybė reikšmingai išauginti ūkio pajamas, išsiskirti kitų regiono ūkių kontekste, taip įgyjant konkurencinį pranašumą įsigyjant išteklius ar žemės sklypus. Egzistuoja skirtingų lygių inovacijų taikymas. Vienu atveju, inovacijoms diegti reikalingi dideli kapitalo ištekliai. Kitu atveju galima pakeisti ūkininkavimo būdą į tokį, kuris atitiktų pasikeitusius ūkininko interesus. Leeuwis'as (2013) siūlo šiuos inovacijų kelius ūkio vienetams:

- perėjimas nuo mišraus ūkininkavimo prie specializuoto (arba atvirkščiai);
- pereiti nuo tradicinio ūkininkavimo prie ekologinio ūkininkavimo;
- ūkio išplėtimas;
- perėjimas prie naujos derliaus nuėmimo sistemos;
- užsiimti maisto perdirbimu ūkyje.

Esama ir kitų ūkių struktūros ar veiklos inovacijų, kurios iš esmės reikalauja mentalinio, o ne struktūrinio pokyčio. Juma's (2015) siūlo šiuos sprendimus, kurių pagalba galima kokybiškai auginti ūkių pajamas:

- tam tikros ūkio dalies vystymas kitoje vietovėje;
- prevencinis darbas su tiekėjais ir produkcijos supirkėjais, vykdant derybinius veiksmus prieš naujo derliaus sėją/nuėmimą;
- tiekimo grandinės ūkininko ir vartotojo trumpinimas;
- kooperatyvų steigimas, siekiant sustiprinti ūkininkų derybinę galią;
- tinkamų sąlygų sudarymas daugiafunkciniam žemės ūkiui.

Augalininkystės ūkių konkurencingumas yra sunkiai išmatuojamas ir itin kompleksiškas. Priklausomai nuo veiklos regiono, ūkių stiprybės ir silpnybės gali būti traktuojamos skirtingai. Ūkis, siekdamas nuolat auginti savo konkurencingumo lygį, turi ne tik išmanyti tvaraus ūkininkavimo

technologijas, bet ir elgtis pagal verslo principus: atsakingai ir tausiai valdyti turimą turta, nuolat ieškoti palankių turimiems žemės plotams kultūrų, kurios leistų pasiekti stabilų prognozinį pelningumą. Reikšmingai prisidėti prie ūkių ekonominio augimo gali vyraujantis ekonominis augimas. Auganti ekonomika gali paskatinti ūkių efektyvinimo procesus ir prisidėti prie jau vyraujančių problemų sprendimo ūkių veiklos vietovėse.

2.3. Ekonominio augimo pasiekimo elementai ir indėlis į konkurencingumo augimą

Ekonominis augimas gali būti matuojamas tiek šalies, tiek regiono lygmeniu. Regioninis augimas geriausiai matomas nagrinėjant atskirus verslo sektorius, tarp kurių yra ir žemės ūkis. Auganti ekonomika leidžia skirti daugiau lėšų suinteresuotosioms pusėms, tačiau tuo pačiu atsiranda galimybė spręsti įsisenėjusias, aktualias valstybės ar regiono masto problemas. Ekonominis augimas padeda didinti suinteresuotų šakų konkurencingumą, tačiau tam reikalingos kompleksinės priemonės, susijusios su atsakingu politiniu veikimu, nuolatinio situacijos stebėjimu.

Ćwiklicki'is ir Jabłoński'is (2015) nurodo, jog ekonomikos augimas atneša teigiamą impulsą regionams. Tai susiję su pagerėjusiomis regionų gyventojų gyvenimo sąlygomis – plečiama infrastruktūra, atsiradusiomis įsidarbinimo galimybėmis, pakilusiu orumo lygiu. Akcentuojama, kad regionų gyventojams nebeužtenka vien tik pajamų augimo – būtina sudaryti sąlygas saviraiškai, kokybiškam atžalų išsilavinimui, taip pat turi būti plėtojamos jungtys su pagrindiniais traukos centrais. Ekonominio augimo metu išsprendus šiuos klausimus, žemės ūkio sektoriaus patrauklumas visuomenėje gali reikšmingai išaugti.

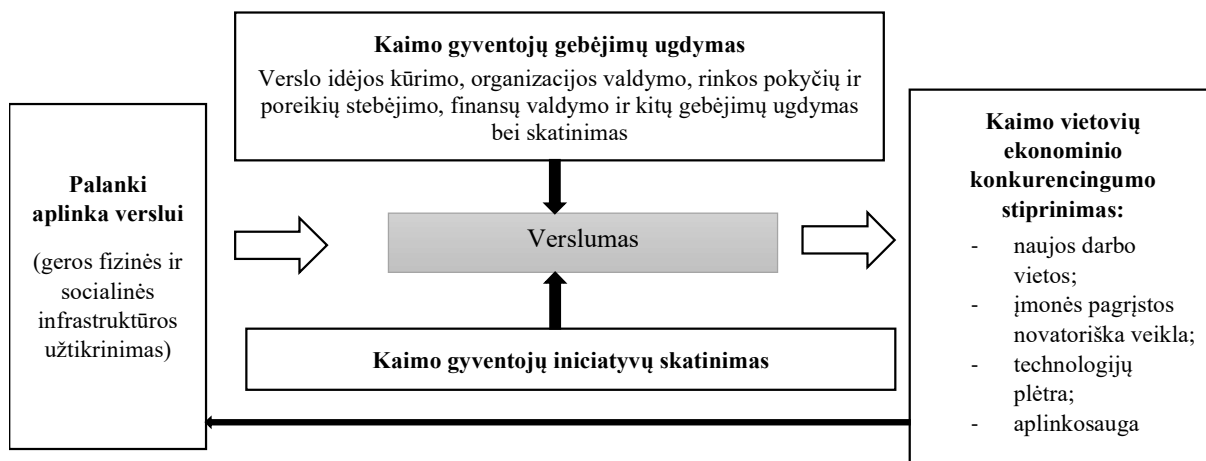
Ekonominis augimas daro įtaką ir darbo užmokesčio pokyčiui kaimo vietovėse. Esant ekonominiam pakilimui, atsiranda daugiau paskatų kelti darbo užmokestį ir didinti kaimo vietovėse dirbančių asmenų orumą. Taip nepakenkiama ir ūkių konkurencingumui, tačiau matoma netiesioginė nauda – atsiranda prielaidos mažesniai darbo jėgos tekamumui, o tai leidžia išlaikyti pastovų ūkio našumo lygį. Vis dėlto, žemės ūkio sektoriuje vyrauja šeimos ūkiai, o profesionalūs ūkiai-verslo vienetai dar yra reti. Tai rodo ir darbo užmokesčio situacija. Šilingienė, Stukaitė, ir Radvila (2015) nurodo, jog *„darbo užmokesčio diferenciacijos pagal ekonominės veiklos sritis duomenys rodo, jog Lietuvoje susiklosčiusi situacija pasižymi aiškiu disbalansu: žemės ūkio sektoriuje vidutinis darbo užmokestis yra ženkliai mažesnis nei kitose ekonominėse veiklose. Tuo tarpu būtent darbo užmokesčio lygis yra tas rodiklis, nuo kurio tiesiogiai priklauso tam tikros grupės gyventojų pajamos“* (Šilingienė, Stukaitė, Radvila, 2015; p. 298). Konkurencingumą iškreipti gali neaiški darbo užmokesčio išmokėjimo situacija – šešėlinės ekonomikos įsigalėjimas darbo santykiuose turi reikšmingos įtakos ūkių ekonominiams rezultatams ir gebėjimui konkuruoti. Dažnu atveju pasirenkama mokėti didesnę darbo užmokestį apeinant mokesčius. Tokie susitarimai yra sunkiai atsekami ir turi įtakos ūkių konkurencijai dėl darbo jėgos.

Ekonominis augimas nebūtinai gali savaime padėti kurti progresą regionuose. Augimą gali mažinti jau susiformavę ribotumai regionų viduje. Egzistuoja aktuali problema, stabdanti žemės ūkio plėtrą – verslumo kaimo vietovėse stoka. Augant ekonomikai, plečiasi galimybės inicijuoti naujas verslo kryptis ir taip stiprinti konkurencinį pranašumą kitų verslų atžvilgiu. Šiuos siekius gali apriboti keletas objektyvių veiksnių:

- žinių centrų trūkumas regionuose;
- finansavimo naujiems projektams gavimo sunkumai;

- menkos tarpusavio partnerystės galimybės dėl finansinio ir teisinio išprusimo stokos;
- proaktyvaus mąstymo, verslumo trūkumas;
- galima subjektyvi neigiama bendruomenės nuomonė.

Kaimo gyventojų verslumo ugdymas reikšmingai prisideda prie aktualių užimtumo problemų sprendimo ir visos valstybės stiprinimo. Pagrindinis kaimuose vyraujantis infrastruktūros išteklius – įvairios paskirties žemės sklypai. Juose, pasinaudojant ekonominiu augimu, galima vystyti tas veiklas, kurios duotuoju momentu rinkai yra aktualiausios. Kaimo gyventojų verslumo siekį gali katalizuoti aiški valstybės ir savivaldybių politika bei atitinkami veiksmai. Vaznonis, ir Čiūtaitė (2010) (žr. 13 pav.) pateikė verslumo ir kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ryšį, kurio esminė ašis – iniciatyvų ugdymas ir skatinimas. Ugdant gebėjimus kyla iniciatyva veikti, kuri nėra ribojama esamos politinės, ekonominės, socialinės padėties – kaimo gyventojai geba priimti veiklos sprendimus ir juos įgyvendinti iš esmės savo rizika. Ugdymo ir skatinimo veiksmai sukurtų aiškų poveikį, išreikštą naujomis darbo vietomis, augančiu pragyvenimo lygiu ir tvarumo idėjų palaikymu. Atsiradusi sinergija su ekonominiu augimu katalizuotų regioninių vietovių augimą, taip auginant indėlį stiprinant valstybę.

13 pav. Verslumo ir kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ryšys (Vaznonis, Čiūtaitė, 2010)

Ekonominis augimas atveria kelius eksporto plėtrai. Plečiantis tarpvalstybiniam susitarimams dėl žemės ūkio produkcijos eksporto, ūkių veiklos tvarumas tampa dar svarbesniu veiksniu. Norint plėsti žemės ūkio subjektų eksporto galimybes, būtini aiškūs politiniai veiksniai. Snieška, ir Meilienė (2005) susistemino eksportui įtaką darančias ekonominės politikos priemones pagal jų horizontalumą ir vertikalumą (žr. 7 lent.).

7 lentelė. Eksportui įtaką darančios ekonominės politikos priemonės (Snieška, Meilienė, 2005)

	Horizontaliosios	Sektorinės
Vidaus politikos	Mokesčių politika Darbo santykių reguliavimas Žemės naudojimo ir jos įsigijimo reguliavimas Įėjimo į rinką reguliavimas	Subsidijos remiamoms ekonomikos šakoms ar įmonėms (žemės ūkiui, didelę pridėtinę vertę kuriančioms šakoms) Klasterių skatinimas Investicijos į tyrimus ir plėtrą
Užsienio politikos	Muitų ir netarifinių kliūčių mažinimas derybose Pasaulio prekybos organizacijoje (PPO)	Eksportuotojų mokymas Metiniai apdovanojimai Sąlygų kreditams gauti gerinimas

	Regioninių preferencinių prekybos susitarimų sudarymas Valstybės institucijų ir atstovybių užsienyje darbuotojų kvalifikacijos kėlimas	Informacijos apie užsienio rinkų reguliavimus kaupimas Dalyvavimo parodose rėmimas
--	---	---

Lentelėje matyti, jog pagrindinės horizontaliosios priemonės susijusios su mokesstinės aplinkos formavimu šalies viduje ir prekybos susitarimų su kitomis šalimis sudarymu. Sektorinės priemonės gali būti orientuotos į pirminių žemės ūkio produktų eksporto operacijų palaikymą arba į ilgalaikių struktūrų kūrimo (klasteriai). Subsidijų priemonės reikšmingai priklauso nuo šalies pozicijos tarptautinėje arenoje – ar ji yra šalių bloko narė (ES, ELPA), ar ji veikia pagal Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) taisykles ir pan.

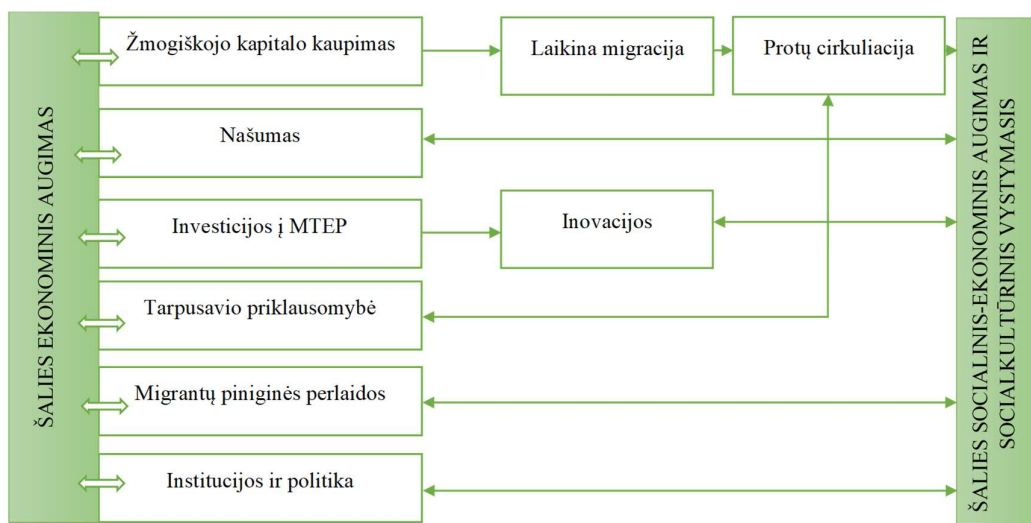
Ekonomikos augimą lemia įvairūs veiksniai, kurie yra ekonominės ir socialinės kilmės. Veiksniai gali daryti dviejų tipų poveikį – teigiamą arba neigiamą. Zeliionkaitės, ir Imbraso (2020) atliktoje analizėje išskirtos devynios veiksnių grupės, iš kurių plačiausiai aptariama ekonomikos stabilumo ir struktūros dedamoji (žr. 8 lent.) Tik kelios iš veiksnių grupių turi neigiamo poveikio reikšmių – paminėtinos demografija ir migracija ir finansų sektorius (iš dalies). Į veiksnius žiūrint iš žemės ūkio perspektyvos galima teikti, kad pagrindinę įtaką žemės ūkio konkurencingumui daro ekonomikos stabilumo ir struktūros (dėl ES paramos žemės ūkiui), demografijos ir migracijos, darbo našumo ir konkurencingumo veiksniai. Ekonomikos augimas šiuo atveju pasireiškia dviem kryptimis. Vienu atveju, išsprendus šias problemas galima auginti tiek ūkio vienetą, tiek ekonomiką bendrai. Iš kitos pusės, dėl pasaulinių reiškinų augant vietos ekonomikai, atsiranda galimybė spręsti specifines problemas, susijusias su darbo našumu, nepakankama švietimo kokybe, taip pat instituciniu neapibrėžtumu.

8 lentelė. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys ekonomikos augimą (Zeliionkaitė, Imbraso, 2020)

Veiksniai	Požymis	Poveikis
Ekonomikos stabilumas ir struktūra	Mažesnė infliacija, mažesnis valdžios sektoriaus deficitas	Teigiamas
	ES parama (vienam gyventojui)	Teigiamas
	Ekonominės laisvės indeksas	Teigiamas
Instituciniai veiksniai	Valdžios institucijų kokybė (Pasaulio banko sudaryti indeksai)	Teigiamas
	Struktūrinių reformų pažanga (Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko rodiklis)	Teigiamas
Demografija ir migracija	Priklausomumo rodiklis (gyventojų, jaunesnių nei 15 ir vyresnių nei 65 m. dalis)	Neigiamas
	Darbingo amžiaus gyventojų dalis	Teigiamas
	Vidutinis gyventojų amžius	Neigiamas
Investicijos	Investicijos į įrengimus	Teigiamas
	Taupymas ir investicijos (palyginti su BVP)	Teigiamas
	TUI	Teigiamas
Žmogiškieji ištekliai, švietimas	Aukštojo mokslo institucijose studijuojančiųjų dalis	Teigiamas
	Žmogiškojo kapitalo kaupimas (kiek metų vidutiniškai mokomasi)	Teigiamas
	Švietimo kokybė (indeksas)	Teigiamas
Darbo našumas ir konkurencingumas	Nominalusis darbo užmokestis (kaip darbo našumo atitikmuo)	Teigiamas
	Eksporto rinkos dalis	Teigiamas
Eksporto kokybė, ekonomikos atvirumas	Ekonomikos atvirumas (eksporto ir importo sumos ir BVP santykis)	Teigiamas
	Ekonomikos sudėtingumo indeksas	Teigiamas
Inovacijos	Patentų skaičius milijonui gyventojų	Teigiamas

Finansų sektorius	Kreditas (palyginti su BVP)	Teigiamas/ Neigiamas
	Kredito audimas	Teigiamas
	Akcijos, kuriomis prekiaujama (bendra vertė)	Teigiamas

Egzistuoja skirtingos ekonominio augimo dedamųjų interpretacijos. Kiekvienos jų svarba mokslininkų vertinama nevienodai dėl tam tikrų argumentų. Daugelienė, ir Marcinkevičienė (2009) pateikia pagrindines ekonomikos augimo dedamasias, kurias galima adaptuoti pasirinktam verslo sektoriui. Pateiktos dedamosios įtraukia tai, kas veikia verslo vienetą ir kaip jis gali paveikti savo vykdomą veiklą (žr. 14 pav.). Žemės ūkio atveju kai kurie iš veiksnių nėra aktualūs, tačiau žmogiškasis kapitalas, našumas, inovacijos, institucinis darbas ir politiniai sprendimai laikytini tais veiksniais, prie kurių prisitaikius ūkis gali reikšmingai padidinti konkurencingumą ir sustiprinti turimą verslo veiklos bazę. Ekonominis augimas šiuo atveju išivaizduojamas kaip keleto dedamųjų optimizavimas siekiant galutinio tikslo – visokeriopo šalies vystymosi socioekonominėje ir sociokultūrinėje plotmėse. Autorių nuomone, remiantis šiuo požiūriu galima pasiekti kokybinį šalies vystymąsi plėtojant ne tik ekonominę gerovę, bet ir pasiekiant visuomenės santarvę ir kultūrinį užpildymą. Pastarieji aspektai ypač svarbūs agrariniams regionams – dėl darbo ir galimybių stokos kultūrinis lygis ženkliai nusmuko, o ekonominė stagnacija skatina pesimistines gyventojų nuotaikas.

14 pav. Šalies ekonominio augimo dedamosios (Daugeliene ir Marcinkevičienė, 2009)

Vertinant žemės ūkio sektoriaus galimybes ekonominio augimo laikotarpiu būtina įvertinti išorės grėsmes, susijusias su atsiradusiomis platesnėmis vidinės ir išorinės migracijos galimybėmis. Augant galimybėms vystyti veiklą ir gyventi kaime, paraleliai auga ir galimybės miestuose. Kaime veikiantiems ūkio subjektams gali būti sunku konkuruoti su miestuose įsikūrusiais verslo vienetais, kurie dažnu atveju gali pasiūlyti daugiau kiekybinių ir kokybinių naudų darbuotojams. Ozden'as, Rapoport'as ir Schiff'as (2011) akcentuoja tai, kad žmonių migravimas iš esmės yra neišvengiamas reiškinys, kuris tęsiasi nuolat nepriklausomai nuo ekonominio ciklo. Keičiantis ekonominei situacijai, žmonių migracija gali sukelti reikšmingas ekonomines-socialines pertvarkas, kurių pasekmės bus neišvengiamai jaučiamos ir ateityje. Augant ekonomikai pastebimos naujos ekonominės struktūros transformacijos. Pagrindinė, šiuo metu jau startavusi ekonominė pertvarka susijusi su vadinamąja Ketvirtąja pramonės revoliucija. Šios idėjos sklaida prasidėjo po 2016 m. Davose (Šveicarija) vykusio Pasaulio ekonomikos forumo, o pagrindinės koncepto tezės buvo išleistos 2017 m. C.

Schwab'as knygoje „Ketvirtoji pramonės revoliucija“. Joje plėtojama mintis, kad ketvirtoji pramonės revoliucija – sekantis žmonijos raidos etapas, kurio kertinis akmuo – visapusiškas skaitmeninimas ir iš to kylanti ekonominė pažanga. Tai leistų pasiekti aukštesnius našumo rezultatus reikalaujant mažiau žmonių darbo. Tai neišvengiamai palies ir žemės ūkį – tiksloji žemdirbystė, duomenų analitika, tausūs žemės vartojimas yra neatsiejami su ketvirtąja pramonės revoliucija ateisiantys atributai. Churski'as ir Dominiak'as (2014) nurodo, kad inovacijos regionuose augina žmogiškąsias kompetencijas ir socialinį kapitalą, taip skatinant viso regiono ekonominį augimą. Tai aktualu ne tik progresyviuose regionuose, bet ir regionuose su specifinėmis problemomis.

Valstybė gali padėti augti žemės ūkio sektoriui ne tik finansiniu, bet ir administraciniu požiūriu. Žemės ūkio sektoriui, skirtingai nei kitų sektorių atveju, administracinė pagalba yra ypač reikalinga dėl chroniškos žinių stokos ir negebėjimo vykdyti savarankiškus struktūrinius pokyčius. Siekiant įgyvendinti pokyčius ypač svarbu tai, kaip greitai ūkininkai geba įsisavinti naują informaciją, naujus veikimo būdus siekiant didinti ūkiuose sukuriama ekonominę naudą. Išsivysčiusios valstybės, suprasdamos problemas regionuose, gali pasiūlyti mokslo sprendimus, padedančius sudaryti galimybės regionams greičiau progresuoti. Vienas iš tokių sprendimų – vadinamasis RAAKS (angl. *Rapid Appraisal of Agricultural Knowledge Systems*), kuris padeda kurti žinių dalijimosi sistemas, tuo būdu keliant ūkininkų kvalifikaciją ir galimybes konkurencingumui augti. Pirmasis šį modelį pasiūlė Engel'is (1995). Šiuo modeliu kuriamos žinių sistemos, kurių pagalba ūkiai gali keistis informacija apie ūkininkavimo ypatybes, oro sąlygų įtaką, specifinius pasėlių priežiūros aspektus. Laikui bėgant, šių sistemų reikšmė plečiasi dėl istorinių duomenų gausos. Pagal Engel'į (1995), pagrindiniai sistemos principai yra šie:

- strategiškai diagnozuoti sukurtos žinių dalijimosi sistemos veikimą, apribojimus ir galimybes;
- nustatyti valstybės intervencijos galimybes siekiant pagerinti kolektyvinius naujovių pajėgumus;
- didinti ūkininkų supratimą apie sistemos veikimą, jos naudą ir galimybes;
- nuolat moderuoti sistemą, moderatorius randant pačių suinteresuotų naudotojų tarpe.

Ekonominis augimas yra svarbus katalizatorius kaimo plėtrai, verslų konkurencingumui auginti ir socialinėms problemoms spręsti. Moksliniai tyrimai parodė, kad ekonomikos augimo poveikis gali būti įvairialypis. Tačiau atsiskleidė aiški mokslinių tyrimų ekonominio augimo poveikio žemės ūkio sektoriui stoka. Apibendrinant pateiktus teorinius sprendimus, sudaromas vertinimo modelis, kuris leis įvertinti ekonominio augimo poveikį augalininkystės ūkių konkurencingumui.

2.4. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis

Ankstesniuose poskyriuose pateikti mokslininkų tyrimai parodė, kad ekonominis augimas gali kurti kompleksinį poveikį skirtinguose regionuose esantiems ūkiams. Galutiniame etape tai virsta išaugusiu ūkių konkurencingumu, taip sutvirtinant ūkių struktūrą. Siekiant sutelkti ekonominio augimo ir ūkio konkurencingumo vystymo veiksnius, sukuriamas modelis, kuris leidžia sutelkti veiksnius, kurie prisideda prie ūkio ekonominės gerovės plėtros esant palankioms išorinėms sąlygoms, susijusioms su ekonominiu augimu.

Pirmiausiai nagrinėjamos ekonominio augimo sąlygojamos galimybės, kuriomis gali pasinaudoti žemės ūkio subjektai. Ekonominio augimo sukuriamos galimybės susijusios su galimybėmis investuoti į veiklos efektyvinimą, kokybinę ir kiekybinę plėtrą, investicijų ir efektyvinimo kryptys

atrinktos susisteminant mokslinės literatūros analizės metu gautus teorinius augalininkystės ūkių konkurencingumo didinimo sprendimus.

Ekonominis augimas leidžia ūkiams atlikti šiuos veiksmus:

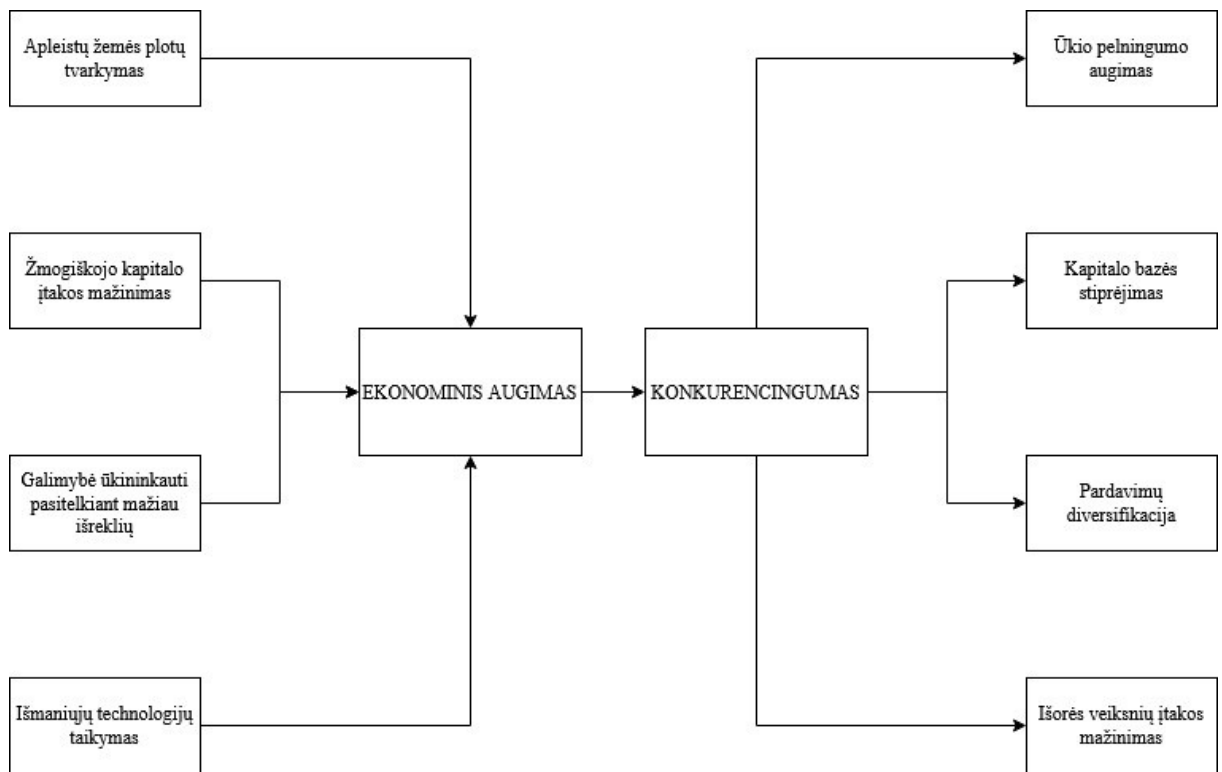
- *Apleistų žemės plotų tvarkymas.* Ūkiai, siekdami plėstis, pradeda orientuotis ne vien į kiekybinę, bet ir į kokybinę plėtrą. Pagrindinis kokybinės plėtros veiksnys gali būti nuosavų arba nuomojamų apleistų žemės plotų įsisavinimas. Ekonominis augimas padeda rasti papildomų lėšų, kurios reikalingos pirminėms tokių plotų įsisavinimo išlaidoms padengti. Visuotinai priimta, kad apleistų žemės plotų įsisavinimo metu pirmuosius keletą metų pajamos gali būti mažesnės nei sąnaudos. Skirtumą tarp šių dydžių padengia mažesnė tokių plotų įsigijimo arba nuomos kaina. Vyraujant ekonomikos nuosmukiui orientuojamasi į pagrindines veiklas, o investiciniai planai yra paliekami nuošalyje. Apleistų žemių panaudojimas leistų reikšmingai išauginti ūkio ekonominius rezultatus santykinai mažesnėmis sąnaudomis, tačiau nuosmukio metu galimi kiti prioritetai, kurie neleistų vykdyti šio, kelerius metus trukusio plano.
- *Žmogiškojo kapitalo įtakos mažinimas.* Ekonominis augimas sudaro paskatas ieškoti naujų pardavimo kelių ir uždirbti daugiau pajamų. Tai leidžia optimizuoti turimus technikos vienetus, pakeičiant turimą techniką į našesnę. Taip mažinamas žmogiškojo kapitalo poreikis, taip susidorojant su neigiamomis demografinėmis tendencijomis regione. Papildomoms investicijoms reikalingas teigiamas ekonominis klimatas – ūkio pajamų augimas arba palankios galimybės gauti bankų finansavimą. Pastaruoju atveju būtina stabili veiklos aplinka, kuri leistų grąžinti turimus įsipareigojimus. Tai leistų samdyti aukštesnės kvalifikacijos darbuotojus, kurie savo ruožtu uždirbtų didesnę atlyginimą nei tam tikro regiono vidurkis. Stabilitumas ūkio darbuotojų tarpe leistų orientuotis į kitas veiklos sritis, kurios reikalauja tobulinimo.
- *Galimybė ūkininkauti pasitelkiant mažiau išteklių.* Vyraujant ekonominiam augimui, atsiranda galimybė perorientuoti ūkį pagal tvaraus vystymosi principus. Tai susiję su investicijomis į mažiau taršią, bet našesnę techniką arba perorientuojant ūkio veiklą į ekologinės produkcijos gamybą. Taip būtų atsisakoma perteklinių technikos vienetų, taip pat mineralinių elementų, kurie buvo skirti dirvos pagerinimui, bet nėra pilnai draugiški aplinkai. Ekonominis nuosmukis gali sutrukdyti atlikti esminę ūkio pertvarką, kadangi pirmaisiais metais keičiant ūkio paskirtį reikalingos papildomos piniginės lėšos siekiant pritaikyti ūkį ekologinės gamybos reikalavimams.
- *Išmaniųjų technologijų taikymas.* Keičiantis ekonomikai ir jai augant, išmaniųjų sprendimų taikymas žemės ūkyje tampa neišvengiamybe. Sprendimai žemės ūkyje susiję su išmanios navigacinės sistemos naudojimu, trąšų išbarstymo intensyvumo sistemos pagal tręšimo žemėlapius įdiegimu, išmania darbo laiko apskaita, automatizuotu traktorių vairavimu, pasėlių būklės sekimu ir kt. Ekonominis augimas lemia paskatų investuoti į išmaniąsias technologijas atsiradimą, kadangi tai leistų sukurti konkurencinį pranašumą prieš kitus ūkius, taip pat užauginti daugiau kokybiškesnės produkcijos. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu tokios investicijos gali būti sudėtingos dėl būtinybės pirmiau užtikrinti ūkio egzistenciją, nei investuoti į naujo tipo technikos vienetus, kurie palaiko išmaniąsias sistemas.

Pasinaudojimas ekonominio augimo sukuriama galimybėmis ūkiui leidžia pasiekti konkurencinį pranašumą prieš tuos ūkius, kurie veikia tradiciniu principu.

Konkurencinis pranašumas pasireiškia šiomis kryptimis:

- *Ūkio pelningumo augimas.* Geresnis turimų išteklių išnaudojimas (žemė, technikos pajėgumai) mažesnės sąnaudos (darbo jėgai, trąšoms, kurui) leidžia pasiekti geresnius pelningumo rezultatus net ir esant nepalankių orų įtakai. Gaminant kokybiškus ir aktualius produktus (ekologiniai javai, retesnės, sunkiau auginamos kultūros) galima gauti didesnę pelningumą iš vieno pagaminto ūkio vieneto. Aukštesnius pelningumo rodiklius leidžia pasiekti ekonominio augimo metu atlikti teigiami verslo veiklos sprendimai ir nuosekliai įgyta patirtis. Augantis pelningumas leidžia ūkiui nuosekliai stiprėti – investuoti į žemės plotus, į kitas investicijas, kurios ūkiui yra būtinos, tačiau jų ekonominis atsipirkimas gali būti lėtesnis nei kitais atvejais. Augantis pelningumas ir ūkio stiprėjimas sudaro sąlygas ruošti galimam ekonominiam nuosmukiui.
- *Kapitalo bazės stiprėjimas.* Konkurencingas ūkis gali balansuoti turimus nuomos įsipareigojimus ir auginti nuosavo turto dalį. Uždirbant papildomas pajamas, jas galima investuoti į žemės plotų pirkimą, taip mažinant žemės nuomos riziką. Turint daugiau nuosavų žemės plotų sustiprinama kapitalo bazė, o turimi plotai gali būti panaudoti bankų finansavimui gauti tuo atveju, kai jis yra reikalingas. Tai ypač aktualu ekonominio nuosmukio laikotarpiu – siekiant balansuoti ūkio veiklą dėl negautų pajamų, galima pasitelkti trumpalaikes kredito įstaigų paskolas, už tai įkeičiant turimo turto dalį. Sustiprinta kapitalo bazė leidžia nuolat investuoti į reikalingą įrangą darbui, tuo pačiu mažinant išorinių subsidijų (tokių kaip ES parama technikos vienetais įsigyti) įtaką.
- *Pardavimų diversifikacija.* Augantis ūkis, investavęs į kokybinę plėtrą turi progą auginti ne tik kokybišką produkciją, bet ir tas kultūras, kurios turi išskirtinę paklausą rinkoje. Tai sietina su ekologine produkcija arba su augalininkystės ūkio atšaka – sėklininkyste. Tai leistų ūkyje pagamintą produkciją parduoti ne tik vidaus, bet ir užsienio rinkose. Dar daugiau – vystant pardavimus galimas tiesioginis pardavimas, apeinant tarpininkus. Tai leistų auginti gaunamo pelno iš vieno ūkio vieneto maržą. Taip eliminuojama nesąžiningų prekybininkų ar tarpininkų įtaka, kadangi kokybiško produkto gamintojai yra labiau sektini nei tie, kurie parduoda neparuoštą žaliavą. Diversifikuota pardavimų struktūra stiprina ūkio vienetai taip prisitaikant prie galimo nuosmukio laikotarpio.
- *Išorės veiksnių įtakos mažinimas.* Konkurencingas ūkis savo veikloje geba naudoti naujus rizikos valdymo metodus, kurie leistų susitvarkyti su išorės iššūkiais. Rizikos valdymas susijęs su finansiniais instrumentais – kredito linija, pasėlių draudimu, faktoringu, akredityvu. Paminėtieji sprendimai leistų eliminuoti atsiskaitymo, oro sąlygų įtaką. Pasinaudojant ekonominio augimo laikotarpiu susikurtomis naujomis galimybėmis, ūkis gali skirti lėšų išorės veiksnių prevencijai, taip susikuriant ateityje plėsti ūkius tų ūkių, kurie nepasinaudojo ekonominiu augimu, sąskaita.

Ekonominio augimo ir konkurencinio pranašumo sąveika atskleidžiama 15 paveiksle. Kairėje paveikslo pusėje matyti, jog pateiktieji veiksniai yra sunkiai išpildomi nesant ekonominio augimo. Ekonominis augimas suteikia impulsą ūkiams efektyvinti savo veiklą ir išsiskirti kitų ūkių ar veiklos regiono kontekste. Ekonominis augimas, išreikštas pateiktaisiais veiksniais, leidžia augti ūkio konkurencingumui. Savo ruožtu konkurencingumas pasireiškia dešinėje pusėje pateiktais veiksniais. Konkurencingumo augimas leidžia ūkiui pasiekti kiekybinį ir kokybinį augimą, kuris leidžia ūkiui stiprėti prieš galimą ekonominį nuosmukį, nepalankių oro sąlygų sąlygotą pajamų kritimą, kitus išorinius veiksnius.

15 pav. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis

Apibendrinant galima teigti, kad augalininkystės ūkių konkurencingumui įtaką daro tiek išorės ekonominiai ir gamtiniai veiksniai, tiek pačių ūkių valdysena. Teorinių sprendimų analizė leido sudaryti ekonominio augimo ir ūkių konkurencingumo modelį. Sudarius minėtąjį modelį, būtina imtis empirinio modelio pagrindimo. Siekiant pilno magistro darbo išpildymo, sudaroma tyrimo metodologija, pagal kurią atliekas empirinis tyrimas. Tyrimu siekiama patvirtinti modelio pagrįstumą ir ryšius tarp ekonominio augimo ir konkurencingumo.

3. Tyrimo metodologija

Empirinio tyrimo kontekstas – magistro darbe nagrinėjama vidutinių ir stambių Lietuvos augalininkystės ūkių situacija ir jų požiūris apie ekonominio augimo ir konkurencingumo ryšį. Priežastiniams ryšiams iširti remiamasi antrojoje magistro darbo dalyje, (žr. 15 pav.) išskirtu vertinimo modeliu. Argumentai dėl augalininkystės ūkių pasirinkimo tyrimui atlikti:

1. Augalininkystės ūkiai yra dominuojanti ūkio šaka Lietuvoje – VIC (2020) duomenimis, 31 proc. ūkių priskiriami augalininkystės ūkio šakai.
2. Per pastarąjį dešimtmetį ūkinių gyvulių skaičius sumažėjo penktadaliu VIC (2020). Krentant gyvulininkystės ūkių konkurencingumui, jų vertinimas nebūtų prasmingas todėl, nes pastaruosiu metu šių ūkių skaičiaus mažėjimas sąlygotas išimtinai vien dėl žemų pieno supirkimo kainų.
3. Augalininkystės ūkiai yra mažiausiai finansuojami iš ES struktūrinių fondų, taip patvirtinant jų gyvybingumą ir gebėjimą veikti rinkos sąlygomis.

Empirinio tyrimo problema – kaip įvertinti ekonominio augimo poveikį augalininkystės ūkių konkurencingumui?

Empirinio tyrimo objektas – augalininkystės ūkiai, didesni nei 200 ha, įsikūrę visoje Lietuvoje.

Empirinio tyrimo tikslas – empiriškai patikrinti ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelį Lietuvos ūkių atveju

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. nustatyti tvarios valdysenos ir paskatų modernizuoti ūkį ryšius su ekonominiu augimu;
2. pagrįsti konkurencingumo, kylančio iš ekonominio augimo, kryptis ir poveikį augalininkystės ūkiams;
3. įvertinti ekonominio augimo įtaką konkurencingumui augalininkystės ūkių atveju.

Remiantis antrojoje dalyje išskirtais teoriniais augalininkystės ūkių veiklos vertinimo, regiono ir šalies konkurencingumo ir ekonominio augimo vertinimo sprendimais, formuojamos tyrimo hipotezės, kuriomis remiantis bus atliekami tolimesni tyrimo veiksmai (žr. 16 pav.)

H1: Apleistų plotų įsisavinimas yra sąlygojamas ekonominio augimo.

H2: Žmogiškojo kapitalo įtakos mažinimas yra sąlygojamas ekonominio augimo.

H3: Galimybė ūkininkauti pasitelkiant mažiau išteklių yra sąlygojama ekonominio augimo.

H4: Galimybė taikyti išmaniąsias technologijas yra sąlygojama ekonominio augimo.

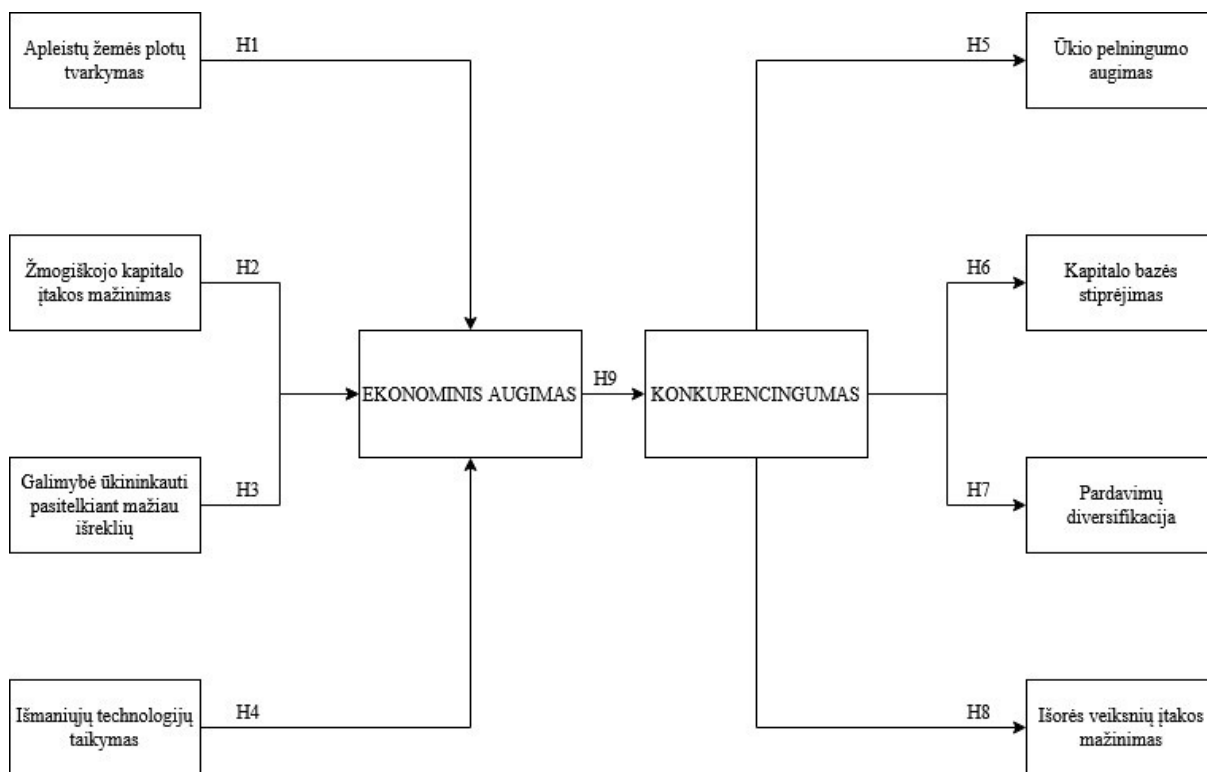
H5: Konkurencingumo augimas daro teigiamą įtaką ūkio pelningumo augimui.

H6: Konkurencingumo augimas daro teigiamą įtaką kapitalo bazės stiprėjimui.

H7: Konkurencingumas daro teigiamą įtaką pardavimų diversifikacijai.

H8: Konkurencingumas daro teigiamą įtaką išorės veiksnių mažinimui.

H9: Ekonominis augimas teigiamai veikia augalininkystės ūkio konkurencingumo augimą.

16 pav. Empirinio augalininkystės ūkių konkurencingumo vertinimo, sąlygojamo ekonominio augimo, tyrimo modelis

Empirinio tyrimo metodai. Tyrimo duomenims rinkti pasirenkamas **anketinės apklausos metodas**. Sprendimas atliktas siekiant užtikrinti iš ekspertų gaunamos informacijos analizavimo paprastumą. Atsisakyta gyvo bendravimo, kadangi koronaviruso sukelti padariniai užkardė gyvo bendravimo galimybę. Tijūnėlienė, ir Virbalienė (2006) konstatuoja, kad anketinė apklausa yra patogi siekiant rinkti ir analizuoti informaciją, tačiau informacijos kokybė reikšmingai priklauso nuo anketos sudarymo. Anketoje būtinos trys klausimų grupės, susijusios su pradiniais, diagnostiniais ir geografiniais aspektais.

Empirinio tyrimo imtis. Tyrimo metu apklausa 30 (trisdešimt) ūkių savininkų arba žemės ūkių bendrovių vadovų, kurie yra įsikūrę skirtingose Lietuvos dalyse. Šiuo atveju tai galima laikyti indėliu į ekspertinį vertinimą. Siekta orientotis į kiek mažesnę, bet kokybiškesnę imtį, apklausiant tuos ūkininkus/bendrovių vadovus, kurie valdo vidutinius ir stambius ūkius, o verslas vykdomas arba pilnai taikant pagrindinius verslo principus, arba nuosekliai pereinant link ūkio transformavimo į verslo vienetą. Siekiant duomenų išgavimo taikoma netikimybinė kvotinė atranka – vertinamas tik vienas tam tikrame regione esantis ūkio subjektas, taip siekiant gauti kuo objektyvesnius rezultatus iš skirtingų šalies regionų. Tuo pačiu tai leis išgauti informaciją apie tai, kurie veiksniai tam tikruose regionuose yra aktualūs, o kurie ne.

Tyrimo įgyvendinimas ir eiga. Tyrimas buvo vykdomas nuo 2020 m. spalio 15 iki lapkričio 1 dienos. Anketos siūstos viešiesiems ūkio subjektams, kurie yra deklaravę savo ryšių adresus kaip asociacijų nariai, ekologinio ūkio vystytojai, rajonų metų ūkininkai. Ūkininkams ar žemės ūkio bendrovių valdytojams išsiūstos 35 anketos, gauti 30 atsakymų su pilnai užpildytomis anketomis.

Duomenų analizės metodai. Anketose užfiksuoti duomenys perkeliama į IBM SPSS paketą, toliau atliekant aiškius analitinius veiksmus. Pirmiausiai nustatomas nuomonių suderinamumas pagal Kronbacho alfa dydį. Nesant nuomonių nesuderinamumo, atliekama faktorių analizė, taip patikrinant tam tikrų faktorių sąsajas. Pagal regresinę ir koreliacinę analizę tikrinamos iškeltos tyrimo hipotezės. Galiausiai, pagal statistinės analizės metodus gauti rezultatai yra apibendrinami, suformuojamos išvados.

Kurklietytė (2011) nurodo, jog aukštesnė koeficiento reikšmė įmanoma tuo atveju jei surenkamas didesnis respondentų skaičius. Vis dėlto, tai nebūtinai gali būti teisinga, kadangi rodiklio dydis daugiausiai priklauso nuo to, ar respondentų atsakymai atitinka bendrąją tyrimo kryptį. Mokslininkės darbe nurodomi Kronbacho alfos reikšmių intervalai:

- Kronbacho alfa $< 0,5$ – skalės patikimumas yra žemas, skalės
- $0,5 < \text{Kronbacho alfa} < 0,6$ – patikimumas patenkinamas;
- $0,6 < \text{Kronbacho alfa} < 0,9$ – patikimumas teigiamas;
- $0,9 < \text{Kronbacho alfa} < 1$ – patikimumas leidžia tęsti pradėtą tyrimą.

Tolimesni tyrimai susiję su faktorių analizės taikymu pagal tyrimo tikslus. Analizės metu atliekami veiksmai, kurie vėliau leidžia išgauti tam tikrus reiškinius, kuriuos apibrėžia tam tikras analizės metu gautas faktorius. Garson (2008) nurodo, kad faktorių analizė skirta suskirstyti turimas duomenų grupes pagal vieną ar kelis sunkiai apibūdinamus faktorius. Tai leidžia koncentruoti informaciją ir geriau ją suprasti. Toks statistinis veiksmas pasitarnauja tolimesnių tyrimų atlikimui.

Egzistuoja du faktorių analizės tipai:

1. Tiriančioji faktorių analizė
2. Patvirtinančioji faktorių analizė

Atliekant mokslinius tyrimus dažniausiai naudojama tiriančioji faktorių analizė – jos pagalba galima siekti tyrimo aktualumo ir naujumo tikslų. Magistro darbe taip pat bus orientuojamasi į tiriančiosios faktorių analizės atlikimą. Tiriančioji faktorių analizė leis suskirstyti iškeltus komponentus pagal faktorius, tuo būdu tikimasi iškeltų hipotezių patvirtinimo. Atmetus hipotezes bus daroma pirminė išvada, kad ekonominis augimas neprisideda prie žemės ūkio (augalininkystės sektoriuje) konkurencingumo didinimo.

Galutiniame tyrimo etape atliekama regresijos analizė. Šio tipo analizė leis apibendrinti gautus tyrimo rezultatus. Dažniausiai atliekama tiesinė regresija, kurios pagalba ištiriami ryšiai, šiuo atveju bus tiriamas ryšys tarp žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo ir ekonominio augimo. Regresinės analizės metu bus galutinai patikrintas gauto modelio tinkamumas, patvirtinant prieš tai gautus kitų analizių rezultatus.

Vaitkevičius ir Saudargienė (2010) pateikia pagrindines regresinės analizės ypatybes, principus ir tikslus

*„Tiesinė regresinė analizė yra vienas iš svarbiausių **daugiamatės** statistinės analizės metodų, naudojamų tarpusavio ryšiais susietiems kintamiesiems tirti. Regresinė analizė taikoma tirti vieno kintamojo (vadinamo priklausomu, tikslo, kriterijaus kintamuoju) ryšį su vienu, keliais ar daugeliu kitų kintamųjų (vadinamų nepriklausomais kintamaisiais arba prediktoriais).*

*Regresinės analizės tikslas yra surasti **regresijos lygtį**, geriausiai išreiškiančią priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų ryšį, remiantis turimais duomenimis, patikrinti gauto modelio tinkamumą ir jį panaudoti priklausomo kintamojo reikšmių apskaičiavimui. Tiesinės regresijos modelyje priklausomą kintamąjį su nepriklausomais sieja tiesinis ryšys (išreiškiamas tiesės lygtimi)“ (Vaitkevičius ir Saudargienė, 2010, p. 82).*

Apibendrinant galima teigti, jog empirinis tyrimas susideda iš trijų pagrindinių etapų. Etapai yra logiškai susiję, taip suteikiant prielaidą atlikti kokybišką tyrimą. Pagrindinis šio tyrimo tikslas – teorinės analizės metu išvystyto modelio aprobavimas. Hipotezių iškėlimas leis atsakyti į dar vieną klausimą – kurie ekonominio augimo veiksniai labiausiai prisideda prie ūkių konkurencingumo augimo.

4. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui empirinio tyrimo rezultatai

Empirinis tyrimas skirtas įrodyti antroje magistro darbo dalyje išvystyto modelio tinkamumą. Anketų duomenys surinkti siunčiant elektroninius laiškus su pildytina anketa ūkių ar žemės ūkio bendrovių pateiktais kontaktais. Buvo gauta 30 pilnai užpildytų anketų, tad tai leido išgauti kokybiškus tyrimo rezultatus be išskirčių ar neteisingai užpildytų atsakymų. Anketa, kurios pagalba buvo gauti duomenys, pateikta I priede. 9 lentelėje pateikti pagrindiniai šio tyrimo konstruktai, orientuoti į iškeltas hipotezes, ir skalės, kurių pagalba konstruktai išskleidžiami, taip gaunant tikslesnius atsakymus iš ekspertu.

9 lentelė. Konstruktai ir skalės, naudojami empiriniame tyrime

Konstruktas	Skalės
Investavimas į apleistus žemės plotus ekonominio augimo laikotarpiu	<ul style="list-style-type: none"> – Turint papildomų lėšų, tvarkyčiau apleistus žemės plotus – Apleistų žemės plotų tvarkymas yra prasmingas verslo požiūriu – Ekonomikos nuosmukio metu įsisavinčiau apleistus žemės plotus – Apleistų žemių įsigijimas yra pagrindinis ūkio plėtros tikslas
Žmogiškojo kapitalo optimizacija ekonominio augimo laikotarpiu	<ul style="list-style-type: none"> – Žmogiškųjų išteklių kaita yra pagrindinė grėsmė ūkiui – Našios technikos įsigijimas leistų mažinti darbuotojų skaičių – Našios technikos įsigijimas leistų vystyti naujas veiklas su esamais darbuotojais – Svarbiausias tikslas ekonomikos augimo metu – sąlygų darbuotojams gerinimas
Mažesnio išteklių naudojimo galimybės ekonominio augimo laikotarpiu	<ul style="list-style-type: none"> – Ekonominio augimo metu plėščiau trąšų suvartojimą – Ekologinis ūkininkavimas man nėra priimtinas dėl procesų stokos – Ekonominis augimas paskatintų galimybes optimizuoti procesus – Tvirtai palaikau ekologinės gamybos idėjas
Skaitmenizavimo sprendimų priimtumas ekonominio augimo laikotarpiu	<ul style="list-style-type: none"> – Ūkio išmanizaciją vertomi kaip neišvengiamą būtinybę – Ūkio išmanizacija pradėčiau tik ekonominio augimo sąlygomis – Esu pasiruošęs (-usi) pasinaudoti ES parama ūkio išmanizavimui – Ūkio išmanymas ūkiui padėtų prisitaikyti prie kintamumo rinkose
Pelningumo augimas kaip konkurencingumo didėjimo veiksnys	<ul style="list-style-type: none"> – Ūkio pelningumo augimas leistų atlikti investicijas į paralelines veiklas – Ūkio pelningumo augimas leistų sparčiau atlikti pagrindinės veiklos modernizavimą.
Galimybės stiprinti kapitalo struktūrą didinant ūkio konkurencingumą	<ul style="list-style-type: none"> – Planuoju didinti nuosavos žemės plotus – Turiu pakankamai galimybių finansuoti veiklą ilgalaikę paskola – Kilus nenumatytiems sunkumams, naudočiausi skolintu kapitalu
Konkurencingumo didinimas įvairinant produkcijos pardavimą	<ul style="list-style-type: none"> – Pardavimų geografijos plėtra padėtų ūkio konkurencingumui – Artimiausiu metu planuoju auginti naujas, paklausias kultūras – Diversifikuoti pardavimai ūkiui padės pasiruošti ekonominiam nuosmukiui – Ūkis siekia orientuotis į tiesioginį bendradarbiavimą su perdirbėjais
Konkurencingumo augimo indėlis į rizikų valdymą	<ul style="list-style-type: none"> – Kitamet planuoju drausti pasėlius jų draudimu – Esant plėtros galimybei, bus naudojama kredito linija
Ekonominio augimo ir konkurencingumo sąsaja	<ul style="list-style-type: none"> – Ekonominis augimas leidžia ūkiui siekti naujų galimybių – Ekonominis augimas valdomą ūkį išskiria kitų ūkių kontekste – Be ekonominio augimo būtų sunkiau pritraukti žaliavų tiekėjus – Ekonominis augimas suteikia postūmį plėsti veiklą – Ekonominis augimas verčia galvoti apie naujas verslo kryptis – Ekonominis augimas leidžia konkuruoti su kitais ES ūkininkais

Remiantis šiais konstruktais atliekamos faktorių ir regresinės analizės. Demografiniai duomenys nagrinėjami per proporcingumo prizmę. Dėl tyrimo specifikos nagrinėjama klausimų grupė, kuri įvardyta kaip geografiniai aspektai. Šiuo atveju tai apibūdina veiklos regioną ir ūkio dydį. Šie klausimai yra svarbūs dėl siekio parodyti, kad apklausti įvairaus dydžio ir skirtingų regionų prekiniai ūkiai. Taip siekiama gauti kuo reprezentatyvesnius tyrimo rezultatus. Taip pat apžvelgiamas vykdomas ūkininkavimo būdas, pagal kurį daromos platesnės išvados dėl mineralinių medžiagų ir žmogiškųjų išteklių naudojimo ūkio veikloje.

4.1. Pradinė informacija apie ekspertus

Pirmiausiai analizuojama informacija apie demografines ekspertų charakteristikas. Jas apibendrina lyties ir amžiaus informacija. Kaip jau minėta, apklausoje dalyvavo 30 žemės ūkio sektoriaus ekspertų – ūkių valdytojų. Didžioji dauguma atsiliepusiųjų ekspertų – vyrai. Tai natūralu – žemės ūkis tiek valdymo, tiek darbo prasme yra vyrų dominuojamas sektorius (žr. 10 lent.). Amžiaus kategorijoje matyti, kad didžioji atsiliepusiųjų ekspertų grupė priklauso 41-50 m. asmenų grupei. Šią grupę iš dalies priskirti antrajai ūkininkų kartai, kuri arba paveldėjo ūkius, arba sukūrė juos maždaug po dešimtmečio nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo. Taip galima daryti netiesioginę išvadą, kad šioje amžiaus grupėje egzistuoja didžiausias ūkininkų aktyvumas tiek plėtros, tiek inovatyvumo potencialu.

10 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas demografiniu aspektu.

Ekspertų demografinės charakteristikos		N	%
Lytis	Vyras	27	90,00
	Moteris	3	10,00
	Iš viso:	30	100,00
Amžius	18-30 m.	1	3,33
	31-40 m.	5	16,67
	41-50 m.	15	50,00
	51-60 m.	6	20,00
	Virš 61 m.	3	10,00
	Iš viso:	30	100,00

Toliau analizuojama papildoma informacija apie ūkius, susijusi su jų dydžiu ir veiklos regionu (žr. 11 lent.). Kaip jau buvo minėta, apklausos metu orientuotasi į tai, kad tyrime vieną regioną atstovautų vienas ūkis. Apklausoje atstovaujami visi geografiniai regionai, daugiausia ekspertų koncentruota Žemaitijoje ir Šiaulių apskrityje. Didesnio skaičiaus ūkių iš vieno regiono nesirinkta pritraukti todėl, nes tai galėtų reikšmingai iškreipti tyrimo rezultatus – vieni regionai pasižymi palankiomis augalininkystės ūkiams veiklos savybėmis, kitais atvejais pranašumai išvelgiami kitose srityse. Per didelė koncentracija viename regione neleistų gauti objektyvių išvadų – rezultatai gali būti pernelyg optimistiniai ar pesimistiniai. Vertinant valdomų žemės plotų kiekį matyti, kad kiek daugiau nei pusę ekspertų valdo iki 500 ha ūkius, likusieji – virš 500 ha ūkius. 500 ha yra riba, pagal kurią vertinama vieno ūkininko galimybė nusipirkti žemės sklypus. Nuo 2014 m. vienam asmeniui įsigyti daugiau nei 500 ha žemės yra draudžiama (NŽT, 2020). Plačiausiai atstovaujama 200-300 ha ūkių valdytojų grupė, kuri pagal įstatymo nuostatas turi galimybių augti ne tik nuomos, bet ir žemės įsigijimo keliu.. Į mažesnius ūkius nebuvo orientuojamasi todėl, kadangi apklausos metu siekta pritraukti tokio dydžio ūkius, kurių veikla būtų vystoma ne vien ūkininkavimo, bet ir verslo principais.

11 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas geografiniu aspektu

Ekspertų geografinės charakteristikos		N	%
Valdomos žemės kiekis	200-300 ha	10	33,33
	301-500 ha	6	20,00
	500-700 ha	7	23,33
	700-1000 ha	4	13,33
	Virš 1000 ha	3	10,00
	Iš viso:	30	100,00
'Rajonas	Alytaus r.	1	3,33
	Joniškio r.	1	3,33
	Jurbarko r.	1	3,33
	Kaišiadorių r.	1	3,33
	Kauno r.	1	3,33
	Kėdainių r.	1	3,33
	Klaipėdos r.	1	3,33
	Kretingos r.	1	3,33
	Kupiškio r.	1	3,33
	Marijampolės sav.	1	3,33
	Mažeikių r.	1	3,33
	Pakruojo r.	1	3,33
	Panevėžio r.	1	3,33
	Pasvalio r.	1	3,33
	Plungės r.	1	3,33
	Radviliškio r.	1	3,33
	Raseinių r.	1	3,33
	Rietavo sav.	1	3,33
	Rokiškio r.	1	3,33
	Skuodo r.	1	3,33
	Šakių r.	1	3,33
	Šalčininkų r.	1	3,33
	Širvintų r.	1	3,33
	Švenčionių r.	1	3,33
	Tauragės r.	1	3,33
	Telšių r.	1	3,33
	Ukmergės r.	1	3,33
	Utenos r.	1	3,33
	Vilkaviškio r.	1	3,33
	Vilniaus r.	1	3,33
Iš viso:	30	100,00	

Dar viena iš apklausos grupių apibūdina ūkio veiklos būdą. Kadangi tyrimui pasirinkti augalininkystės ūkiai, vertinama, koku būdu jie veikia – naudodami mineralines trąšas ir chemijos produktus, vykdydami ekologinę gamybą, ar mišriai – skirtingomis proporcijomis vykdydami abi veiklas. 12 lentelėje matyti, kad šiuo atveju aiškiai dominuoja tradicinio ūkio subjektai. Ekologinę gamybą vykdo vos dešimtadalis ekspertų, tuo tarpu suderinti ekologinį ir tradicinį ūkininkavimą bando beveik dešimtadalis ekspertų.

12 lentelė. Ekspertų pasiskirstymas pagal ūkininkavimo tipą

Ekspertų ūkininkavimo charakteristikos		N	%
Ūkio tipas	Tradicinis	18	60,00
	Ekologinis	3	10,00
	Mišrus	9	30,00
	Iš viso:	30	100,00

Atlikus pagrindinių charakteristikų, kurios apibūdina ekspertus, analizę pastebėta, kad pagrindinę ekspertų grupę sudaro ūkių valdytojai, kuriems pensinis amžius galimas tik po 15-20 metų ar ilgiau. Tai rodo, kad didelių permainų vidutiniuose ar stambiuose ūkiuose bent jau netolimoje ateityje sunku tikėtis. Šiuo atveju itin svarbus ūkininkų proaktyvumas siekiant perimti pasaulines ūkininkavimo tendencijas ir išnaudojant ekonominio augimo teikiamas galimybes. Tolimesni analitiniai veiksmai atliekami su sekančiais anketinės apklausos metu pateiktais klausimais, o jiems išnagrinėti pasitelkiama faktorių analizė.

4.2. Faktorių analizės rezultatai augalininkystės ūkių atveju

Tolimesni tyrimo veiksmai susiję su faktorių analizės pritaikymu išskirtiems konstruktsams. Tęstiniai veiksmai atliekami pagal anketinės apklausos metu gautus tolimesnius duomenis. Pirmiausiai nagrinėjama ekonominio augimo pusė. 13 lentelėje matyti, kad ekonominio augimo pusės nagrinėjimo metu gautos matavimo skalės pasiskirstė tolygiai – keturios matavimų skalės suformavo keturis skirtingus faktorius, apibūdinančius iniciatyvą tvarkyti apleistas žemes, žmogiškojo kapitalo optimizavimo galimybes, įvertinta galimybė ūkininkauti pasitelkiant mažiau reikalingų išteklių ir skaitmenizavimo būtinybę.

Nagrinėjant pirmąjį faktorių matyti, jog didžiausia faktoriaus reikšmė yra ties skale „*Apleistos žemės įsigijimas yra pagrindinis ūkio plėtros tikslas*“. Tai rodo, kad ūkininkai ekonominį augimą siekia išnaudoti perkant santykinai pigesnius žemės plotus, taip maksimizuodami naudą ilguoju laikotarpiu. Būtent pirmojo faktoriaus reikšmė pasižymi didžiausia Kronbacho alfa reikšme (0,955). Pagrindinis antrojo faktoriaus prioritetas – „*Našios technikos įsigijimas leistų mažinti darbuotojų skaičių*“. Tai gali būti netiesiogiai siejama su situacija, kuri lemia sunkiai surandamą kvalifikuotą darbo jėgą regionuose.

Dažnu atveju žemės ūkio sektoriuje dirba žalingų įpročių, prastai apmokami darbuotojai, kurie neturi prošvaisčių kelti savo kvalifikaciją. Trečiojo faktoriaus atveju irgi pastebima prieštaringa tendencija – didžiausias faktoriaus svoris yra ties reikšme „*Ekologinis ūkininkavimas man nėra priimtinas dėl procesų stokos*“ (0,823), tačiau neatsilieka ir skalė „*Ekonominis augimas paskatintų galimybes optimizuoti procesus*“ (0,821). Tai gali būti sietina su geografiniu pasiskirstymu – kai kuriuose regionuose, turinčiuose našesnius žemės plotus renkamasi vykdyti tradicinę gamybą su mineralinių trąšų ir chemijos elementų panaudojimu o ne ekologinę gamybą. Nuomonių suderinamumą liudijanti Kronbacho alfa reikšmė šiuo atveju yra žemiausia lyginant su kitais faktoriais (0,75). Paskutinis faktorius apibūdina ūkių siekį eiti skatmeninimo keliu. Šiuo atveju didžiausia reikšmė (0,842) yra ties skale „*Esu pasiruošęs (-usi) pasinaudoti ES parama ūkio išmanizavimui*“. Tai rodo, kad ūkiai yra linkę išmanizacijai, bet šis veiksmas būtų labiau priimtinas gaunant paramą iš išorės.

13 lentelė. Su ekonominiu augimu susijusių konstruktyvų struktūra faktorių analizės atveju

Matavimo skalės	Faktorių svoriai				Kronbacho alfa
	1	2	3	4	
F1 – Investavimas į apleistus žemės plotus ekonominio augimo laikotarpiu					
Turint papildomų lėšų, tvarkyčiau apleistus žemės plotus	0,732				0,955
Apleistų žemės plotų tvarkymas yra prasmingas verslo požiūriu	0,799				
Ekonomikos nuosmukio metu įsisavinčiau apleistus žemės plotus	0,642				
Apleistų žemių įsigijimas yra pagrindinis ūkio plėtros tikslas	0,810				
F2 – Žmogiškojo kapitalo optimizacija ekonominio augimo laikotarpiu					
Žmogiškųjų išteklių kaita yra pagrindinė grėsmė ūkiui		0,712			0,908
Našios technikos įsigijimas leistų mažinti darbuotojų skaičių		0,854			
Našios technikos įsigijimas leistų vystyti naujas veiklas su esamais darbuotojais		0,811			
Svarbiausias tikslas ekonomikos augimo metu – sąlygų darbuotojams gerinimas		0,779			
F3 – Mažesnio išteklių naudojimo galimybės ekonominio augimo laikotarpiu					
Ekonominio augimo metu plėščiau trąšų suvartojimą			0,759		0,754
Ekologinis ūkininkavimas man nėra priimtinas dėl procesų stokos			0,823		
Ekonominis augimas paskatintų galimybes optimizuoti procesus			0,821		
Tvirtai palaikau ekologinės gamybos idėjas			0,669		
F4 – Skaitmenizavimo sprendimų priimtumas ekonominio augimo laikotarpiu					
Ūkio išmanizaciją vertomi kaip neišvengiamą būtinybę				0,712	0,797
Ūkio išmanizacija pradėčiau tik ekonominio augimo sąlygomis				0,811	
Esu pasiruošęs (-usi) pasinaudoti ES parama ūkio išmanizavimui				0,842	
Ūkio išmanymas ūkiui padėtų prisitaikyti prie kintamumo rinkose				0,725	
KMO					0,887
Barlett'o testas					0,000
Paaiškinama sklaidos dalis					77,225

Sekančiame faktorių analizės etape analizuojamos konkurencingumo kryptys, kurios yra kildinamos iš ekonominio augimo. Kaip ir prieš tai atliktos faktorių analizės atveju konstruktyvai pasiskirstė tolygiai, taip išgaunant keturias faktorių reikšmes. 14 lentelėje matyti, jog pirmasis faktorius apibūdina ūkių galimybes siekti pelningumo. Konstruktuose analizuojamos galimybės auginti ūkio konkurencingumą per investicijas. Aukščiausia šiuo atveju yra skalės „*Ūkio pelningumo augimas leistų sparčiau atlikti pagrindinės veiklos modernizavimą*“ reikšmė (0,686). Tai rodo, kad ūkių valdytojai labiau orientuojasi į kasmetį ar bent reguliarių ūkio modernizavimą, o ne į vertikalią plėtrą pradedant iš turimos žaliavos gaminti pirminius produktus.

Antrasis faktorius apibūdina konkurencingumo indėlį į ūkio kapitalo struktūros stiprinimą. Stipriausia šiuo atveju yra skalė „*Turiu pakankamai galimybių finansuoti veiklą ilgalaike paskola*“. Šis rezultatas patvirtina pasirinktą tyrimo kryptį apklausti vidutinius ir stambesnius ūkininkus, kurie ne tik svarsto

apie skolinto kapitalo atsiradimą ūkyje, bet ir turi tam realių galimybių. Šiuo atveju nuomonių suderinamumo rodiklis yra aukščiausias kalbant apie visus konkurencingumo faktorius (Kronbacho alfa – 0,938). Trečiasis faktorius vertina konkurencingumo sukurtas paskatas diversifikuoti produkcijos prekybos kelius. Šiuo atveju skalės „Ūkis siekia orientuotis į tiesioginį bendradarbiavimą su perdirbėjais“ reikšmė yra aukščiausia (0,807) ir ji puikiai iliustruoja ūkininkų siekinį eiti verslo vystymo keliu, prisiimti daugiau atsakomybės už produkcijos pardavimą, už tai gaunant aukštesnę pelno maržą. Galiausiai, ketvirtasis faktorius apibendrina konkurencingumo reiškinio indėlį į rizikų valdymą. Ūkininkų požiūris į pasėlių draudimą suprantamas – Lietuvoje yra vos dvi pasėlių draudimu užsiimančios bendrovės. Tuo būdu aukščiausia yra skalės „Esant plėtros galimybei, bus naudojama kredito linija“ reikšmė.

14 lentelė. Su konkurencingumo atsiradimu susijusių konstruktyvų struktūra faktorių analizės atveju

Matavimo skalės	Faktorių svoriai				Kronbacho alfa
	1	2	3	4	
F1 – Pelningumo augimas kaip konkurencingumo didėjimo veiksnys					
Ūkio pelningumo augimas leistų atlikti investicijas į paralelines veiklas	0,655				0,904
Ūkio pelningumo augimas leistų sparčiau atlikti pagrindinės veiklos modernizavimą.	0,686				
F2 – Galimybės stiprinti kapitalo struktūrą didinant ūkio konkurencingumą					
Planuoju didinti nuosavos žemės plotus		0,817			0,938
Turiu pakankamai galimybių finansuoti veiklą ilgalaikę paskola		0,842			
Kilus nenumatytiems sunkumams, naudočiausi skolintu kapitalu		0,808			
F3 – Konkurencingumo didinimas įvairinant produkcijos pardavimą					
Pardavimų geografijos plėtra padėtų ūkio konkurencingumui			0,788		0,801
Artimiausiu metu planuoju auginti naujas, paklausias kultūras			0,799		
Diversifikuoti pardavimai ūkiui padės pasiruošti ekonominiam nuosmukiui			0,802		
Ūkis siekia orientuotis į tiesioginį bendradarbiavimą su perdirbėjais			0,807		
F4 – Konkurencingumo augimo indėlis į rizikų valdymą					
Kitamet planuoju drausti pasėlius jų draudimu				0,712	0,815
Esant plėtros galimybei, bus naudojama kredito linija				0,811	
KMO					0,871
Barlett'o testas					0,000
Paaiškinama sklaidos dalis					76,117

Paskutiniuoju faktorių analizės etapu vertinama ekonominio augimo ir konkurencingumo reiškinio sąsaja. Pagal 15 lentelėje pateiktus duomenis galima konstatuoti, kad tarp ekonominio augimo ir konkurencingumo yra aiški sąsaja, apibūdinta vienu faktoriumi. Kronbacho alfa reikšmė siekia 0,971, o tai rodo itin aukštą nuomonių suderinamumą.

Atkreiptinas dėmesys ir į kitų rodiklių reikšmes. KMO rodiklis siekia 0,951, taip patvirtinant gautų duomenų patikimumą. Paaiškinama sklaidos dalis šiuo atveju siekia 79,22 proc., o tai taip pat yra aukščiausias rodiklis lyginant su prieš tai atliktomis faktorių analizėmis. Nagrinėjant atskirus konstruktus, pastebima tai, kad atstumai tarp jų reikšmių yra santykinai mažesni. Šiuo atveju išskiriamos dvi skalės – „*Ekonominis augimas suteikia postūmį plėsti veiklą*“ ir „*Ekonominis augimas valdoma ūkį išskiria kitų ūkių kontekste*“. Tai leidžia teigti, kad ekonominis augimas ir

konkurencingumo reiškinys gali būti laikomi vienu faktoriumi, taip apibendrinant priežastis ūkiams atlikti investicinius sprendimus, būti aukščiau kitų ūkių kontekste, ieškoti naujų veiklos galimybių.

15 lentelė. Ekonominio augimo ir konkurencingumo sąsajos konstrukto struktūra faktorių analizės atveju

Matavimo skalės	Faktoriniai svoriai	Cronbach'o alfa
Ekonominis augimas leidžia ūkiui siekti naujų galimybių	0,878	0,971
Ekonominis augimas valdomą ūkį išskiria kitų ūkių kontekste	0,886	
Be ekonominio augimo būtų sunkiau pritraukti žaliavų tiekėjus	0,854	
Ekonominis augimas suteikia postūmį plėsti veiklą	0,881	
Ekonominis augimas verčia galvoti apie naujas verslo kryptis	0,863	
Ekonominis augimas leidžia konkuruoti su kitais ES ūkininkais	0,871	
KMO	0,951	
Barlett'o testas	0,000	
Paiškinama sklaidos dalis, proc.	79,22	

Faktorių analizė parodė pasirinktų skalių kokybę – tarp ūkių valdytojų pateiktų atsakymų nebuvo esminių skirtumų, kurie lemtų prastesnes aktualių rodiklių reikšmes. Skalės pagal faktorius pasiskirstė taip pat, kaip prieš tyrimą nustatyti konstruktai. Tinkamo valdomo ūkio dydžio pasirinkimas leido pasiekti aukštą nuomonių suderinamumą ir tai reikšmingai prisideda prie modelio pagrįstumo patvirtinimo. Sekančiu tyrimo etapu atliekama regresinė analizė, siekiant atrasti priežastinius ryšius tarp išskirtų tyrimo elementų. Regresinė analizė leis galutinai patvirtinti arba atmesti pasirinktus konstruktus, taip suformuojant išvadą apie ekonominio augimo poveikį augalininkystės ūkių konkurencingumui.

4.3. Regresinės analizės rezultatai augalininkystės ūkių atveju

Regresinė analizė leis galutinai patvirtinti arba paneigti tyrimo pradžioje iškeltas hipotezes, nagrinėjančias ekonominio augimo ir konkurencingumo ryšį. Atliekant regresinę analizę naudojami prieš tai išgauti faktoriai, kurie, savo ruožtu, sutampa su jau tyrimo pradžioje suformuotais konstruktais. Regresijos analizė leis apibendrinti atskirų reiškinų ryšius su ekonominiu augimu ir ūkio konkurencingumu. Pirmuoju atveju ekonominis augimas (priklausomas kintamasis) sugretinamas su nepriklausomais kintamaisiais – ekonominio augimo pusėje suformuotais reiškiniais (žr. 16 lent.).

16 lentelė. Nepriklausomų kintamųjų įtakos ekonominiam augimui regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Ekonominis augimas	0,787	178,546 (1)	0,000	(konstanta)	0,321	0,231		0,027
				Investavimas į apleistus žemės plotus ekonominio augimo laikotarpiu	0,370	0,052	0,377	0,000
				Žmogiškojo kapitalo optimizacija ekonominio augimo laikotarpiu	0,351	0,062	0,341	0,000
				Mažesnio išteklių	0,325	0,051	0,331	0,000

				naudojimo galimybės ekonominio augimo laikotarpiu				
				Skaitmenizavimo sprendimų priimtumas ekonominio augimo laikotarpiu	0,343	0,053	0,352	0,000

Lentelėje matyti, kad visi kintamieji yra sąlygojami vyraujančio ekonominio augimo. Kalbant apie bendruosius rodiklius, tiek standartinio nuokrypio, tiek ANOVA rodikliai yra tenkinami. Šiuo atveju, ūkių apklausa parodė, kad ekonominis augimas ūkiuose labiausiai traktuojamas kaip apleistų žemių įsisavinimas (Beta koeficientas – 0,377, $p < 0,001$). Tai galima suprasti kaip reikšmingą ekonominio augimo regionuose veiksnį – suvokiama, kad kai pradedama įsisavinti tokius žemės plotus, ekonomika yra kokybiško augimo stadijoje.

Tai leidžia ūkių valdytojams imtis tokių sprendimų, kurie buvo atidėliojami arba nevertinami rimtai. Sudarytas modelis paaiškina 78,7 proc. sklaidos vidurkį, tai leidžia patvirtinti modelio reikšmingumą. Regresijos modelis leidžia konstatuoti, kad pirmosios hipotezės yra patvirtintos, ir kad ekonominio augimo suvokimas ūkiuose gali būti paaiškintas minėtais veiksniais.

Tolimesni regresinės analizės veiksniai susiję su konkurencingumo tyrimais. Kiekvienas iš konkurencingumo veiksnių nagrinėjamas atskirai. Pirmiausiai nagrinėjama konkurencingumo įtaka ūkių pelningumo augimui. 17 lentelėje pateikiami rezultatai leidžia įžvelgti teigiamą tendenciją ir hipotezės patvirtinimą.

17 lentelė. Konkurencingumo įtakos pelningumo augimui regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Pelningumo augimas kaip konkurencingumo didėjimo veiksnys	0,763	197,081 (1)	0,000	(konstanta)	1,078	0,247		0,000
				Konkurencingumas	0,798	0,051	0,780	0,000

Lentelėje pateikta informacija leidžia tvirtinti, kad konkurencingumo reiškinys reikšmingai veikia pelningumo augimą ūkiuose. Beta koeficientas šiuo atveju – 0,780, modelis paaiškinamas 76,3 procento. Aukštas paaiškinamumo lygis patvirtina tiek sudarytą regresijos modelį, tiek prisideda prie anksčiau iškeltos hipotezės patvirtinimo.

Regresijos analizė sutampa su ekspertų nuomone, kuri susiformavo iš kasdienės veiklos stebėjimo – auginant konkurencinį pranašumą, uždirbamas didesnis pelnas, kuris vėliau gali būti skirtas kitiems ūkio poreikiams užpildyti.

Sekanti analizė apibūdina konkurencingumo ir atsiradusių galimybių stiprinti kapitalo struktūrą, ryšį. 18 lentelėje pateikiama analizė rodo teigiamus ryšius tarp šių reiškinų. Būtiniosios charakteristikos yra išpildytos, taip patvirtinant iškeltą hipotezę.

18 lentelė. Konkurencingumo įtakos galimybės stiprinti kapitalo struktūrą regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Galimybės stiprinti kapitalo struktūrą didinant ūkio konkurencingumą	0,712	178,384 (1)	0,000	(konstanta)	1,097	0,287	0,707	0,000
				Konkurencingumas	0,715	0,053		0,000

Šiuo atveju Beta koeficientas yra nežymiai žemesnis nei pelningumo augimo atveju (0,777 prieš 0,780), tačiau tai netrukdo konstatuoti, kad konkurencingumas teigiamai veikia atsiradusias galimybes stiprinti ūkio kapitalo struktūrą.

Determinacijos koeficiento reikšmė siekia 71,2 proc. ir yra žemesnė nei prieš tai atliktų regresijos analizių atveju. Šis rodiklis apibūdina tai, kad būtent tokiu laipsniu konkurencingumo reiškinys nusako ūkių galimybes stiprinti kapitalo struktūrą. Iškelta hipotezė yra išpildoma ir šiuo atveju.

Tęsiant analitinius veiksmus, įvertinama konkurencingumo įtaka ūkyje gaminamos produkcijos įvairinimui. Rezultatai šiuo atveju pateikiami 19 lentelėje. Šiuo atveju pastebimos kiek kitokios rezultatų išsidėstymo tendencijos nei prieš tai buvusiais atvejais.

19 lentelė. Konkurencingumo įtakos įvairinant produkcijos pardavimą regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Konkurencingumo didinimas įvairinant produkcijos pardavimą	0,624	197,572 (1)	0,000	(konstanta)	1,115	0,284	0,709	0,000
				Konkurencingumas	0,795	0,052		0,000

Lentelėje matyti, kad konkurencingumas nusako reikšmingai mažesnę galimybių įvairinti produkcijos pardavimo sklaidą nei prieš tai buvusių regresijos analizių atvejais (62,4 proc.). Beta koeficiento reikšmė taip pat yra žemesnė nei lyginant konkurencingumą su kitais veiksniais (0,709), tačiau tai netrukdo teigti, jog vieno konstrukto įtaka kitam remiantis statistika yra reikšminga. Konstatuojama, kad konkurencingumas daro reikšmingą įtaką atsirandančioms galimybėms įvairinti produkcijos pardavimą, taip netiesiogiai stiprinant ūkio struktūrą, padedant jam prisitaikyti prie netikėtų situacijų, išorės veiksnių ar galimo ekonominio nuosmukio.

Paskutinė dedamoji, kuri vertinama kartu su konkurencingumo dimensija – atsirandančios paskatos valdyti pagrindines ūkio veikloje atsirandančias rizikas. Rizikos gali būti tiek vidinės, tiek išorinės. Pagal 20 lentelėje pateiktus duomenis matyti, jog išlaikoma tendencija patvirtinti tyrimo pradžios metu iškeltas hipotezes.

20 lentelė. Konkurencingumo įtakos valdant ūkio veikloje galimas rizikas regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Konkurencingumo augimo indėlis į rizikų valdymą	0,784	201,013 (1)	0,000	(konstanta)	1,251	0,289	0,791	0,000
				Konkurencingumas	0,802	0,057		

Lentelės duomenys leidžia pastebėti, kad šiuo atveju esama aukšta paaiškinama sklaidos dalis (78,4 proc.). Tuo pačiu pastebima aukščiausia Beta koeficiento reikšmė – 0,791. Tuo būdu konstatuojama konkurencingumo reiškinys ūkiuose geriausiai pasireiškia per galimybių valdyti rizikas atsiradimą. Rodiklio reikšmė pranoko prieš tai pirmavusią pelningumo augimo reikšmę. Ūkiai, pradėję atsakingiau valdyti verslo riziką, gali sumažinti įtaką tokių reiškinų kaip oro sąlygų įtaka, abipusių atsiskaitymų su klientais ar tiekėjais sutrikimai. Apskritai, išaugęs konkurencingumas ūkius verčia perimti gerąją valdymo praktiką, mažiau remtis intuicija, o daugiau – analitiniais skaičiavimais ir rizikų įvertinimu. Ilgainiui tai sudaro prielaidas dar didesniai kokybiniam ūkio valdymo ir kiekybiniam ūkio dydžio augimui sąskaita tų ūkių, kurie remiasi tradiciniais metodais, sėkmės faktoriumi.

Paskutinė regresijos analizė atliekama sugretinant ekonominį augimą ir konkurencingumą. Tai apibendrins dešinės ir kairės modelio pusės vertinimus ir leis patvirtinti arba paneigti ekonominio augimo poveikį ūkių konkurencingumui su visomis iš to išplaukiančiomis kryptimis. Analitiniai skaičiavimai pateikti 21 lentelėje.

21 lentelė. Ekonominio augimo augalininkystės ūkio konkurencingumui regresinės analizės rezultatai

Priklausomas kintamasis	R^2	ANOVA		Nepriklausomi kintamieji	Nestandardizuoti koeficientai		Stand. Koef. Beta	p -reikšmė
		$F(df)$	p -reikšmė		B	Standartinė paklaida		
Konkurencingumas	0,751	217,547 (1)	0,000	(konstanta)	1,058	0,212	0,831	0,000
				Ekonominis augimas	0,835	0,051		

Lentelės duomenys patvirtina iškeltą hipotezę – ekonominis augimas reikšmingai prisideda prie augalininkystės ūkių konkurencingumo didėjimo. Beta koeficientas šiuo atveju yra aukščiausias lyginant su prieš tai atliktų regresijos analizių rezultatais (0,831). Paaiškinama sklaidos dalis šiuo atveju taip pat yra aukšta – 75,1 proc.

Galima konstatuoti, kad Empirinio augalininkystės ūkių konkurencingumo vertinimo, sąlygojamo ekonominio augimo, tyrimo modelis yra patvirtintas. Aukščiausia Beta koeficiento reikšmė taip pat patvirtina netiesiogines ekonominio augimo ir konkurencingumo dedamųjų sąsajas.

Regresinės analizės atlikimas padėjo atsakyti į pagrindinius tyrime iškeltus klausimus, susijusius su augalininkystės ūkių elgsena ekonominio augimo sąlygomis. Gauti rezultatai leidžia tikėtis, kad ekonominio augimo momentu dar labiau plėsis dirbamų žemės plotų kiekis, taip didinant visos šalies svarbą tarptautinės grūdų prekybos kontekste. Suvokimas, kad rizikų valdymas yra būtinas, leidžia

tikėtis, kad ūkiai drąsiau prekiaus savo produkcija užsienyje, kadangi jie išmano pagrindinius sandorio apsaugojimo instrumentus.

Nepalankių oro sąlygų nulemtas derliaus praradimas šiuo atveju irgi gali būti atsietas nuo reikšmingo pajamų sumažėjimo naudojant finansinius draudimo instrumentus. Vidutinių ir stambių ūkių veikla ekonominio augimo sąlygomis gali reikšmingai prisidėti prie ekonominės gerovės kūrimo regionuose, gerai apmokamų darbo vietų kūrimo, socialinių ir aplinkosaugos problemų sprendimo.

Apibendrinant, 22 lentelėje pateikiamas hipotezių apibendrinimas su pagrindinėmis gautų rezultatų charakteristikomis. Visos hipotezės yra patvirtintos prieš tai pateiktuose skaičiavimuose. Aukščiausia paaikškinta sklaidos dalimi pasižymi ekonominio augimo pusę atstovaujantys rodikliai, kuriems buvo iškeltos H1-H4 hipotezės. Labai artimas šiuo atveju yra H8 paaikškinamumo rezultatas (78,7 prieš 78,4 proc.)

22 lentelė. Tyrimo hipotezių apibendrinimas

Hipotezė	Testavimo rezultatai	Rodikliai
H1: Apleistų plotų įsisavinimas yra sąlygojamas ekonominio augimo.	Patvirtinta	$R^2 = 0,787$; $F(1) = 178,546$; $p < 0,001$
H2: Žmogiškojo kapitalo įtakos mažinimas yra sąlygojamas ekonominio augimo.	Patvirtinta	$R^2 = 0,787$; $F(1) = 178,546$; $p < 0,001$
H3: Galimybė ūkininkauti pasitelkiant mažiau išteklių yra sąlygojama ekonominio augimo.	Patvirtinta	$R^2 = 0,787$; $F(1) = 178,546$; $p < 0,001$
H4: Galimybė taikyti išmaniąsias technologijas yra sąlygojama ekonominio augimo.	Patvirtinta	$R^2 = 0,787$; $F(1) = 178,546$; $p < 0,001$
H5: Konkurencingumo augimas daro teigiamą įtaką ūkio pelningumo augimui.	Patvirtinta	$R^2 = 0,763$; $F(1) = 197,081$; $p < 0,001$
H6: Konkurencingumo augimas daro teigiamą įtaką kapitalo bazės stiprėjimui.	Patvirtinta	$R^2 = 0,712$; $F(1) = 178,384$; $p < 0,001$
H7: Konkurencingumas daro teigiamą įtaką pardavimų diversifikacijai.	Patvirtinta	$R^2 = 0,624$; $F(1) = 197,572$; $p < 0,001$
H8: Konkurencingumas daro teigiamą įtaką išorės veiksmų mažinimui.	Patvirtinta	$R^2 = 0,784$; $F(1) = 201,013$; $p < 0,001$
H9: Ekonominis augimas teigiamai veikia augalininkystės ūkio konkurencingumo augimą.	Patvirtinta	$R^2 = 0,751$; $F(1) = 217,547$; $p < 0,001$

Galimi tyrimo ribotumai:

1. Egzistuoja tikimybė, kad šalia jau naudotų konstruktyvų įmanomas ir kitų konstruktyvų naudojimas, kuris atskleistų ekonominio augimo poveikį augalininkystės ūkių konkurencingumui kitomis kryptimis. Ekonominiam augimui įgaunant naujas formas, išlaikant tęstinumą nepaisant laikinų koronaviruso sukeltų pasekmių, augalininkystės ūkiai gali tai pajusti kitomis, nei jau pateikta, formomis.
2. Kai kuriais atvejais pastebima sinergija per konstruktyvų persidengimą. Konkurencingumo atveju pelningumo augimas gali tiek stiprinti kapitalo bazę, tiek mažinti išorinių veiksmų įtaką. Ekonominio augimo atveju pažymima orientacija į investicijas, tačiau jų grupės yra atskirtos dėl iš esmės skirtingų investicijų tikslų.

IŠVADOS

1. Žemės ūkio sektoriaus progresas yra apribotas chroniškos žinių ir naujų technologijų stokos. Tai galima sieti su situacija, kad iš esmės visų ūkių lokacija yra regioninėse, kaimiškosiose vietovėse, taip atitolstant nuo mokslo ir politinių centrų. Išsivystęs ūkininkų nenoras tobulinti verslo modelį, ieškoti taupesnių veiklos alternatyvų formuoja situaciją, kad atsiranda didelė takoskyra tarp ūkių, kurie inovuoja savo veiklą ir likusiųjų, kurie veikia tradiciniais, dešimtmečius veikiančiais principais. Vis dėlto, pastarieji principai kuo toliau, tuo mažiau yra veiksmingi prieš naujas technologijas, tokias kaip likusiųjų valdymo sistemos, tręšimo žemėlapiai, automatinio vairavimo sistemos. Takoskyra tarp ūkių ilgainiui pakeis ūkininkavimo padėtį regionuose – silpnieji ūkiai bus prijungti prie stipresniųjų pardavimo būdu. Prie šio scenarijaus išsipildymo gali reikšmingai prisidėti ekonominis augimas. Augimo metu ūkiai išplečia savo galimybes efektyviai auginti derliaus kiekį, pelningumą, įsisavinti naujus, sudėtingiau įdirbamus plotus. Neatsiejamas progresyvaus ūkininkavimo aspektas – augantis našumas. Prie našumo augimo reikšmingai prisideda kvalifikuota darbo jėga. Regionuose susiduriama su darbo jėgos stygiu – dėl prastėjančios demografinės padėties, į sektorių sunku pritraukti darbuotojų, kurie neturėtų žalingų įpročių, gebėtų suprasti žemės ūkio technikos veikimo principus ir, esant būtinybei, derliaus nuėmimo metu dirbti ilgiau nei oficialiai nustatytos vienos dienos darbo valandos. Ekonominio augimo metu konkurencingi ūkiai geba įsigyti ženkliai našesnę žemės ūkio techniką, taip mažindami žmogiškojo faktoriaus įtaką.
2. Konkurencingumo augimas augalininkystės ūkių atveju gali būti susijęs su gamybos perorientavimu į ekologinę gamybą, geresnių turimų išteklių panaudojimu, taip pat naujų galimybių ieškojimų vertikalčiai plėsti verslą. Brandžiose verslo struktūrose ekonominis augimas atveria kelius ne tik plėsti veiklą, bet ir efektyvinti jau vykdomas gamybinės operacijas. Žemės ūkio sektoriuje pagrindiniai efektyvumo šaltiniai yra du – turimų žemės plotų išnaudojimas ir techninių procesų efektyvumas. Pirmuoju atveju efektyvumą galima didinti panaudojant apleistus žemės plotus. Antruoju atveju investuojama į našesnę žemės ūkio techniką, mažinant žmogiškųjų išteklių, kuro poreikį ir įrengimų amortizacijos laipsnį. Augalininkystės ūkiai veikia sudėtingoje aplinkoje, veikiamoje kompleksinių veiksnių, kurie dažnai nėra eliminuojami vykdant efektyvią veiklą. Pagrindinės rizikos, kurios veikia augalininkystės ūkių konkurencingumą, susijusios su vidine ir išorine aplinkomis. Prie vidinės aplinkos iššūkių ūkiai, kurie veikia remiantis racionalumo ir efektyvumo veiksniais, gali prisitaikyti. Susidūrimas su išorinės aplinkos iššūkiais yra sudėtingesnis ir kompleksiškesnis. Išorinės aplinkos įtakos nėra įmanoma pilnai suvaldyti, kadangi ši įtaka susijusi su tais veiksniais, kuriems ūkis negali daryti iš esmės jokios įtakos, tarkime, staigūs oro sąlygų pasikeitimai, politiniai veiksmai (mokesčių pasikeitimai, eksporto ar importo rinkų suvaržymai, vidinių šalies reikalavimų kaita), regione vyraujančios mokestinės ir socialinės tendencijos. Ūkis gali imtis priemonių mažinti šių veiksnių įtaką. Priemonės susijusios su papildomomis investicijomis, apsidraudžiamaisiais mechanizmais, taip pat nuolatiniu dalies kapitalo kaupimu nenumatytoms situacijoms. Ūkių konkurencingumą didina galimybės objektyviai nustatyti produkcijos kainą. Biržoje vertinamų produktų kainų atveju iššūkis nėra sudėtingas, tačiau auginant retesnes kultūras ūkininkas turi maksimaliai tiksliai įvertinti produkcijos savikainą, pagal tai vėliau derėdamasis dėl užaugintos produkcijos kainų. Tai taikytina ekologinės gamybos atveju.
3. Ekonominio augimo poveikio augalininkystės ūkių konkurencingumui vertinimo modelis apjungia pagrindinius augalininkystės ūkio konkurencingumo veiksnius ir ekonominio augimo

metu atsirandančias galimybes. Modelį sudaro dvi pagrindinės ašys – ekonominis augimas ir konkurencingumas. Savo ruožtu šiuos du elementus apibendrina po keturis kitus veiksnius, kurie yra jaučiami ūkiuose ekonominio augimo laikotarpiu. Ekonominio augimo atveju, remiantis moksline literatūra, parinktos tos intencijos, kurias žemės ūkio subjektai yra linkę gerinti turėdami stabilias pajamas, nuolatinius pardavimo kanalus, taip pat užtikrintumą dėl ateities ekonominės situacijos. Konkurencingumo atveju nagrinėjamos teigiamos pasekmės, kurios yra sąlygojamos ekonominio augimo paskatinto ūkio konkurencingumo didėjimo.

4. Empirinio tyrimo metu gauti rezultatai parodė, kad egzistuoja priežastinis ryšys tarp ekonomikos augimo ir augalininkystės ūkio konkurencingumo. Tyrimo metodologijoje buvo iškeltos devynios hipotezės, o tyrimo atveju visos jos buvo patvirtintos. Tyrimas leidžia konstatuoti, kad ūkiai, turėdami ekonominio augimo užnugarį, yra linkę investuoti daugiau lėšų į veiklos efektyvumo didinimo priemones. Konkurencingesnis ūkis savo ruožtu linkęs apdrausti išorinę riziką ir naudoti kitas rizikos valdymo priemones. Tyrimo atlikimui ir duomenų gavimui buvo reikalinga ekspertų nuomonės apklausa. Ekspertai buvo atrenkami atsakingai – apklausoje dalyvavo tik vienas ūkio valdytojas iš vieno rajono. Nepaisant to, buvo pasiekti aukšti nuomonių suderinamumo rodikliai, o ūkininkų požiūris į tam tikrus aspektus atsispindėjo matavimo skalėse.

Literatūros sąrašas

1. Aleknavičius, P. (2007). Kaimiškujų teritorijų žemės naudojimo problemos. *Žemės ūkio mokslai*, 14(1), 82-90. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1370424963817/>
2. Aleknavičius, P., Aleknavičius, A., Juknelienė, D. (2014). Agrarinių teritorijų naudojimo problemos ir jų sprendimas Lietuvoje. *Žemės ūkio mokslai*, 21(2). [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.lmaleidykla.lt/ojs/index.php/zemesukiomokslai/article/view/2902>
3. Aleknevičienė, V., Skulskis, V., Šarauskis, E., Kriaučiūnienė, Z., Šakickienė, A. (2015). Taikomųjų kaimo plėtros mokslinių tyrimų poreikis Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 37(2), 155-166. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1478876940630/>
4. Baležentis A., Baležentis T. (2010). Europos sąjungos valstybių narių kaimo darnaus vystymo vertinimas // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 23. No. 4: 16–24; [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: <http://vadyba.asu.lt/23/16.pdf>
5. Baležentis, T., Štreimikienė, D. (2015). 3.1. EFEKTYVUMO IR PRODUKTYVUMO DĖSNINGUMAI LIETUVOS ŽEMĖS ŪKYJE: TYRIMŲ SINTEZĖ. *DARNAUS VYSTYMOSI PROBLEMOS*, 234. [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Indre_Siksnylyte_Butkiene/publication/321917951_Sustainability_assessment_of_electricity_market_in_Lithuania/links/5a397e2aa6fdcc34776a2b18/Sustainability-assessment-of-electricity-market-in-Lithuania.pdf#page=235
6. Cem, G., Suat, B., Strele, I., (2013). *Competitiveness – a key to business viability*. Proceedings of the conference of Turiba university. 164-179 p. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13691830902765368>
7. Churski, P., Dominiak, J. (2014). The impact of innovations on growth and stagnation regions in Poland. *European Planning Studies*, 22(6), 1143-1164. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09654313.2013.767494>
8. Ćwiklicki, M., Jabłoński, Ł. (2015). Economic development and the implementation of CSR initiatives in national economies. In *New Perspectives on Corporate Social Responsibility* (pp. 147-167). Springer Gabler, Wiesbaden. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-658-06794-6_8
9. Čiegis R., (2009) Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. ISSN 1822-6760 *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2009. Nr. 16 (1). [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/viewFile/507/533>
10. Daugelienė, R., Marcinkeviciene, R. (2009). Brain circulation: theoretical considerations. *Engineering economics*, 63(4). [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://inzeke.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11646>
11. Drozd, J.; Volkov, A. 2012. Regional economic systems: competitiveness and innovative development, *Business and Management*: 351–358. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Artiom_Volkov/publication/327578873_Regional_Economic_Systems_Competitiveness_and_Innovative_Development/links/5bb3222045851574f7f45855/Regional-Economic-Systems-Competitiveness-and-Innovative-Development.pdf

12. Eidukevičienė, M., Bučienė, A. (2005). Ekologiškų maisto produktų rinkos susidarymas Vakarų Lietuvoje. *Tiltai*, (2), 45-54. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367153783846/>
13. Engel, P. G. (1995). *Facilitating innovation: an action-oriented approach and participatory methodology to improve innovative social practice in agriculture*. Engel. [žiūrėta 2020-10-24]. Prieiga per internetą: [Facilitating innovation : an action-oriented approach and participatory methodology to improve innovative social practice in agriculture \(wur.nl\)](https://www.wur.nl/en/publication/facilitating-innovation-an-action-oriented-approach-and-participatory-methodology-to-improve-innovative-social-practice-in-agriculture)
14. Gallardo R. K., Sauer J. (2018) *Adoption of Labor-Saving Technologies in Agriculture Annual Review of Resource Economics* 2018 10:1, 185-206; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-resource-100517-023018>
15. Gapšys, A. (2013). Žemės ūkio sektorių tarptautinio konkurencingumo vertinimas. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 35(3), 376-381; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2013~1407327062233/>
16. Garson, G. D. (2008). Factor analysis, from statnotes: topics in multivariate analysis. *Retrieved. January, 11, 2009*. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/statnote.htm>
17. Girdžiūtė L., Slavickienė A., Vaitkevičius S. Ekonominės rizikos vertinimas žemės ūkyje *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 2013 4 (32). 117-125; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: http://www.su.lt/bylos/mokslo_leidiniai/ekonomika/2013_4_32/girdziute_slavickiene_vaikevicius.pdf
18. Jasaitis J., Ratkevičienė V. (2012) Kaimo situacijos pokyčiai - vienas iš svarbiausių iššūkių Lietuvos regioninei politikai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2012, Nr. 3 (27), p. 80-92; [žiūrėta 2020-10-23]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/44090>
19. Johnson, A. (2005). The effects of FDI inflows on host country economic growth. *Working Paper in Economics and Institutions of Innovation*, No. 58, Royal Institute of Technology, Sweden. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: [Microsoft Word - WP58 Johnsson.doc \(dlwqtxts1xzle7.cloudfront.net\)](https://www.microsoft.com/en-us/research/wp-content/uploads/2006/09/Johnsson.doc)
20. Juma, C. (2015). *The new harvest: agricultural innovation in Africa*. Oxford University Press. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: [The New Harvest– Agricultural Innovation in Africa - Calestous Juma - Google knygos](https://www.google.com/books?id=CaLestousJuma)
21. Keršienė, R. (2009). Konkurencingumo išsaugojimo veiksniai globalizacijos sąlygomis. *Ekonomika ir vadyba*, (14), 819-824; [žiūrėta 2020-12-09]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367168420612/>
22. Kim, S., Law, M. T. (2012). History, Institutions, and Cities: a View from the Americas. *Journal of Regional Science*, 52(1), 10–39; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9787.2011.00751.x>
23. Kniūkšta, B. (2015) 3.2. Tvarus konkurencinis pranašumas bioekonomikoje. *Darnausias vystymosi problemas*, 260. [žiūrėta 2020-10-23]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Indre_Siksnelyte_Butkiene/publication/321917951_Sustainability_assessment_of_electricity_market_in_Lithuania/links/5a397e2aa6fdcc34776a2b18/Sustainability-assessment-of-electricity-market-in-Lithuania.pdf#page=261

24. Konstantinidis C., Natos D., Mattas K. (2019) Food and beverages industry competitiveness in economic turbulence: Agricultural policy viewpoints, *British Food Journal* ISSN: 0007-070X, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/BFJ-04-2019-0267/full/html>
25. Kozlovskaja, A. (2014). Rizikos veiksnių aktualumas Lietuvos žemės ūkio produktų gamintojams. *Regional Formation and Development Studies*, 12(1), 157-170. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <http://193.219.76.12/index.php/RFDS/article/view/693>
26. Kriščiukaitienė, I. (2008). Lietuvos ūkių konkurencingumas ir ES paramos įtaka. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (2), 85-92. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367164662367/>
27. Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A., Andrikienė, S. (2006). Ūkio veiklos modeliavimas ieškant pelningiausių sprendimų. *Žemės ūkio mokslai*, (1), 35-47. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2006~1370424707048/>
28. Kuliešis, G., & Šalengaitė, D. (2010). Apleista žemė Lietuvoje: problemos, galimi sprendimo būdai. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (5), 116-127. [žiūrėta 2020-12-03]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176711141/>
29. Kurklietytė (2011). ŠVIS ir PA savivaldybių lygmens kvalifikacijos tobulinimo mokymų programos, medžiagos parengimo ir mokymų atlikimo paslaugos. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_mokymu_medziaga_2_diena_Duomenu_ivestis_naudojant_SVIS.pdf
30. Latruffe, L. (2010). *Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors*. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 30, OECD Publishing. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/5km91nkdt6d6-en?crawler=true>
31. Leeuwis, C. (2013). *Communication for rural innovation: rethinking agricultural extension*. John Wiley & Sons. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: [Communication for Rural Innovation– Rethinking Agricultural Extension - Cees Leeuwis - Google knygos](#)
32. Lenk, F., Bröring, S., Herzog, P., Leker, J. (2007). On the usage of agricultural raw materials – energy or food? An assessment from an economics perspective. *Biotechnology Journal*, 2(12), p. 1497–1504. [žiūrėta 2020-12-03]. Prieiga per internetą: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/biot.200700153>
33. Makšėckas, E. (2018). *Valdžios remiamo žemdirbių neformaliojo profesinio mokymo poveikis šeimos ūkių konkurencingumui* (Doctoral dissertation, Aleksandras Stulginskis University). [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:30830311/>
34. Matuzevičiūtė K., Vaitekūnaitė A., Butkus M. (2015) Europos Sąjungos šalių konkurencingumo ir jį lemiančių veiksnių vertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2015 2 (37). 38–53, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: [content \(lituanistikadb.lt\)](#)
35. Meilienė, E., Snieška, V. (2015). Lietuvos ekonominės politikos ir eksporto skatinimo strategijos sąveika. [žiūrėta 2020-10-23]. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/handle/007/13675>

36. Melnikienė, R., & Vidickienė, D. (2019). Lietuvos žemės ūkio politikos vertinimas remiantis kokybinės struktūros analizės metodu. *Viešoji politika ir administravimas*, 18(1), 52-67. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=764778>
37. Naylor R., (2011) Expanding the boundaries of agricultural development Food Sec. (2011) 3:233–251, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12571-011-0123-6>
38. Navickas V., Malakauskaitė A. (2010) Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos ir ribotumas. *Verslas: Teorija Ir Praktika*. DOI: 10.3846/btp.2010.01; [žiūrėta 2020-11-10]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/247904967_Konkurencingumo_vertinimo_metodologines_problemos_ir_ribotumas
39. Nowak, A., & Kaminska, A. (2016). Agricultural competitiveness: The case of the European Union countries. *Agricultural Economics*, 62(11), 507-516. [žiūrėta 2020-11-13]. Prieiga per internetą: https://www.agriculturejournals.cz/web/agricecon.htm?type=article&id=133_2015-AGRICECON
40. O'Riordan, L., Zmuda, P., & Heinemann, S. (Eds.). (2015). *New perspectives on corporate social responsibility: Locating the missing link*. Springer. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-658-06794-6>
41. Özden, Ç., Rapoport, H., & Schiff, M. (2011). Five questions on international migration and development. *The World Bank Economic Review*, 25(1), 1-11. [žiūrėta 2020-10-23]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/wber/article/25/1/1/1677788>
42. Ozden, C., Rapoport, H., Schiff, M., Parsons, C. R., Walmsley, T. L., Bertoli, S., ... & Beck, T. (2011). Symposium Issue On International Migration And Development. *The World Bank Economic Review*, 25(1). [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/wber/article/25/1/NP/1678389>
43. Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. - New York: A Division of Macmillan Publishing Co., Inc. [žiūrėta 2020-11-27]. Prieiga per internetą: [http://www.afi.es/eo/The%20competitive%20advantage%20of%20nations%20\(Porter%20HBR%20marzo-abril%201990\).pdf](http://www.afi.es/eo/The%20competitive%20advantage%20of%20nations%20(Porter%20HBR%20marzo-abril%201990).pdf)
44. Ramanauskienė, J., & Arys, M. (2009). Ekologinio ūkininkavimo plėtros tendencijos ir konkurencingumo didinimo priemonės. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (3), 65-73. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169672306/>
45. Ratkevičienė V., Kocai E. (2013) Socioekonominė Lietuvos kaimo būklė: ūkininkavimo aspektai. *Kaimo raidos kryptys žinių visuomenėje*. 2013, 1, p. 71-83; [žiūrėta 2020-11-09]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/53700>
46. Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. Currency. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=ST_FDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=The+fourth+industrial+revolution&ots=DUFc6QyzYO&sig=aIMV-1pslen-N9LzJEK4ljZ1II&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20fourth%20industrial%20revolution&f=false

47. Syverson, C. (2011). What determines productivity?. *Journal of Economic literature*, 49(2), 326-65. [žiūrėta 2020-10-21]. Prieiga per internetą: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.49.2.326>
48. Syverson, C., Goolsbee, A., & Levitt, S. (2009). What Determines Productivity at the Micro Level?. *University of Chicago, Unpublished paper (August 2009)*. žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <http://home.uchicago.edu/~syverson/productivitysurvey.pdf>
49. Stanytė S., Makutėnienė D. Žemės ūkio reikšmės ir poveikio visuomenės gerovei ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2012. Nr. 1 (30). Research papers., [žiūrėta 2020-11-27]. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2087972/datastreams/MAIN/content>
50. Svetikas K. Ž., Dzemyda I., Česonis G. (2010) Kaimo Plėtros Politiniai Prioritetai Ir Smulkaus Bei Vidutinio Verslo Galimybės Lietuvoje ISSN 1648-9098 *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2010. 3 (19). 53–61, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6093890/datastreams/MAIN/content>
51. Šilingienė, V., Stukaitė, D., & Radvila, G. (2015). Darbo užmokestį lemiantys veiksniai: Lietuvos žemės ūkio sektoriaus atvejis. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 37(2), 297-309. [žiūrėta 2020-12-01]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2015~1479138216255/>
52. Tijūnėlienė, O., & Virbalienė, A. (2006). Anketos, pedagoginių reiškinių verifikavimo priemonės, psichologiniai konstravimo pamatai. *Pedagogika*, 91-100. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=73408>
53. Vaitkevičius, R., & Saudargienė, A. (2010). Psichologinių tyrimų duomenų analizė: praktikos darbai. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/206/1/ISBN9789955125617.pdf>
54. Valodkienė, G., Snieška, V., & Gaidelys, V. (2011). Inovacijų ir mokslo įtaka Lietuvos pramonės konkurencingumui. *Ekonomika ir vadyba*, (16), 411-417. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176919558/>
55. Vazonis B., Vazonis V. (2012) Neigiamų žemės ūkio išorės efektų mažinimo priemonės ISSN 1822-6760. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2012. Nr. 1 (30). Research papers, [žiūrėta 2020-12-01]. Prieiga per internetą: <http://mts.asu.lt/mtsrbid/article/view/20>
56. Vazonis, B., & Startienė, G. (2008). Žemės ūkio viešųjų gėrybių vertės nustatymo metodologinės problemos. *Economics & Management*. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://web.b.ebscohost.com/ehost/detail/detail?vid=0&sid=790d2a59-c9a9-49fd-b58e-390775c53744%40pdc-v-sessmgr02&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#AN=32588490&db=bth>
57. Vazonis, V., & Čiūtaitė, D. (2010). Kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ir vietos gyventojų verslumo sąsajos. *Vadybos mokslas ir studijos-kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, (3), 181-188. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172447780/>
58. Vlachvei, A., Notta, O. (2017). Firm Competitiveness: Theories, Evidence, and Measurement. Factors Affecting Firm Competitiveness and Performance in the Modern Business World. IGI Global, 1-42. [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: <https://www.igi-global.com/chapter/firm-competitiveness/166908>

59. Volkov, A. (2018). *Bendrosios žemės ūkio politikos tiesioginių išmokų sistemos poveikio žemės ūkio tvarumui vertinimas* (Doctoral dissertation, VGTU leidykla „Technika“). [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <http://dspace.vgtu.lt/handle/1/3645>
60. Walther, S. (2014). *Determinants of competitiveness of agriholdings and independent farms in Ukrainian arable production* (No. 15). Thünen Report. [žiūrėta 2020-10-25]. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/handle/10419/97132>
61. Zelionkaitė, G., & Imbrasas, D. Konvergencija ir ją lemiantys veiksniai. Kaip Lietuva atrodo ES ir ELPA valstybių kontekste?. *Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai*, 44. Žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/24208_bbf4cf5846d4f61ed9ef8783a0ab040d.pdf#page=44
62. Zinkevičienė, D., & Stončiuvienė, N. (2004). Biologinio turto įkainojimo problemos. *Žemės ūkio mokslai*, (3), 62-67. [žiūrėta 2020-10-21]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2004~1370424475256/>
63. Žitkus, L., & Mickevičienė, M. (2013). Konkurencingumas kaip regiono plėtros siekinys. *Viešoji politika ir administravimas*, MRU [žiūrėta 2020-11-04]. Prieiga per internetą: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=227043>

Informacinių šaltinių sąrašas

1. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (2020) Žemės ūkio produkcijos eksportui koronaviruso pandemija kelių neužkirto. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://zum.lrv.lt/lt/naujienos/zemes-ukio-produkcijos-eksportui-koronaviruso-pandemija-keliu-neuzkirto>
2. Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas Nr. X-1663, 2008-07-01, Žin. 2008, Nr. 81-3174 (2008-07-17), i. k. 1081010ISTA00X-1663, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171174/vJfwrwjpDm>
3. Lietuvos Respublikos žemės ūkio, maisto ūkio ir kaimo plėtros įstatymas Nr. X-1663, 2008-07-01, Žin. 2008, Nr. 81-3174 (2008-07-17), i. k. 1081010ISTA00X-1663, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171174/vJfwrwjpDm>
4. Lietuvos statistikos departamentas. Rodiklių duomenų bazė; žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/zemes-ukis1>
5. Nacionalinė žemės tarnyba (2020). <http://www.nzt.lt/go.php/lit/Del-maksimalaus-isigyjamo-zemes-ukio-paskirties-zemes-ploto>
6. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos. Teisinė informacija. žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <http://www.nzt.lt/go.php/lit/Teisine-informacija>
7. Statistika. VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras. ŽŪIKVC (LŽŪMPRIS) [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vic.lt/statistine-informacija/>
8. Statistikos Departamento Prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Generalinio Direktoriuso Įsakymas Dėl ekonominės veiklos rūšių klasifikatoriaus patvirtinimo, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <http://savadai.savadai.lt/document.php?id=8898&PHPSESSID=474351abeaaae59b9b80840d4f557b15>
9. Tarptautinis vadybos plėtros institutas (2013) (*International Institute for Management Development*) (TVPI), TVPI šalies konkurencingumui vertinti naudojamas veiksmų rinkinys. *International Institute for Management Development*. [žiūrėta 2020 – 10-20.]. Prieiga per internetą: <http://www.imd.org/research/centers/wcc/index.cfm>
10. Lietuvos statistikos departamentas. Augininkystės produktų supirkimas ir kainos; [žiūrėta 2020-10-09]. Prieiga per internetą: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f0afb4e5-f527-4111-80f9-6610e295d4bd#/#/](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=f0afb4e5-f527-4111-80f9-6610e295d4bd#/)
11. Lietuvos Respublikos ūkininkų ūkių registro 2018-07-01–2019-07-01 duomenų apžvalga, [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vic.lt/valdos-ukiai/statistika/ukininku-ukiu-statistika/>
12. Bendra žemės ūkio politika (BŽŪP) ir Sutartis. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/103/bendra-zemes-ukio-politika-bzup-ir-sutartis>
13. Valstybės žemės fondas (2017). Žemės statistika; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vzf.lt/apleistos-zemes/apleistu-zemiu-statistika/2017-metu-statistika/>
14. Valstybės žemės fondas (2018). Žemės statistika; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vzf.lt/apleistos-zemes/apleistu-zemiu-statistika/2018-metu-statistika/>
15. Valstybės žemės fondas (2020). Žemės statistika; [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vzf.lt/apleistos-zemes/apleistu-zemiu-statistika/2020-metu-statistika/>

16. Eurostat statistika. Žemės ūkio dalis BVP. [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP/lt#Bendroji_prid.C4.97tin.C4.97_vert.C4.97_pagal_ES_27_ekonomini.C4.97s_veiklos_r.C5.AB.C5.A1is
17. VIC (2020); [žiūrėta 2020-10-19]. Prieiga per internetą: <https://www.vic.lt/valdos-ukiai/statistika/ukininku-ukiu-statistika/>

PRIEDAI

1 priedas. Apklausos anketa

Gerb. respondente,

Esu Dovilė Balvočiūtė, Kauno technologijos universiteto, Ekonomikos ir verslo fakulteto Verslo ekonomikos studijų programos studentė. Rengdama magistro darbą atlieku tyrimą, kuriuo pagrindinė mintis – ekonominio augimo poveikis žemės ūkio konkurencingumui. Konkrečiai specializuojusi į augalininkystės ūkio tyrimus.

Jūsų nuomonė yra labai svarbi, tad jūsų atsakymai bus panaudoti atliekant empirinį tyrimą. Prašau skirti 3-5 minutes savo laiko atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Atlikus tyrimą, rezultatais pasidalinsiu siųsdama juos tuo elektroniniu paštu, iš kurio gausiu atsakymą į Jums nusiųstą anketą.

1. Koks yra Jūsų valdomo ūkio dydis?

- 200-300 ha
- 301-500 ha
- 500-700 ha
- 700-1000 ha
- Virš 1000 ha

2. Kuriame rajone įsikūręs Jūsų ūkis?

3. Koks yra Jūsų ūkio tipas?

- Tradicinis
- Ekologinis
- Mišrus

4. Koks yra Jūsų požiūris į galimybę efektyvinti veiklą ekonominio augimo metu, sutvarkant turims ar naujai įsisavinant apleistus žemės plotus? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Turint papildomų lėšų, tvarkyčiau apleistus žemės plotus							
Apleistų žemės plotų tvarkymas yra prasmingas verslo požiūriu							
Ekonomikos nuosmukio metu įsisavinčiau apleistus žemės plotus							
Apleistų žemių įsigijimas yra pagrindinis ūkio plėtros tikslas							

5. Ar ekonominio augimo metu stengtumėtės optimizuoti ūkį siekiant sumažinti priklausomybę nuo darbo jėgos pokyčių? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Žmogiškųjų išteklių kaita yra pagrindinė grėsmė ūkiui							
Našios technikos įsigijimas leistų mažinti darbuotojų skaičių							
Našios technikos įsigijimas leistų vystyti naujas veiklas su esamais darbuotojais							
Svarbiausias tikslas ekonomikos augimo metu – sąlygų darbuotojams gerinimas							

6. Kokia ūkininkavimo kryptis Jus domintų tęsiantis ilgalaikiam ekonominiam augimui? Ar svarstytumėte veiklos pokyčius? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Ekonominio augimo metu plėščiau trąšų suvartojimą							
Ekologinis ūkininkavimas man nėra priimtinas dėl procesų stokos							
Ekonominis augimas paskatintų galimybes optimizuoti procesus							
Tvirtai palaikau ekologinės gamybos idėjas							

7. Kaip vertinate galimybę pasitelkti išmaniuosius sprendimus ūkio veikloje? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Ūkio išmanizaciją vertomi kaip neišvengiamą būtinybę							

Ūkio išmanizacija pradėčiau tik ekonominio augimo sąlygomis							
Esu pasiruošęs (-usi) pasinaudoti ES parama ūkio išmanizavimui							
Ūkio išmanymas ūkiui padėtų prisitaikyti prie kintamumo rinkose							

8. Kokią įtaką ateityje turėtų ūkio pelningumo augimas? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Ūkio pelningumo augimas leistų atlikti investicijas į paralelines veiklas							
Ūkio pelningumo augimas leistų sparčiau atlikti pagrindinės veiklos modernizavimą.							

9. Išaugus ūkio konkurencingumui, kokių veiksmų imtumėtės siekiant sustiprinti ūkio kapitalo bazę? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Planuoju didinti nuosavos žemės plotus							
Turiu pakankamai galimybių finansuoti veiklą ilgalaikę paskola							
Kilus nenumatytiems sunkumams, naudočiausi skolintu kapitalu							

10. Kaip išaugus ūkio konkurencingumui įvairintumėte jau vykdomas ūkio veiklas? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Pardavimų geografijos plėtra							

padėtų ūkio konkurencingumui							
Artimiausiu metu planuoju auginti naujas, paklausias kultūras							
Diversifikuoti pardavimai ūkiui padės pasiruošti ekonominiam nuosmukiui							
Ūkis siekia orientuotis į tiesioginį bendradarbiavimą su perdirbėjais							

11. Kaip planuotumėte mažinti ūkį veikiančias išorės rizikas išaugus konkurencingumui? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Kitamet planuoju drausti pasėlius jų draudimu							
Esant plėtros galimybei, bus naudojama kredito linija							

12. Kaip ekonominis augimas veikia Jūsų ūkio konkurencingumą? Atsakykite išreikšdami savo sutikimą su įvardintais teiginiais nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 7 („Visiškai sutinku“).

Teiginys	Visiškai nesutinku (1)	Nesutinku (2)	Daugiau nesutinku nei sutinku (3)	Nei sutinku, nei nesutinku (4)	Daugiau sutinku nei nesutinku (5)	Sutinku (6)	Visiškai sutinku (7)
Ekonominis augimas leidžia ūkiui siekti naujų galimybių							
Ekonominis augimas valdomą ūkį išskiria kitų ūkių kontekste							
Be ekonominio augimo būtų sunkiau pritraukti žaliavų tiekėjus							
Ekonominis augimas suteikia postūmį plėsti veiklą							
Ekonominis augimas verčia galvoti apie naujas verslo kryptis							

Ekonominis augimas leidžia konkuruoti su kitais ES ūkininkais							
--	--	--	--	--	--	--	--

11. Jūsų lytis.

- Vyras
- Moteris

13. Nurodykite, kuriai amžiaus grupei priklausote.

- 18-30 m.
- 31-40 m.
- 41-50 m.
- 51-60 m.
- Virš 61 m.

Ačiū už atsakymus!